

แนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง

โดย

นายทวีป บุตรโพธิ์

ตำแหน่ง รองอธิบดีกรมพัฒนาชุมชน

กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย

นักศึกษาวិทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร

หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ ๖๐

ประจำปีการศึกษา พุทธศักราช ๒๕๖๐ - ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

เรื่อง แนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง
ลักษณะวิชา สังคมจิตวิทยา
ผู้วิจัย นายทวีป บุตรโพธิ์ **หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร (วปอ.) รุ่นที่ ๖๐**

การวิจัยเรื่องแนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาชุมชนเข้มแข็ง เพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง และ เพื่อเสนอแนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชน เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากการวิเคราะห์ข้อมูล ๕ ด้าน ดังนี้ ด้านกระบวนการ/นโยบาย ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านวัฒนธรรม และด้านผู้นำชุมชน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) จากผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งเป็นผู้ที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนเกี่ยวกับกระบวนการในการเป็นชุมชนเข้มแข็ง เกี่ยวกับปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง และข้อมูลด้านกฎหมายการพัฒนาชุมชน ทำให้ทราบถึงปัจจัยสนับสนุนรวมทั้งแนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชน จำนวน ๔ ท่าน ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งได้นั้น สามารถแบ่งทั้งหมด ๕ ด้านหลัก ซึ่งประกอบไปด้วย ด้านกระบวนการ/นโยบาย ภาครัฐต้องสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมกับเกษตรกรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมในทุกขั้นตอนของการกำหนดและการปฏิบัติงานด้านการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง เจ้าหน้าที่และผู้ที่เกี่ยวข้องในองค์กรของภาครัฐที่มีหน้าที่ขับเคลื่อนการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ ต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินการของระบบบริหารจัดการชุมชน และทราบความต้องการของคนในชุมชนอย่างแท้จริง ด้านสังคมการดำเนินงานจากสังคมที่ดี ควรสร้างจิตสำนึกร่วมของคนในชุมชนให้เพียงพอ สร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการหรือกิจกรรมให้ชุมชนตระหนักถึงการพึ่งพากันเองภายในชุมชนโดยไม่หวังพึ่งพาหน่วยงานภาครัฐแต่เพียงอย่างเดียว และพัฒนาศักยภาพของชุมชนโดยมีหน่วยงานภาครัฐหรือภาคเอกชนที่เข้าไปส่งเสริมการพัฒนาด้านชุมชนเข้มแข็ง เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน ด้านเศรษฐกิจชุมชนต้องมีการจัดตั้งกองทุนหรือกลุ่ม เพื่อระดมเงินทุนสำหรับการส่งเสริมและสนับสนุนศักยภาพของสมาชิกในชุมชน รวมทั้งสมาชิกในชุมชนสามารถปรับตัวให้เข้ากับระบบกลไกการผลิต การลดต้นทุนการผลิต ตลอดจนสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มจากสินค้าที่มีอยู่ภายในชุมชนได้ ด้านวัฒนธรรมชุมชนควรตั้งภูมิปัญญาและความภูมิใจในชุมชน เพื่อสร้างความเชื่อมั่นต่อสังคม ถึงในศักยภาพของชุมชนที่มีความรู้เท่าทันในวัฒนธรรมของชุมชน ทั้งวัฒนธรรมของชุมชนตนเอง และวัฒนธรรมของชุมชนอื่น ด้านผู้นำชุมชน ผู้นำชุมชนต้องมีความเข้มแข็ง มีภาวะผู้นำ มีความเสียสละ เชื่อมั่นและศรัทธาในกระบวนการประชาธิปไตย เป็นแบบอย่างให้กับสมาชิกในชุมชน และผู้นำชุมชนต้องมีแนวคิดในการพัฒนา ตลอดจนสามารถหารูปแบบการพัฒนาชุมชน เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนและผลักดันให้ชุมชนเข้มแข็ง อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ การที่จะสามารถพัฒนาไปสู่การกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชน เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง ควรจะต้องดำเนินการพัฒนา การกำหนดนโยบายการพัฒนา ยุทธศาสตร์ ทุกภาคส่วนในชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดในทุกขั้นตอน ควรมีการบูรณาการการทำงาน เน้นคุณภาพงานมากกว่าปริมาณงาน เน้นการพัฒนาชุมชนที่มีศักยภาพ และมีการติดตามประเมินผลโครงการ ผลักดันการดำเนินการด้านการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง ควบคู่กับการพัฒนาศักยภาพของชุมชน นำโดยผู้นำชุมชน และประชาชน ช่วยกันขับเคลื่อน โดยวิธีแบบรัฐจัดการ และวิธีแบบที่ชุมชนบริหารจัดการตนเอง โดยที่รัฐบาลควรมีนโยบายที่จะเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนที่เป็นรูปธรรมชัดเจน พร้อมน้อมนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติ โดยปรับมาใช้กับการพัฒนาของประเทศ ภายใต้หลักการ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา”

Abstract

Title   **Strong Community Development Guidelines**

Subject   **Psychological Society**

Name   **MR. Thaweeep Buthpho**   **Course** **NDC**   **Class** ๒๐

Purposes of the research on strong community development guidelines are to study strong communities and factors which strengthen communities and to propose guidelines for setting a community development policy in order to build strong communities. This qualitative research is based on five dimensions of data analysis: process/policy, social, economic, cultural, and community leaders. The data have been collected by setting up in-dept interviews with four experts who are experienced in community development, process of strong community building, factors that strengthen the community, and legal information of community development which helps us know about supporting factors as well as guidelines for setting up a community development policy.

As the research found five main aspects of process/policy, social, economic, cultural, and community leaders, all of these aspects can develop communities to be strong. Firstly, the process/policy aspect, the government must establish a participatory process with farmers and relevant agencies to implement the policy into concrete action at all stages of the strong community development determination and operation. Administrators and relevant agencies in government organizations who run a policy into an operation need to be knowledgeable in guidelines for implementation of community management system and to understand the needs of the community. Secondly, social aspect, a sense of community and knowledge and understanding about projects or activities for the community should be created in order to make people in the community realize their dependence without the need to rely solely on government agencies. In addition, the community's potential should be developed with an assistance from government or private sector in order to enable a community to be sustainable self-reliance. Thirdly, economic aspect, the community must establish funds or groups in order to raise funds for the promotion and support of community members. Moreover, community members should be able to adapt themselves to production mechanism, production costs reduction, and value addition to existing products of the community. Fourthly, cultural aspect, people should bring out

wisdom and pride of their own communities to build confidence in society about the community's potential to be knowledgeable in both the cultures of their communities and other community cultures. Finally, community leaders aspect, community leaders must be determined, have leadership, sacrifice, believe and have faith in the democratic process in order to be a role model for community members. Moreover, community leaders need to initiate development ideas and to be able to figure out their own community development in order to drive and reinforce the strong community sustainably.

For suggestion, with an ability to develop into a community development policy in order to build a strong community, the development of a strategic policy for all sectors should be carried out at every step. Every sector should integrate and focus on the quality of work rather than the workload. Also, focusing on developing potential communities and monitoring the project should occur. Strong community development should be promoted alongside community's potential development which are led by community leaders and the public, powered by state-managed and self-managed approaches. The government should have a policy to reinforce the concrete community and implement the sufficiency economy by adapting to the development of the country under the "Understand, Reach Out and Develop" principle.

คำนำ

งานวิจัย เรื่อง “แนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง” ได้จัดทำขึ้นเพื่อหาข้อเสนอแนะทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชน เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง เป็นการดำเนินการโดยมุ่งเน้นการสนับสนุนและพัฒนาการ รวมถึงการบริหารจัดการพัฒนาประเทศให้ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน

ข้อมูลของงานวิจัยสำเร็จได้ด้วยความช่วยเหลือจาก พ.อ. หญิง นวพร มีปรีชา และขอขอบคุณคณาจารย์ และเจ้าหน้าที่ของวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรทุกท่านที่ได้กรุณาเอื้อเฟื้อตลอดเวลาที่ศึกษา ขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

(นายทวีป บุตรโพธิ์)

นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร

หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร (วปอ.) รุ่นที่ ๖๐

ผู้วิจัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
คำนำ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	จ
สารบัญแผนภาพ	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๒
ขอบเขตของการวิจัย	๒
วิธีดำเนินการวิจัย	๒
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย	๒
คำจำกัดความ	๓
บทที่ ๒ แนวคิดทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	
แนวคิดและทฤษฎีความเข้มแข็งของชุมชน	๕
แนวคิดการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง	๑๐
นโยบายของรัฐเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง	๑๙
การบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็ง	๒๙
SWOT Analysis การวิเคราะห์องค์กร	๓๓
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๓๕
กรอบแนวคิดของการวิจัย	๔๐

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ ๓ การดำเนินการด้านการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของไทย	
การดำเนินการด้านการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งที่ผ่านมา	๔๑
การดำเนินการด้านการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งให้มีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ตามแนวนโยบาย	๕๓
ปัญหา อุปสรรคของการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง	๕๘
บทที่ ๔ แนวทางการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง	
การวิเคราะห์การดำเนินการด้านการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง	๖๑
แนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชน	๖๒
รูปแบบการพัฒนาชุมชนเสนอแนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชน	๖๗
บทที่ ๕ สรุปและข้อเสนอแนะ	
สรุปผลการศึกษาวิจัย	๗๐
ข้อเสนอแนะ	๗๑
บรรณานุกรม	๗๔
ภาคผนวก	
ผนวก ก หลักคิดในการบูรณาการความเชื่อมโยงกรมการพัฒนาชุมชนกับการ ขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก	๗๖
ผนวก ข แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อสนับสนุนการศึกษาวิจัย	๗๗
ประวัติย่อผู้วิจัย	๗๘

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๔-๑ รายละเอียดและรายนามผู้ทรงคุณวุฒิ	๖๐
๔-๒ แสดงตารางสรุปการวิเคราะห์ SWOT Analysis สภาพทั่วไป ในการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง	๖๗

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
2-๑ แนวคิดประชารัฐ	๒๔
๒-2 นโยบายสานพลังประชารัฐ	๒๕
2-๓ คณะทำงานกลุ่ม Value Driver	๒๖
2-๔ คณะทำงานกลุ่ม Enable Driven	๒๘
2-๕ กรอบแนวคิดของการวิจัย	๔๐
3-1 ภาพตัวอย่างผลิตภัณฑ์โอท็อป	๔๒
3-2 ภาพตัวอย่างโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง	๔๕
3-3 ภาพตัวอย่างโครงการปราชญ์ชุมชน	๔๖
3-4 ภาพตัวอย่างโครงการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต	๕๐
3-5 ภาพตัวอย่างโครงการศูนย์เรียนรู้ชุมชน	๕๒

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๗๙) ได้กำหนดเป้าหมายของประเทศไปสู่ความ มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน รัฐบาล พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ได้ขับเคลื่อนด้วยการกระตุ้นระบบเศรษฐกิจชุมชนฐานราก โดยเน้นฐานรากของประเทศแข็งแรง การสร้างชุมชนเข้มแข็งเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยขับเคลื่อนประเทศให้นำไปสู่การพึ่งพาตนเอง และตอบสนองต่อความต้องการของรัฐบาล ซึ่งเป็นผู้กำหนดนโยบายหลัก และเพื่อการพาณิชย์สนับสนุนการดำเนินงานด้านความมั่นคงและสนับสนุนนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจตามนโยบาย Thailand ๔.๐ ของรัฐบาล

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔) ได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาไว้ โดยมีเป้าหมาย

๑. การหลุดพ้นจากกับดักประเทศรายได้ปานกลางสู่รายได้สูง

๒. การพัฒนาศักยภาพคนให้สนับสนุนการเจริญเติบโตของประเทศ และการสร้างสังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพ

๓. การลดความเหลื่อมล้ำในสังคม

๔. การสร้างการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และสังคม ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

๕. การบริหารราชการแผ่นดินที่มีประสิทธิภาพ

การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งที่ผ่านมา พบว่า รัฐบาลทุกยุคทุกสมัย หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ รัฐวิสาหกิจ ภาคการศึกษา ภาคธุรกิจ ภาคการสื่อสาร ภาคประชาสังคม มีความพร้อมในการสนับสนุน และส่งเสริมเรื่องการพัฒนาชุมชน โดยมุ่งเป้าหมายของการพัฒนาประเทศไปที่ตำบล จากคำกล่าวที่ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี ตำบลคือจุดยุทธศาสตร์ของการพัฒนาประเทศ เมื่อ ๘,๐๐๐ ตำบล ๘๐,๐๐๐ หมู่บ้าน เข้มแข็งจัดการพัฒนาอย่างบูรณาการได้ ทั้งประเทศไทย ก็ร่มเย็นเป็นสุข คนไทยทั้งประเทศพ้นทุกข์ได้ (๒๒ พฤษภาคม ๒๕๖๐) ซึ่งการกำหนดนโยบายของรัฐบาล และหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องควรจะส่งเสริมและตอบสนองถึงความต้องการของกลุ่มเป้าหมายอย่างชัดเจน สามารถพัฒนาให้กลุ่มเป้าหมายเข้มแข็งไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ตามนโยบาย Thailand ๔.๐ ของรัฐบาลอย่างแท้จริง

โดยกรมพัฒนาชุมชนมีหน้าที่โดยตรงในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากให้สอดคล้องตามยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ ซึ่งยุทธศาสตร์กรมการพัฒนาชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔ ได้นำสถานการณ์ปัจจุบัน และสภาพแวดล้อมของการบริหารประเทศ นำมาใช้เป็นข้อมูลในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในช่วงอนาคตที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของประเทศ ชุมชน ในด้านที่มีผลต่อการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน ให้มุ่งไปสู่เป้าหมายสูงสุดภายใต้วิสัยทัศน์ “เศรษฐกิจฐานรากมั่นคงและชุมชนพึ่งตนเองได้ ภายในปี ๒๕๖๔” กรมการพัฒนาชุมชนได้มุ่งขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนอย่างแท้จริง

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้สนใจดำเนินการศึกษาแนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชนเข้มแข็งเพื่อที่จะนำเสนอผลการศึกษาให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทราบ และใช้เป็นแนวทางในการดำเนินนโยบายเพื่อส่งเสริมการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง และส่งเสริมการพัฒนาประเทศให้ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาชุมชนเข้มแข็ง
๒. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง
๓. เพื่อเสนอแนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชน เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง

ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษารวบรวมข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับแนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง โดยศึกษากระบวนการในการเป็นชุมชนเข้มแข็ง และศึกษาปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง เพื่อให้ได้รูปแบบการพัฒนาชุมชนเสนอแนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชน เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยการศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลพื้นฐานจากเอกสาร ทฤษฎี แนวคิด การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวกับแนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชนเข้มแข็งและการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) จากผู้ทรงคุณวุฒิ ๔ กลุ่ม ประกอบด้วย ๑) ระดับผู้บริหาร ได้แก่ นายบุญธรรม เลิศสุขซีเกษม รองปลัดกระทรวงมหาดไทย ๒) ส่วนราชการ ได้แก่ นางสาวสรานฎภัทร อนุมติราชกิจ ผู้ช่วยปลัดกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ๓) ภาคประชาสังคม ดร. ขนิษฐา กาชจรรย์สินนท์ อดีตที่ปรึกษาอธิบดีกรมการพัฒนาชุมชน และ ๔) ภาคประชาชน นายเจริญ แต่งทรัพย์ ประธานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านขาม และคณะที่ทำงานเกี่ยวกับเรื่องชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งเป็นผู้ที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน กระบวนการในการเป็นชุมชนเข้มแข็ง และปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง และข้อมูลด้านกฎหมายการพัฒนาชุมชน ทำให้ทราบถึงปัจจัยสนับสนุน รวมทั้งแนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชน โดยใช้การวิเคราะห์ SWOT Analysis เพื่อวิเคราะห์ให้ทราบจุดแข็ง จุดด้อย โอกาสและสิ่งที่เป็นปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานทั้งภายในและภายนอก และนำผลดังกล่าวมาวางแผนพัฒนาสู่รูปแบบการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง เสนอแนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชน เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งได้อย่างเหมาะสม

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑. ทำให้ทราบถึงสภาพของชุมชนเข้มแข็ง
๒. ทำให้ทราบถึงปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง
๓. ได้แนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชน เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง

คำจำกัดความ

- ชุมชน** หมายถึง กลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวพันกัน และมีการติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องกันอย่าง เป็นปกติต่อเนื่อง อันเนื่องมาจากการอยู่ในพื้นที่ร่วมกันหรือมีอาชีพร่วมกัน หรือการประกอบกิจการ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน หรือการมีวัฒนธรรม ความเชื่อ หรือความสนใจร่วมกัน โดยความเป็นชุมชนอาจหมายถึงการที่ คนจำนวนหนึ่งเท่าใดก็ได้ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารหรือ รวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกัน ในการกระทำ มีการจัดการ เพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน
- การพัฒนา** หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทีละเล็กทีละน้อย โดยผ่านลำดับขั้นตอนต่าง ๆ ไปสู่ระดับ สามารถขยายตัวเติบโตขึ้นมีการปรับปรุงให้ดีขึ้น และเหมาะสมกว่าเดิมหรือ อาจก้าวหน้าไปถึงขั้นที่อุดมสมบูรณ์เป็นที่น่าพอใจ
- นโยบาย** หมายถึง ทิศทางหรือเป้าหมายในการดำเนินงานขององค์กรซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จ ในการบริหารงานขององค์กร”
- เศรษฐกิจฐานราก** หมายถึง ระบบเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่นที่สามารถพึ่งตนเอง มีการช่วยเหลือ เอื้อเพื่อซึ่งกันและกัน มีคุณธรรม และเป็นระบบเศรษฐกิจที่เอื้อให้เกิดการ พัฒนาด้านอื่นๆ ในพื้นที่ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม ผู้คน ชุมชน วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน ระบบเศรษฐกิจ ฐานรากหรือเศรษฐกิจชุมชน เป็นระบบเศรษฐกิจแนวราบที่ส่งผลและสร้างความสัมพันธ์ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมระหว่างผู้คนในชุมชนท้องถิ่น มิใช่ เป็นเฉพาะเศรษฐกิจแนวตั้งแบบปัจเจกแต่สามารถทำให้เกิดความร่วมมือ เกิดโอกาสและความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเศรษฐกิจร่วมของชุมชนกับ เศรษฐกิจของปัจเจก เป็นระบบเศรษฐกิจที่มีลักษณะความร่วมมือเป็น หุ่นส่วนสร้างความสัมพันธ์ทั้งในชุมชนท้องถิ่นและในระดับที่กว้างขวางอื่น ภายนอกระบบเศรษฐกิจฐานราก จะต้องมีความต้องการพัฒนาและการ จัดการโดยชุมชนท้องถิ่น ให้ครบวงจรมากที่สุด มีการสร้างทุนและกองทุน ที่เข้มแข็งมีการผลิตพื้นฐาน การแปรรูป การบริการ การตลาด การผลิต อาหาร และความจำเป็นพื้นฐานเพื่อการดำรงชีวิตต่างๆ สำหรับคนในพื้นที่ อย่างพอเพียง และพัฒนาเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมหรือธุรกิจของชุมชนต่างๆ (ในมิติของการเกื้อกูล เอื้อเพื่อ การมีส่วนร่วมของคนในตำบล)ทั้งขนาด ย่อมหรือขนาดใหญ่ขึ้น โดยใช้ทั้งความรู้ในที่สั่งสมในพื้นที่ หรือที่เป็น เอกลักษณะวัฒนธรรมของพื้นที่ และมีการพัฒนาให้ทันสมัย พร้อมกับมี เทคนิค วิทยาการและความรู้ เทคโนโลยี มาพัฒนาเพิ่มเติมให้เหมาะสมกับ ตลาด หรือสังคมเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ผู้คนและชุมชนท้องถิ่น โดยรวมสามารถพึ่งตนเองมีรายได้มากกว่ารายจ่าย และสามารถพัฒนา เป็นผู้ผลิต ผู้สร้างงานบริการต่างๆ จากท้องถิ่นที่เข้มแข็ง สร้างสรรค์ หลากหลาย มีเอกลักษณ์ ทันสมัย และเชื่อมโยงกับระบบตลาดอย่างมี

ประสิทธิภาพระบบเศรษฐกิจฐานราก จะต้องมีความหลากหลาย เพื่อเปิดโอกาสและแบ่งปันให้คนทุกกลุ่มทุกวัยสามารถมีพื้นที่ และมีโอกาสในการร่วมพัฒนาได้อย่างผสมผสานและสร้างสรรค์ รวมทั้งสามารถเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจอื่นๆ ได้อย่างดี อย่างมีฉันทมิตร เป็นธรรมและมีความสัมพันธ์อย่างเท่าเทียม

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยที่ศึกษาแนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชนเข้มแข็งเพื่อที่จะนำเสนอผลการศึกษาให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทราบ และใช้เป็นแนวทางในการดำเนินนโยบายเพื่อส่งเสริมการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งและส่งเสริมการพัฒนาประเทศให้ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

๑. แนวคิดและทฤษฎีความเข้มแข็งของชุมชน
๒. แนวคิดการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง
๓. นโยบายของรัฐเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง
๔. การบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็ง
๕. SWOT Analysis การวิเคราะห์องค์กร
๖. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
๗. กรอบแนวคิดของการวิจัย

แนวคิดและทฤษฎีความเข้มแข็งของชุมชน

ความหมายของคำว่า ชุมชนเข้มแข็ง

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (๒๕๔๔, หน้า ๔๖) ได้ให้ความหมายของชุมชนเข้มแข็งไว้ว่า ชุมชนเข้มแข็งหมายถึงการที่ประชาชนในชุมชนมีการรวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชน โดยมีการเรียนรู้การจัดการและการแก้ไขปัญหาของชุมชนซึ่งทำให้ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลง หรือเกิดการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ตลอดจนมีผลกระทบต่อภายนอกชุมชน สำหรับกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน จะต้องเป็นการดำเนินงานแบบร่วมคิดร่วมทำและมีการเรียนรู้เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๔ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๒๔, หน้า ๒๓๘) ให้ความหมายว่าชุมชน คือ หมู่ชน กลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน

สนธิยา พลศรี (๒๕๔๕, หน้า ๒๒) ให้ความหมายของชุมชนว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มทางสังคมที่อยู่อาศัยร่วมกันในอาณาบริเวณเดียวกัน เช่น ครอบครัว ละแวกบ้าน หมู่บ้าน ตำบล หรือเรียก เป็นอย่างอื่นมีความเกี่ยวข้องกันสัมพันธ์กัน มีการติดต่อสื่อสารและเรียนรู้ร่วมกัน มีความผูกพันเอื้ออาทรกันภายใต้บรรทัดฐานและวัฒนธรรมเดียวกันร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกันเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน

ประเวศ วะสี (ออนไลน์, ๒๕๔๖) ได้อธิบายความเป็นชุมชนว่า ชุมชน หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารหรือรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ มีการจัดการเพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์

กล่าวโดยสรุป ชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนรวมตัวกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำมีการติดต่อสื่อสาร การจัดการและการแก้ไขปัญหาาร่วมกันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาภายในชุมชนตลอดจนมีผลกระทบสู่ภายนอกชุมชนที่ดีขึ้น ตามลำดับการร่วมมือช่วยเหลือกันเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน

องค์ประกอบของชุมชน

สำหรับองค์ประกอบของชุมชนไพรัตน์ เดชะรินทร์ (๒๕๒๔, หน้า ๑๖ - ๑๗) ได้จำแนกองค์ประกอบของชุมชนไว้ ๓ ประการ คือ

๑. องค์ประกอบด้านมนุษย์ (Human Component) เป็นองค์ประกอบที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในชุมชน จากวิวัฒนาการของมนุษย์ในอดีตจนถึงปัจจุบัน มนุษย์ชอบอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม จะเห็นได้ว่าในทุกชุมชนไม่มีใครถูกทอดทิ้งอยู่คนเดียว โดยไม่มีการไปมาหา สู้กัน การอยู่รวมกันเป็นกลุ่มมีหลากหลายลักษณะและหลายรูปแบบ เช่น ครอบครัว กลุ่มพ่อค้า กลุ่มองค์กร กลุ่มเครือข่ายที่อยู่ในชุมชน เป็นต้น คือ มีทั้งกลุ่มที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ตลอดจนกลุ่มที่เรียกว่า กลุ่มปฐมภูมิ และกลุ่มทุติยภูมิ ความจำเป็นที่มนุษย์ต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม หรือต้องมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นหรือกลุ่มอื่น ก็เนื่องจากกิจกรรมบางอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน และคนที่เป็สมาชิกของกลุ่มใด ๆ ก็ตามย่อมมีความสัมพันธ์ต่อสมาชิกในกลุ่มเดียวกันหรือกับกลุ่มอื่น ๆ อีกเป็นลูกโซ่เกี่ยวพันกันไปสิ่งเหล่านี้เป็นส่วนประกอบที่สำคัญขององค์ประกอบด้านมนุษย์

๒. องค์ประกอบด้านที่สิ่งมนุษย์ประดิษฐ์ขึ้น (Man - Made Component) สิ่งที่มนุษย์คิดค้นประดิษฐ์ขึ้นมีหลากหลายลักษณะ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมและได้นำไปใช้ในชุมชน ไม่ว่าจะ เป็นเครื่องอำนวยความสะดวก หรือสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิต เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย เครื่องทุนแรง รถยนต์ วิทยุ โทรทัศน์ ตู้เย็น พัดลม นอกจากสิ่งที่เป็นวัตถุแล้ว มนุษย์ยังสร้างแนวความคิด ปรัชญา ค่านิยม ความเชื่อ ความรู้ต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นทั้งนั้น องค์ประกอบเหล่านี้แตกต่างกันไปในแต่ละชุมชน ซึ่งมีสภาพและระดับต่างกัน การประดิษฐ์คิดค้นของมนุษย์ไม่มีที่สิ้นสุด และสืบต่อกันไปตลอดเวลา สิ่งทั้งหลายที่มนุษย์คิดค้นขึ้นมาจะมีความสัมพันธ์กันต่อกันในแต่ละชนิดของมันเอง ความสัมพันธ์เหล่านี้ คล้าย ๆ กับลูกโซ่ที่ต่อกันเป็นช่วง ๆ อันเป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์ภายในองค์ประกอบของสิ่งที่มีมนุษย์คิดค้นขึ้น เช่น สร้างรถยนต์ขึ้นมาก็นำไปวิ่งบนถนนที่สร้างขึ้นมา และอาจจะทำให้เกิดฝุ่นปลิวไปสร้างความเดือดร้อนให้กับชาวบ้านหรือสามารถที่จะชนผลผลิตพวกพืชผัก ผลไม้ไปขายในตลาดได้เร็วขึ้น เป็นต้น

๓. องค์ประกอบด้านสิ่งที่มีธรรมชาติสร้างขึ้น (Natural Component) สิ่งที่มีธรรมชาติสร้างขึ้นมา หมายรวมทุกอย่าง ที่เกี่ยวข้องกับพืช สัตว์ ทรัพยากรธรรมชาติทั้งหลาย ซึ่งทุกชุมชนจะมีสิ่งที่มีธรรมชาติสร้างขึ้นเป็นส่วนประกอบอยู่ทั้งนั้น สิ่งต่าง ๆ แต่ละชนิดในชุมชนที่ธรรมชาติสร้างขึ้นจะมีความสัมพันธ์ต่อกันเหมือนองค์ประกอบที่กล่าวมาแล้วทั้ง ๒ ประเภท เช่น สภาพอากาศที่แห้งแล้งจะทำให้ดินแตกกระแหงและไม่มีน้ำเพียงพอสำหรับการเจริญเติบโตของพืชผลทั้งหลาย เป็นต้น

องค์ประกอบของชุมชนทั้ง ๓ ประการ จะมีความสัมพันธ์และมีการปฏิบัติต่อกัน องค์ประกอบที่อยู่ภายในชุมชนหนึ่ง ๆ เริ่มจากองค์ประกอบด้านมนุษย์ นอกจากจะมีความสัมพันธ์และปฏิบัติต่อกันแล้วยังจะต้องไปมีความสัมพันธ์ต่อสิ่งที่ธรรมชาติสร้างขึ้นด้วย เช่น มนุษย์ร่วมมือกันไปช่วยกันตัดไม้ในป่าแล้วนำมาสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย เป็นต้น

องค์ประกอบทั้ง ๓ ประการนี้จะความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอยู่ตลอดเวลา แต่อย่างไรก็ตาม องค์ประกอบดังกล่าวนี้จะไม่เท่าเทียมกัน เพราะว่ามีตัวบงการ (Control Point) หรือกลไกที่มีบทบาทในการควบคุม สนับสนุน หรือส่งเสริมองค์ประกอบทั้ง ๓ ของชุมชนให้เจริญก้าวหน้าหยุดอยู่กับที่ หรือมีการเปลี่ยนแปลงไป ตัวบงการสำคัญนี้คือระบบต่าง ๆ ในชุมชนนั่นเอง ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (ไพรัตน์ เดชะรินทร์, ๒๕๒๔, หน้า ๑๙ - ๒๐)

๑. ระบบการปกครอง การบริหารประเทศย่อมขึ้นอยู่กับการจัดรูปการปกครองอาจเป็นแบบกระจายอำนาจ (Decentralization) หรือเป็นรูปแบบรวมอำนาจอยู่ที่ส่วนกลาง (Centralization) และรูปแบบการปกครองย่อมมีอิทธิพลในการกำหนดหรือบงการองค์ประกอบของชุมชนในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง เช่น การปกครองแบบคอมมิวนิสต์ แบบเสรีประชาธิปไตย ชุมชนที่มีระบบการปกครองต่างกันย่อมมีเสรีภาพ อิสรภาพ แสดงออกต่างกันและย่อมส่งผลสะท้อนมาถึงวิถีชีวิตของบุคคลที่อยู่ในชุมชนนั้นและความสัมพันธ์และปฏิบัติต่อกันกับองค์ประกอบอื่น ๆ ย่อมผิดแผกแตกต่างกันไป

๒. ระบบเศรษฐกิจ ปัจจุบันระบบเศรษฐกิจมีอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อระบบของชุมชน สังคมการที่ชุมชนใดชุมชนหนึ่งหรือประเทศใดประเทศหนึ่งจะเป็นประเทศอุตสาหกรรมหรือเกษตรกรรม นั้นระบบเศรษฐกิจถือเป็นตัวกำหนดเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ดังประเทศไทยมักกล่าวกันอยู่เสมอว่าเป็นระบบเศรษฐกิจแบบเกษตรกรรม ผลผลิตและรายได้ประชาชาติส่วนใหญ่ได้จากผลผลิตทางการเกษตร เครื่องมือที่ใช้ในชุมชนจึงเป็นเครื่องมือเพื่อการเกษตรเสียเป็นส่วนมาก ปัญหาเรื่องการตลาด การผลิตจึงเป็นปัญหาของเกษตรกร แต่หากเป็นชุมชนที่ระบบเศรษฐกิจขึ้นอยู่กับอุตสาหกรรมมากกว่าการเกษตร ชุมชนนั้นก็จะมีเครื่องมือเครื่องใช้เพื่ออุตสาหกรรมมากกว่าการเกษตรกรรม

๓. ระบบการศึกษา ระบบการศึกษามีอิทธิพลต่อความเจริญและความล้ำหลังของชุมชน สมาชิกในชุมชนใดมีการศึกษาสูง ย่อมเกิดการถ่ายทอดวิชาความรู้และการคิดค้นประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ มากขึ้นกว่าชุมชนที่สมาชิกในชุมชนนั้นไม่มีการศึกษา และที่สำคัญปัจจุบันการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน สังคม ประเทศชาติ ย่อมมีพื้นฐานสำคัญที่การศึกษา ดังนั้นหากระบบการศึกษามีความเข้มแข็ง สามารถสร้างคนให้มีประสิทธิภาพได้ย่อมส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนให้มีความยั่งยืน

๔. ศาสนา ตัวกำหนดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบภายในชุมชนหนึ่ง ๆ ที่มีความสำคัญไม่น้อย โดยเฉพาะในชุมชนที่ยังอยู่ในขั้นพัฒนา (Developing Community) คือ ศาสนา ศาสนาในที่นี้ ย่อมหมายถึงความรวมถึงความเชื่อในสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ และการกระทำต่าง ๆ ทางศาสนาซึ่งนักมานุษยวิทยาพบว่า อิทธิพลเรื่องความเชื่อศาสนาหรือลัทธิศาสนาของชุมชนนั้น มีอิทธิพลมากที่จะสร้างความสัมพันธ์หรือเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของชุมชนหนึ่ง ๆ เช่น ชุมชนที่เอามนุษย์มาฆ่าเพื่อบูชายัญ โดยเชื่อว่าพระเจ้าจะบันดาลประโยชน์ให้หากได้มีการบูชายัญแล้ว

๕. ตัวบงการอื่น ๆ นอกจากตัวบงการใหญ่ทั้งสี่ประการดังกล่าวมาแล้วยังอาจมีตัวบงการอื่น ๆ อีก เช่น ตัวบงการที่ธรรมชาติสร้างสรรค์ให้ เช่น สัตว์ การเกิดอุทกภัย หรือมีอากาศหนาวจัด ร้อนจัด มีภูเขาไฟ สิ่งเหล่านี้ล้วนมีอิทธิพลต่อองค์ประกอบของชุมชนอยู่มาก

ขณะที่จิม ไอฟ (Jim Ife) (อ้างถึงใน สายัณห์ ไพชาญจิต, ๒๕๔๙ ,หน้า ๑๓) ได้กล่าวถึงความเป็นชุมชนว่า มีองค์ประกอบสำคัญ ๕ ประการด้วยกัน ได้แก่

๑. มีขอบเขต/ขนาดที่ไม่เกินความสามารถของมนุษย์ที่จะสามารถทำความเข้าใจกับคนได้ (Human Scale) คือ มีขนาดตั้งแต่พอประมาณจนถึงใหญ่ ไม่เป็นส่วนตัว มีศูนย์รวมจิตใจที่โยงยึดผู้คนเข้าด้วยกันอย่างเหนียวแน่น เป็นระบบปฏิสัมพันธ์ของคนส่วนใหญ่ ซึ่งขนาดของหน่วยหรือชุมชนมักมีขอบเขตอยู่ในระดับที่สมาชิกคนหนึ่งสามารถทำความเข้าใจกับคนอื่น ๆ ได้เท่าที่ต้องการ และก็เป็นขนาดที่ทุกคนในนั้นสามารถเข้าถึงและมีส่วนร่วมในกิจกรรมของส่วนรวมได้โดยไม่มีอุปสรรค ชุมชนต้องมีโครงสร้างไม่ใหญ่โตเกินกว่าที่คนที่เป็นสมาชิกจะสามารถรู้สึกได้ถึงความเป็นเจ้าของ และรู้สึกว่ามีอำนาจ ควบคุมความเป็นไปในชุมชนได้ ซึ่งในความเป็นจริงเราไม่สามารถระบุตัวเลขเฉพาะเจาะจงลงไปได้ว่าจะต้องมีจำนวนคนเท่าไร บางครั้งก็อาจจะเป็นเพียงกลุ่มคนจำนวนไม่กี่คนไปจนถึงเป็นพันเป็นหมื่นหรือจำนวนมากในระดับประเทศก็ได้

๒. มีอัตภาวะ (ความเป็นตัวตน) และความเป็นเจ้าของ (Identity And Belonging) ในความเป็นชุมชนโดยทั่วไปมักมีสาระเกี่ยวกับความรู้สึกเป็นเจ้าของแฝงอยู่ หรือไม่ก็มีความยอมรับและเห็นคุณค่าร่วมกันภายในกลุ่มอันเป็นที่มาของคำว่า สมาชิกของชุมชน มีความหมายครอบคลุมคำว่าความเป็นเจ้าของ การยอมรับจากคนอื่น ๆ ความจงรักภักดีและการยอมรับในความคาดหวังของกลุ่มด้วยความเต็มใจ ซึ่งความรู้สึกเป็นเจ้าของหรือเป็นสมาชิกมักจะแทรกเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นตัวตนในปัจจุบันบุคคลที่สร้างความรู้สึกว่าเป็นใครอยู่ที่ไหน ซึ่งมีความสำคัญมากในสังคมโลกปัจจุบัน เนื่องจากสถาบันชุมชนที่เคยเอื้อต่อการแสดงตัวตนของคนในอดีตได้คลายความสำคัญลงไปมาก ไม่ว่าจะเป็นพระพุทธรูป ฝา หมู่บ้าน โบสถ์ หรือวัด ที่เคยสร้างความรู้สึกร่วมกัน ในขณะที่ทุกวันนี้สถานที่ทำงาน โรงเรียน บริษัท องค์กร สถาบันการศึกษา ลักษณะอาชีพ กำลังมีความสำคัญมากขึ้นในฐานะแหล่งกำหนดสถานภาพและบทบาทของบุคคลอย่างเป็นทางการ

๓. มีพันธะหน้าที่ (Obligations) สมาชิกของชุมชนต้องมีพันธกิจ หรือภาระหน้าที่ที่ชัดเจนที่รู้สึกได้โดยอัตโนมัติว่าต้องทำอะไรและอย่างไรให้กับชุมชนที่สังกัด โดยสมาชิกเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งหรือทุกอย่างของชุมชน เพื่อสร้างและดำรงวิถีชีวิตของชุมชน

๔. มีความใกล้ชิดสนิทสนมแบบสังคมชนบท (Gemeinschaft) ชุมชนต้องมีโครงสร้างที่ก่อให้เกิดความใกล้ชิดสนิทสนมของหมู่สมาชิก สมาชิกสามารถมีสัมพันธ์ภาพต่อกันและกันได้โดยง่าย ๆ บทบาทในสภาพที่เปิดกว้างสำหรับทุกคน ไม่มีเงื่อนไขที่ส่อไปในทางขีดวงจำกัดเฉพาะกลุ่มหรือเฉพาะพวกซึ่งเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับการเสริมสร้างศักยภาพของบุคคลในการที่จะแสดงความสามารถในเรื่องต่าง ๆ ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่คนหมู่มากและเป็นคุณแก่ชุมชนโดยตรง

๕. มีวัฒนธรรม (Culture) ชุมชนเป็นแหล่งกำเนิดของระบบคุณค่า การสร้างสรรค์ และการแสดงออกซึ่งวิถีวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งที่ต่างก็มีคุณลักษณะเฉพาะตัวที่ติดตรึงอยู่กับชุมชนนั้น ๆ ซึ่งเป็นกลไกหนุนเสริมให้สมาชิกของชุมชนเป็นผู้ผลิตวัฒนธรรมเพื่อใช้เองมากกว่าเป็นเพียงผู้บริโภควัฒนธรรมที่หยิบยืมมาจากชุมชนอื่น อีกทั้งมีส่วนสำคัญในการสนับสนุนให้เกิดความแตกต่างหลากหลายระหว่างชุมชนต่าง ๆ และเกิดภาวะการณ์มีส่วนร่วมที่กว้างขวางมากขึ้น โดยสรุปแล้วจะเห็นได้ว่าองค์ประกอบของชุมชนนั้นมีลักษณะที่สำคัญคือมีพื้นที่ มีขอบเขตที่แน่นอนโดยคนในชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ เข้าใจตรงกันถึงขอบเขตและพื้นที่นั้น มีทรัพยากรทั้งที่เป็นธรรมชาติหรือที่มนุษย์

สร้างขึ้น รวมถึงมีวัฒนธรรม ประเพณีที่ชุมชนท้องถิ่นสร้างขึ้นหรือรับมาซึ่งสะท้อน รับรู้ หรือบ่งบอกได้ถึง ความเป็นชุมชน ๆ นั้น

ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง

สมณะ โพธิรักษ์ (ออนไลน์, ๒๕๕๕) ได้กล่าวถึงลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง ประกอบไป ด้วย ๑๔ ประการ ดังนี้

๑. เป็นสังคมที่เห็นได้ชัดถึงลักษณะของคนมีศีล มีคุณธรรม มีอารยธรรม
๒. เป็นสังคมที่สามารถพึ่งตนเองได้ไม่เป็นภาระผู้อื่น
๓. มีงาน มีกิจการที่มั่นคง
๔. ขยัน สร้างสรรค์ ขวนขวาย กระตือรือร้น
๕. อยู่กันอย่างผาสุก สุขภาพแข็งแรง จิตใจเบิกบานร่าเริง
๖. ไม่พึ่งเพ้อ แต่รุ่งเรือง พึ่งเพื่อง ไม่ผลาญพร่า สรุ่ยสุร่าย
๗. มีความประณีต ประหยัด แต่เอื้อเฟื้อสละแจกจ่าย
๘. ไม่มีอาชญากรรม ไม่มีอบายมุข ไม่มีทุจริตกรรม
๙. มีความพร้อมเพรียง ความสามัคคี อบอุ่น เป็นเอกภาพ
๑๐. สัมผัสได้ในความเป็นปึกแผ่น แน่นหนา ของความเป็นภราดรภาพ
๑๑. มีความแข็งแรง มั่นคง ยืนหยัด ยั่งยืน
๑๒. เป็นสังคมที่สร้าง “ทุนทางสังคม” มีประโยชน์ คุณค่าต่อผู้อื่นและสังคม ทั่วไปใน

รอบกว้าง

๑๓. อุดมสมบูรณ์ แต่ไม่สะสม ไม่กักตุนหรือกอบโกย
  ๑๔. มีน้ำใจ ไม่เอาเปรียบ เสียสละ อย่างเป็นสุข และเห็นเป็นคุณค่าของคนตามสังฆธรรม
- คณะอนุกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤตภาคใต้ (๒๕๕๖, หน้า ๖๐) ได้ให้ความหมายของชุมชนเข้มแข็งมีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

๑. สมาชิกของชุมชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนและชุมชนที่จะแก้ไขปัญหาและ พัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง
๒. สมาชิกของชุมชนพร้อมที่จะร่วมกันจัดการกับปัญหาของตนและชุมชน
๓. มีกระบวนการของชุมชนที่มีการเคลื่อนไหว
๔. มีกระบวนการของชุมชนที่มีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องจนเป็นวิถีของชุมชน ภายใต้ การสนับสนุนของผู้นำองค์กรชุมชน ในลักษณะเปิดโอกาสให้กับสมาชิกทั้งหมดเข้ามามีส่วนร่วม ไปร่วมใจ และพร้อมที่จะให้ตรวจสอบ
๕. สมาชิกชุมชนเกิดการเรียนรู้ผ่านการเข้าร่วมในกระบวนการของชุมชน
๖. มีแผนของชุมชนที่ประกอบด้วยการพัฒนาทุก ๆ ด้านของชุมชน ที่มุ่งการพึ่งตนเอง เอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกชุมชนทุก ๆ คน และมุ่งหวังการพัฒนาการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน
๗. การพึ่งความช่วยเหลือจากภายนอก เป็นการพึ่งเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ใน ที่สุด ไม่ใช่การพึ่งพาตลอดไป

กล่าวโดยสรุป ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง โดยสรุป ๔ ประการ คือ ๑) เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning Community) กล่าวคือ การที่ชุมชน มีการเรียนรู้ และรู้เท่าทันข่าวทั้ง เศรษฐกิจ สังคม การเมือง รวมทั้งการที่ชุมชนมีการเพิ่มพูนความรู้ในด้านต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ ๒) เป็นชุมชนที่มีการจัดการตนเอง (Community Management) ด้วยระบบการบริหารจัดการใน กิจกรรมที่สำคัญ ๔ ประการ คือ การวางแผน การจัดกระบวนการขององค์กรภายในชุมชน การลงมือ ปฏิบัติตาม แผนงาน และมีการประเมินผล ๓) เป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (Spirituality) กล่าวคือ ชุมชนมี จิตสำนึก มีจิตวิญญาณ ซึ่งอาจหมายถึงความภักดี ความรัก ความหวัง ความรู้สึกรักเป็น เจ้าของใน ชุมชน โดยมีสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกันในชุมชน ๔) เป็นชุมชนที่มีสันติภาพ (Peaceful) กล่าวคือ เป็น ชุมชนที่มีความสงบสุขและคนในชุมชนมีจิตใจที่เยือกเย็น มีคุณภาพ และมีคุณธรรม

แนวคิดการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง

ความหมายของคำว่า การพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อัจฉรา สโรบล โดย ภาควิชามนุษยสัมพันธ์ คณะมนุษยศาสตร์ เรื่องชุมชนกับการพัฒนา (๒๕๕๑, หน้า ๘ - ๙) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนาเป็นกระบวนการ เปลี่ยนแปลงที่มีมิติครอบคลุมการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ของสังคมได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา ศาสนา ครอบครัว เครือญาติ วิทยาศาสตร์เทคโนโลยี บรรทัดฐาน ค่านิยม กฎเกณฑ์ ข้อบังคับของสังคม แนวทางการพัฒนากระแสหลัก ถูกใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศต่าง ๆ เป็น การพัฒนาที่มองสังคมเหมือนสิ่งมีชีวิตประกอบจากส่วน ๆ เป็นระบบเพื่อการดำรงอยู่ได้ ผลหรือการ เปลี่ยนแปลงที่เกิดคือการพึ่งพิง

การพัฒนาชุมชน คือ ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ที่ตั้ง ใจกระทำให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เพื่อวัตถุประสงค์ในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท ปรับปรุงสภาพการดำรงชีวิตโดยทั่วไปของชาวชนบท ส่งเสริมให้ชาวชนบทสามารถพึ่งพาตนเองได้ ปรับปรุงดัดแปลง ควบคุมทรัพยากรและสภาพแวดล้อม ในการมีอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองกับชุมชนภายนอก และมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

เป้าหมายการพัฒนา

- การส่งเสริมให้ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้
- ควบคุมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้
- มีอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง กับชุมชนภายนอก
- การเพิ่มระดับความเป็นประชาธิปไตยเป็นการลดอำนาจการควบคุมจากศูนย์กลางและ เพิ่มอำนาจการปกครองตนเองให้แก่ท้องถิ่น

หลักการพัฒนาชุมชน

- การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการหาสาเหตุของปัญหา ริเริ่มกิจกรรม การตัดสินใจ วางแผนดำเนินการ ปฏิบัติการดำเนินงาน ติดตามประเมินผล
- ยึดหลักการพึ่งพาตนเอง

แนวคิดการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง

สำหรับแนวคิดและการหนุนเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยภาครัฐนั้นได้ปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของไทยมาโดยลำดับและเด่นชัดขึ้นตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๘ (๒๕๔๐ - ๒๕๔๔) เป็นต้นมา ซึ่งมีหลักการ กระบวนการ และแนวทางการหนุนเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยสังเขป ดังต่อไปนี้ (โกวิทย์ พวงงาม, ๒๕๕๓, หน้า ๒๓๒ - ๒๓๔) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๘ (๒๕๔๐ - ๒๕๔๔) ได้กำหนดยุทธศาสตร์การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็งด้วยชุมชนเองซึ่งชุมชนจะพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็งได้มีองค์ประกอบที่สำคัญคือ ชุมชนต้องมีความพร้อมในเบื้องต้น และมีภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามาช่วยสนับสนุนเพื่อให้เติบโตอย่างมั่นคง และเป็นฐานสำหรับการพัฒนาไปสู่ด้านอื่น ๆ ต่อไป ขณะเดียวกันภาครัฐจะมีส่วนสนับสนุนในการเตรียมความพร้อมของชุมชนและองค์กรชุมชน การสนับสนุนเงินทุนแก่ชุมชน รวมทั้งสร้างบรรยากาศและการจูงใจให้ภาคธุรกิจเอกชนและองค์กรพัฒนาเอกชน รวมทั้งสถาบันการเงินที่จะเข้ามาหนุนเสริมด้านอื่น ๆ อาทิ การพัฒนาทักษะ การบริหารจัดการและการตลาด เป็นต้น ซึ่งมีแนวทางหลัก ๆ ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘ ดังกล่าว ดังนี้

๑. การเตรียมความพร้อมของชุมชน
๒. การเพิ่มศักยภาพขององค์กรชุมชน
๓. การสนับสนุนธุรกิจเอกชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาธุรกิจชุมชนตามความพร้อมความถนัด และความสนใจในแต่ละองค์กรธุรกิจ
๔. การสนับสนุนแหล่งเงินทุนสำหรับการพัฒนาชุมชน
๕. การเพิ่มบทบาทของภาครัฐในการส่งเสริมความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน
๖. สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้และขยายเครือข่ายการเรียนรู้ของประชาชนและชุมชนในชนบทนอกจากนี้ในแผนพัฒนาฯ ยังได้สนับสนุนให้ประชาชนทั้งในเมืองและชนบทรวมตัวกันอย่างเข้มแข็ง และสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรื่องของตนเอง ชุมชน และสังคมได้ในทุกมิติ โดยมีประเด็นสำคัญคือ

๑. สนับสนุนการรวมกลุ่มของชุมชนในทุกรูปแบบ อาทิ

๑.๑ ให้ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการรวมตัวของชุมชน ทั้งในเรื่องสิทธิหน้าที่บทบาทขององค์กรชุมชน รวมทั้งทักษะในการพัฒนาองค์กรให้สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น ทักษะการบริหารจัดการองค์กร ทักษะในการบริหารจัดการการเงินและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

๑.๒ กระตุ้นให้เกิดการรวมตัวของชุมชน ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น กลุ่ม ชมรม สหกรณ์ออมทรัพย์ หรือ องค์กรในรูปแบบต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนและชุมชนมีส่วนร่วมในการก่อตั้ง

๒. ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายชุมชนอย่างกว้างขวาง อาทิ

๒.๑ สนับสนุนให้องค์กรชุมชนประสานเครือข่ายการพัฒนาทั้งในพื้นที่ใกล้เคียง ทั้งในระดับจังหวัด ระดับภูมิภาค และระหว่างภูมิภาค เพื่อให้มีการประสานผลประโยชน์แลกเปลี่ยนความรู้และร่วมมือกันทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนจัดการ

ปัญหาของชุมชนร่วมกัน เช่น ปัญหาป่าชุมชน ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาการดูแลสุขภาพอนามัยและความปลอดภัยของชุมชน และปัญหาการเอาเปรียบกันในชุมชน เป็นต้น

๒.๒ สร้างกลไกการประสานเครือข่ายการพัฒนาชุมชน ระหว่างประชาชน องค์กรชุมชนหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ทั้งในระดับพื้นที่และส่วนกลางอย่างเป็นรูปธรรมรวมทั้งสร้างเครือข่ายข้อมูลระหว่างองค์กรต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนได้รับข่าวสารอย่างทั่วถึงและเป็นจริง

๒.๓ เสริมสร้างเครือข่ายการประสานงานขององค์กรชุมชนในเมืองกับชุมชนในชนบท

๒.๔ สนับสนุนให้องค์กรชุมชนใช้กลไกทางสังคมเป็นเครื่องมือในการพัฒนาท้องถิ่นและเสริมสร้างความสามัคคีภายในชุมชน โดยให้มีการทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น การฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมอันดีงาม การทอดผ้าป่าต้นไม้ การสืบชะตาลำน้ำ รวมถึงการรณรงค์สร้างจิตสำนึกและค่านิยมที่ดีในการเคารพสิทธิมนุษยชน การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ การมีวินัยและวิถีประชาธิปไตยด้วย

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙ (๒๕๔๕ - ๒๕๔๙) ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการส่งเสริมการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยมีประเด็นที่น่าสนใจโดยสังเขปดังนี้ (โกวิทย์ พวงงาม, ๒๕๕๓, หน้า ๒๓๖ - ๒๓๙)

๑. การพัฒนาคุณภาพคนและคุ้มครองทางสังคม โดยให้ความสำคัญกับประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ การพัฒนาคนให้มีคุณภาพและรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง การส่งเสริมให้คนมีงานทำโดยมุ่งสร้างผู้ประกอบการอาชีพส่วนตัวและผู้ประกอบการขนาดเล็กกระจายโอกาสการมีงานทำให้ทุก ๆ พื้นที่ทั่วประเทศการปรับปรุงระบบคุ้มครองทางสังคมให้มีประสิทธิภาพครอบคลุมทั่วถึงและเป็นธรรมเพื่อสร้างหลักประกันแก่คนทุกช่วงวัย การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินโดยปรับปรุงรูปแบบการบริหารจัดการให้มีเอกภาพและประสิทธิภาพมากขึ้นเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน การส่งเสริมบทบาทครอบครัว องค์กรทางศาสนา องค์กรชุมชนองค์กรพัฒนาเอกชน อาสาสมัครและสื่อมวลชนให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาโดยส่งเสริมให้สถาบันครอบครัวมีความเข้มแข็งในการดูแลและพัฒนาอาชีพในทุกด้านสร้างและปลูกจิตสำนึกในความรักชาติและความเป็นไทยอย่างจริงจัง

๒. การปรับโครงสร้างการพัฒนาชนบทและเมืองอย่างยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและการพัฒนาเมืองน่าอยู่ ชุมชนน่าอยู่ เน้นการพัฒนากระบวนการชุมชนเข้มแข็งให้เป็นฐานรากที่มั่นคงของสังคม การแก้ปัญหาความยากจนในเขตชนบทและเมืองภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม การสร้างความเชื่อมโยงของการพัฒนาชนบทและเมืองอย่างเกื้อกูลเพื่อกระจายโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมให้เท่าเทียมกันโดยให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจในระดับฐานราก การจัดการพื้นที่เชิงบูรณาการที่ยึดพื้นที่ภารกิจและการมีส่วนร่วม และเตรียมความพร้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีคนดีและระบบดีเพื่อรองรับการกระจายอำนาจ

๓. การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยให้ความสำคัญกับประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของประเทศ การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติให้มีความอุดมสมบูรณ์โดยคุ้มครองและกำหนดเขตพื้นที่อนุรักษ์เพื่อรักษาสมดุลของระบบนิเวศของประเทศ การอนุรักษ์

ฟื้นฟูและรักษาสุขภาพแวดล้อมชุมชน ศิลปะวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวให้เกื้อหนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจชุมชน รวมถึงการบริหารจัดการปัญหามลพิษอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อพัฒนาให้เมืองและชุมชนมีความน่าอยู่

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๐ (๒๕๕๐ – ๒๕๕๔) ได้กำหนดแนวทางการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนด้วยการส่งเสริมการรวมตัวกันทำและจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอตามความพร้อมของชุมชน เชื่อมโยงกับการทำมาหากินเลี้ยงชีพตั้งแต่ระดับปัจเจก ระดับครอบครัวจนถึงระดับชุมชน โดยคำนึงถึงความพอประมาณและความพออยู่พอกินเป็นลำดับแรก มีการเชื่อมโยงกันของชุมชนกับสังคมภายนอก มีกระบวนการเรียนรู้และการจัดการองค์ความรู้อย่างเป็นขั้น เป็นตอน มีเครือข่ายการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน เพื่อการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยมีแนวทางโดยสรุป ดังนี้ (โกวิท พวงงาม, ๒๕๕๓, หน้า ๒๓๙ – ๒๔๔)

๑. การส่งเสริมการรวมตัวกันของคนในชุมชนทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของชุมชน โดยมีวิธีการดังนี้

๑.๑ ส่งเสริมให้มีการรวมตัวกันของคนในชุมชนในรูปแบบที่หลากหลายมีกิจกรรมดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นการรวมตัวในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ หรือการรวมตัวของชุมชนทั้งในเชิงพื้นที่หรือประเด็นความสนใจ

๑.๒ เสริมหนุนให้ชุมชนที่มีความสามารถในการรวมตัวกันทำประโยชน์ต่อส่วนรวม ทั้งเรื่องการเปิดพื้นที่สาธารณะในการจัดกิจกรรม การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนผ่านสื่อบุคคล สื่อการศึกษา สื่อท้องถิ่นและสื่อระดับชาติ รวมถึงมาตรการและกลไกทางกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับและการเงินการคลังเพื่อเอื้ออำนวยให้ภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมสนับสนุนการสร้างชุมชนเข้มแข็ง

๒. การจัดการองค์ความรู้และระบบการเรียนรู้ของชุมชนอย่างครบวงจร โดยมีวิธีการดังนี้

๒.๑ สสำรวจ รวบรวมและพัฒนาฐานข้อมูลชุมชนให้เป็นระบบและทันสมัย ทั้งข้อมูลครัวเรือน ข้อมูลศักยภาพชุมชนในประเด็นต่าง ๆ อาทิ การจัดกิจกรรมของชุมชน ทูทางเศรษฐกิจ ทูทางทรัพยากรธรรมชาติ ทูภูมิปัญญาท้องถิ่นและปราชญ์หรือผู้นำตามธรรมชาติในชุมชน การสืบค้นประวัติท้องถิ่นและวัฒนธรรมชุมชน เป็นต้น โดยให้มีการจัดทำในลักษณะของแผนที่ศูนย์ของชุมชนที่มีพลวัตที่คนในชุมชนเข้าถึงได้สะดวกและนำไปใช้เป็นฐานในการจัดการทรัพยากรในชุมชน และกำหนดทางเลือกการพัฒนาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

๒.๒ การฟื้นฟูความรู้พื้นฐานควบคู่กับการทำวิจัยการพัฒนาคำรู้ใหม่ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความหลากหลายของทุนในชุมชน โดยสนับสนุนบทบาทนักวิจัยท้องถิ่นร่วมกับสถาบันการศึกษาในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ให้เกิดความรู้ใหม่ของชุมชนที่ผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีที่เหมาะสม เช่น การทำเกษตรผสมผสาน เทคโนโลยีการเกษตรและหัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นต้น โดยมีการรวบรวมความรู้ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบและเผยแพร่สู่คนในชุมชน

๒.๓ ส่งเสริมให้ปราชญ์ แกนนำ และผู้รู้ ถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านการเรียนรู้และการจัดการความรู้ในชุมชนสู่เด็กและเยาวชน เชื่อมโยงความหลากหลายทางชีวภาพ

และความหลากหลายทางวัฒนธรรมกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ควบคู่กับการค้นหาผู้นำธรรมชาติรุ่นใหม่ ที่เข้มแข็งมีคุณธรรม จริยธรรม ขยัน อดทน ซื่อสัตย์ และมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม เพื่อให้เป็นพลังขับเคลื่อนและขยายผลกิจกรรมการเรียนรู้ของชุมชนในวงกว้างและระยะยาว

๒.๔ จัดให้มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เพื่อพัฒนา และแก้ไขปัญหามุมชนด้วยตนเอง โดยนำข้อมูลชุมชนและองค์ความรู้จากภายนอกมาวิเคราะห์หา ปัญหาและสาเหตุ แล้วค้นหาทางออกเพื่อนำไปทดลองปฏิบัติจริง บนฐานองค์ความรู้และศักยภาพ ของชุมชน มีการศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากเครือข่ายชุมชนที่ประสบความสำเร็จ นำมาปรับใช้ ประโยชน์และประยุกต์ต่อยอดขยายผลกับสิ่งที่ชุมชนมีอยู่ โดยใช้แหล่งทุนในชุมชน อาทิ ธนาคาร ประชาชน โครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้าน/ชุมชน (SML) สหกรณ์เครดิตยูเนียน เป็นต้น โดย พัฒนาเป็นแผนชุมชนเพื่อเชื่อมโยงกับภายนอกชุมชนในบริบทที่ต้องการได้รับการสนับสนุน

๒.๕ สนับสนุนเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ระหว่างชุมชนกับชุมชน ชุมชนกับสถาบันการศึกษา ชุมชนกับองค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ อาทิ ภาคธุรกิจเอกชน องค์กร เอกชนสื่อมวลชน ฯลฯ เพื่อให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้โดยเฉพาะบทบาทของสถาบันการศึกษาและ หน่วยงานวิจัยในการจัดการความรู้และภูมิปัญญาที่อยู่ในตัวคน ให้เป็นความรู้ที่เปิดเผยอย่างเป็น ระบบมีกระบวนการพัฒนาต่อยอด ให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพาอาศัยซึ่งกัน และกัน

๓. การสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน มีการให้ความสำคัญและแนวทางการดำเนินการ ดังนี้ การ สร้างภูมิคุ้มกันให้กับชุมชนต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตด้วยการส่งเสริมข้อความมั่นคงของ ครอบครัว การจัดการบริการทางสังคมในชุมชน การปลูกฝังค่านิยมที่ดีงาม การสร้างระบบความสัมพันธ์ แบบพึ่งพาอาศัยกันและกันของชุมชนและระหว่างชุมชนอย่างเท่าเทียมด้วยบริบททางศาสนาและ วัฒนธรรมชุมชน และการให้ความสำคัญคุ้มครองสิทธิรวมทั้งการเฝ้าระวังช่วยเหลือเยียวยาเมื่อชุมชนไปชน กับภัยพิบัติ ต่าง ๆ โดย

๓.๑ เสริมสร้างครอบครัวให้มีความมั่นคง มีความอบอุ่น มีสัมพันธ์ภาพที่ดี รักษา วัฒนธรรม อันดีงามและทำประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยจัดกิจกรรมและให้ข้อมูลข่าวสารสารสนเทศที่ เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต เช่น คุณค่าและวิธีการออมของครัวเรือน ความรู้ด้านโภชนาการ ค่าบริการการใช้ชีวิตสมรสและการเป็นพ่อแม่ที่ดี วิธีการเข้ารับบริการจากภาครัฐ ราคาผลิตภัณฑ์ การเกษตร รวมถึงการสร้างค่านิยมครอบครัวอบอุ่นผ่านระบบการศึกษา สถาบันทางศาสนา สื่อมวลชนและสื่อสาธารณะ ตลอดจนใช้ศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนจัดกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ เช่น การ เสริมสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคนต่างวัยโดยเฉพาะกลุ่มวัยรุ่นและผู้สูงอายุ เป็นต้น

๓.๒ สร้างบรรยากาศในชุมชนให้เอื้อต่อการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตทั้งในระบบ และนอกระบบอย่างต่อเนื่องและเชื่อมโยงกับแหล่งเรียนรู้ในชุมชน เช่น ศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน ศูนย์สาธิตของหน่วยงานรัฐ คณะ/ภาควิชาวิจัยของสถาบันอุดมศึกษาในพื้นที่ที่พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน รวมทั้งอำนวยความสะดวกให้ชุมชนเข้าถึงแหล่งการเรียนรู้ภายนอกอย่างสม่ำเสมอด้วยสาระและ เครื่องมือสื่อที่หลากหลายและราคาถูก เช่น การศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม รายการวิทยุโทรทัศน์ที่ สร้างสรรค์ อินเทอร์เน็ตประจำชุมชน เป็นต้น

๓.๓ เสริมสร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ทั้งการสร้างหลักประกันชีวิตสวัสดิการสังคม ความมั่นคงด้านอาหาร ความมั่นคงด้านสุขภาพและที่อยู่อาศัย การคุ้มครองผู้บริโภคและความมั่นคงในสิทธิมนุษยชน เป็นต้น

๓.๔ เชื่อมโยงบทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน สถาบันทางศาสนา และสถานศึกษาในการสืบสานวัฒนธรรมจารีตประเพณีที่ดั่งงามของชุมชน การฟื้นฟูค่านิยมการทำงานร่วมกัน เช่น ประเพณีลงแขก สืบชะตาลำน้ำ เป็นต้น การปฏิบัติตามหลักธรรมและการทำนุบำรุงศาสนาการช่วยเหลือเกื้อกูลกันฉันท์เครือญาติ โดยเฉพาะการเกื้อกูลคนยากจน และการดูแลผู้สูงอายุในชุมชนรวมทั้งการสร้างความเข้าใจและเคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรมและชนต่างชาติพันธุ์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

๓.๕ รณรงค์สร้างจิตสำนึกสาธารณะให้คนในชุมชนเป็นพลเมืองดีรู้สิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม มีความซื่อสัตย์ รักและภูมิใจในบ้าน ดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน รวมทั้งร่วมกันสร้างระบบเฝ้าระวังภาวะสังคมในชุมชนและสนับสนุนการเป็นอาสาสมัครชุมชน เป็นต้น

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๑ (๒๕๕๕ - ๒๕๕๙) สำหรับกรอบแนวคิดการพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑ มีแนวคิดที่ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘ - ๑๐ โดยยังคงยึดหลักการปฏิบัติตาม “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” และขับเคลื่อนให้บังเกิดผลในทางปฏิบัติที่ชัดเจนยิ่งขึ้นในทุกภาคส่วน ทุกระดับ ยึดแนวคิดการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” มีการเชื่อมโยงทุกมิติของการพัฒนาอย่างบูรณาการ ทั้งมิติตัวคน สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และการเมือง เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้พร้อมเผชิญการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในระดับปัจเจก ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ขณะเดียวกันให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคมในกระบวนการพัฒนาประเทศ (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๒๘ ตอนพิเศษ ๑๕๒ ง, หน้า ๙) ด้านการหนุนเสริมและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เข้มแข็งนั้น แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑ อาจถือได้ว่าได้ให้ความสำคัญเป็นอย่างมากเพราะได้กล่าวถึงการหนุนเสริม การส่งเสริม การสนับสนุน รวมถึงการกำหนดแนวทางการพัฒนาให้ชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็งแทรกไว้ในแทบทุกยุทธศาสตร์ของการพัฒนาประเทศ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าแนวทางการพัฒนาประเทศโดยภาพรวมนั้นเริ่มต้นที่ฐานรากคือมีชุมชนที่เข้มแข็ง โดยมีสาระสำคัญในประเด็นการหนุนเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยสรุป ดังนี้

๑. สนับสนุนการค้นหาอัตลักษณ์อันโดดเด่นของชุมชน การสร้างกระบวนการเรียนรู้และปลูกฝังความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน โดยอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นรวมทั้งส่งเสริมกลไกเชิงสถาบันในชุมชนท้องถิ่นให้มีส่วนร่วมสร้างความเข้าใจในพหุวัฒนธรรมสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีความมั่นคงทางวัฒนธรรมและดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของชุมชน

๒. สนับสนุนให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมคิดและร่วมกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นบนหลักการพึ่งพาตนเองที่คำนึงถึงศักยภาพ ทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในชุมชนเป็นหลัก โดยให้ความสำคัญกับการจัดการการเรียนรู้ในชุมชน การศึกษาถอดองค์ความรู้ของชุมชนและชุมชนต้นแบบ การจัดการตนเองได้ตามบริบทของพื้นที่และการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ช่วยพัฒนาทักษะในการประกอบอาชีพ

๓. ส่งเสริมการขยายผลและพัฒนาศักยภาพของคนสามวัย เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และสร้างความเข้าใจที่จะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตในการอยู่ร่วมกับครอบครัวชุมชนอย่างอบอุ่นและเข้มแข็งควบคู่กับการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนกับเครือข่ายภาคประชาสังคม และภาคส่วนต่าง ๆ ในการพัฒนาระบบเฝ้าระวังปัญหาทางด้านสังคมและวัฒนธรรมโดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชนในชุมชน

๔. สนับสนุนการผลิตและบริการของชุมชนในการสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้าเกษตรอาหารและพลังงาน โดยพัฒนาศักยภาพการพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน บนฐานความรู้ที่สร้างสรรค์เพื่อสร้างเอกลักษณ์ของสินค้า เช่น สมุนไพรผลิตภัณฑ์อาหารและบริการเพื่อสุขภาพ สินค้าอาหารและผลิตภัณฑ์ฮาลาล เป็นต้น รวมถึงสินค้าเกษตรที่มีโชอาหาร เช่น ผลิตภัณฑ์ยาง ไม้ยาง สินค้าจำพวกวัสดุชีวภาพ ผลิตภัณฑ์ยาและอาหารเสริมเพื่อสุขภาพ เป็นต้น ตลอดจนการสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาต่อยอดให้มีโอกาสทางการตลาดและเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขัน รวมถึงสนับสนุนการผลิตและการตลาดสินค้าเกษตรชนิดใหม่ ๆ ที่มีมูลค่าสูงเพื่อรองรับความต้องการของตลาดเฉพาะกลุ่มและตลาดโลก

๕. สนับสนุนการผลิตพลังงานทดแทนภายในชุมชน โดยการสนับสนุนองค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีการผลิตพลังงานทดแทน ทั้งจากวัตถุดิบเหลือใช้จากครัวเรือนและการเกษตร อาทิ มูลสัตว์ ขยะ พาง แกลบ เศษไม้ ตลอดจนถ่ายทอดวิธีการดูแลรักษาและการซ่อมบำรุงให้แก่ชุมชนหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีศักยภาพในการผลิตพลังงานทดแทน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาพลังงานทดแทนอย่างมั่นคงและยั่งยืนในระดับชุมชนและท้องถิ่น ทั้งนี้ เพื่อเป็นการลดต้นทุนด้านพลังงานรวมถึงลดมลภาวะแก่ชุมชนและท้องถิ่น รวมทั้งส่งเสริมการผลิตพืชพลังงานทดแทนที่ไม่ใช่อาหารและมีความเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น เช่น สบู่ดำ เป็นต้น

๖. เสริมสร้างความเข้มแข็งของท้องถิ่น ชุมชน ผู้ประกอบการรายย่อยวิสาหกิจชุมชนและบุคลากรภาครัฐ เพื่อร่วมกันพัฒนาและเชื่อมโยงกับสาขาการผลิตและบริการที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ตามแนวทางการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจ พัฒนาทักษะและองค์ความรู้ของบุคลากรภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชน รวมทั้งเสริมสร้างศักยภาพของผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมให้สามารถปรับตัวเพื่อรองรับผลกระทบต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขตามกฎระเบียบใหม่ของโลก

๗. พัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง และส่งเสริมสิทธิชุมชนในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน โดยสนับสนุนแนวทางการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติเชิงอนุรักษ์และแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ ตามวิถีชีวิต ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมดั้งเดิมภายใต้หลักการคนอยู่ร่วมกับระบบนิเวศอย่างเกื้อกูล สนับสนุนสิทธิของชุมชน บทบาทของประชาชนชาวบ้านและผู้นำชุมชน ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการพึ่งตนเอง สร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับระบบนิเวศเพื่อให้ชุมชนเกิดความรักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ และสนับสนุนให้ชุมชนสำรวจทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อจัดทำฐานข้อมูลระดับชุมชน โดยร่วมกับองค์กรท้องถิ่น ตลอดจนส่งเสริมระบบการจัดการที่เคารพสิทธิทางปัญญา ค้ำครองทรัพย์สินทางปัญญา โดยเฉพาะด้านสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ และปกป้องทรัพยากรของชุมชน

๘. สนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วมและพัฒนาศักยภาพของท้องถิ่นและชุมชนโดยสนับสนุนการจัดการเชิงพื้นที่ พัฒนากลไกการจัดการร่วมที่ประกอบด้วยภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชน รวมทั้งการจัดตั้งสภาสิ่งแวดล้อมชุมชนท้องถิ่นเพื่อรับฟังความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการพัฒนาของภาครัฐที่อาจส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ สุขภาพอนามัยและสิ่งแวดล้อมของชุมชนในทุกขั้นตอน บนพื้นฐานขององค์ความรู้ ข้อมูลที่ถูกต้องเปิดเผย โปร่งใส สามารถเข้าถึงได้อย่าง เท่าเทียม เสริมสร้างบทบาทของสื่อมวลชนในการสร้างความตระหนักรู้และความตื่นตัวของสาธารณชนในการดูแลคุ้มครองทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศ รวมทั้งพัฒนาศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เข้มแข็งด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการบริหารจัดการน้ำ และมลพิษทางน้ำ การจัดการขยะ และของเสียอันตราย รวมทั้งการจัดการภัยพิบัติ

๙. เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้พร้อมรับความเปลี่ยนแปลงมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนกับภาคีการพัฒนาต่าง ๆ โดยพัฒนาความรู้และการจัดการความเสี่ยงให้ชุมชนเสริมด้วยความรู้จากภายนอกผ่านเครือข่ายการวิจัยในพื้นที่ และส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้กว้างขวางในทุกระดับจากชุมชน ตำบล สุอำเภอและจังหวัด เกิดความรู้ที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาและบริหารจัดการความเสี่ยงต่าง ๆ ส่งเสริมการรวมกลุ่มร่วมคิดร่วมทำในชุมชนอย่างกว้างขวางสามารถทำแผนพัฒนาที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมอันหลากหลายของชุมชนท้องถิ่น ขับเคลื่อนการพัฒนาด้วยตนเองและส่งเสริมให้เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างภาคประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสถาบันการศึกษาในท้องถิ่น

สำหรับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๖๐ – ๒๕๖๔) มุ่งต่อยอดแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาระยะยาวตามยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี ได้กำหนดหลักการสำคัญไว้ ๖ ประการ โดยมี ๒ ประการที่อาจกล่าวได้ว่าให้ความสำคัญกับการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๙, หน้า ๔) คือ

๑. ยึด “หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ต่อเนื่องมาตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙ เพื่อให้เกิดบูรณาการการพัฒนาในทุกมิติอย่างสมเหตุสมผล มีความพอประมาณ และมีระบบภูมิคุ้มกัน และการบริหารจัดการความเสี่ยงที่ดี ซึ่งเป็นเงื่อนไขจำเป็นสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยมุ่งเน้นการพัฒนาคนให้มีความเป็นคนที่สมบูรณ์ สังคมไทยเป็นสังคมคุณภาพ สร้างโอกาสและมีที่ยืนให้กับทุกคนในสังคมได้ดำเนินชีวิตที่ดี มีความสุขและอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ ในขณะที่ระบบเศรษฐกิจของประเทศก็เจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง มีคุณภาพ และมีเสถียรภาพ การกระจายความมั่งคั่งอย่างทั่วถึงและเป็นธรรมเป็นการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม รักษาความหลากหลายทางชีวภาพ ชุมชนวิถีชีวิต ค่านิยม ประเพณี และวัฒนธรรม

๒. ยึด “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” มุ่งสร้างคุณภาพชีวิตและสุขภาวะที่ดีสำหรับคนไทยพัฒนาคนให้มีความเป็นคนที่สมบูรณ์มีวินัย ใฝ่รู้ มีความรู้ มีทักษะ มีความคิดสร้างสรรค์ มีทัศนคติที่ดีรับผิดชอบต่อสังคม มีจริยธรรมและคุณธรรม พัฒนาคนทุกช่วงวัยและเตรียมความพร้อมเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างมีคุณภาพ รวมถึงการสร้างคนให้ใช้ประโยชน์และอยู่กับสิ่งแวดล้อมอย่างเกื้อกูลอนุรักษ์ฟื้นฟู ใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม

ขณะที่ส่วนที่ ๔ ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ ยุทธศาสตร์ที่ ๑ การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพพหุมนุษย์ เป้าหมายที่ ๕ มีสาระสำคัญคือ สถาบันทางสังคมมีความเข้มแข็งและมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันทางศาสนา ชุมชน สื่อมวลชน และภาคเอกชน โดยมีแนวทางการพัฒนาที่สำคัญเกี่ยวกับการสร้างความเข้มแข็งและการพึ่งตนเองของชุมชน ในประเด็นดังต่อไปนี้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๙, หน้า ๖๗ - ๗๐) คือ

๑. เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการมีส่วนร่วมจัดกิจกรรมสาธารณประโยชน์ จัดระเบียบทางสังคม และกำหนดบทลงโทษแก่ผู้ละเว้นการปฏิบัติตามบรรทัดฐานในสังคม

๒. ปรับปรุงแหล่งเรียนรู้ในชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์และมีชีวิต อาทิ พิพิธภัณฑ์ห้องสมุด โบราณสถาน อุทยานประวัติศาสตร์ โรงเรียนผู้สูงอายุ รวมทั้งส่งเสริมให้มีระบบการจัดการความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น

ขณะที่ยุทธศาสตร์ที่ ๒ การสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม เป้าหมายที่ ๓ ได้มีสาระสำคัญถึงการเสริมสร้างศักยภาพชุมชน การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และการสร้างความเข้มแข็งการเงินฐานรากตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ มีสิทธิในการจัดการทุน ที่ดินและทรัพยากรภายในชุมชน ได้มีแนวทางการพัฒนา(สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๙, หน้า ๗๘ - ๗๙) คือ

๑. สร้างและพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงในชุมชนให้มีขีดความสามารถในการสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดความเชื่อมั่น ศรัทธา มีจุดยืนทางความคิด มีธรรมาภิบาลในการบริหารและพัฒนาชุมชนส่งเสริมการรวมกลุ่มและสร้างจิตสำนึกให้ชุมชนพึ่งพาตนเอง รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุน

๒. ส่งเสริมให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ด้วยกระบวนการวิจัย และการถ่ายทอดองค์ความรู้ในชุมชนเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาในพื้นที่และการต่อยอดองค์ความรู้ไปสู่เชิงพาณิชย์ รวมทั้งส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการสร้างการจัดการความรู้ในชุมชน

๓. พัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยส่งเสริมการประกอบอาชีพของผู้ประกอบการระดับชุมชนการสนับสนุนศูนย์ฝึกอาชีพชุมชน การส่งเสริมการเชื่อมต่อระหว่างเครือข่ายอุตสาหกรรม (Cluster) ในพื้นที่กับเศรษฐกิจชุมชน การสร้างความร่วมมือกับภาคเอกชนและสถาบันการศึกษาในการร่วมกันพัฒนาความรู้ในเชิงทฤษฎีและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติเพื่อสร้างศักยภาพให้กับชุมชนในการประกอบธุรกิจการสนับสนุนการประกอบธุรกิจแบบวิสาหกิจเพื่อสังคม รวมถึงการส่งเสริมการท่องเที่ยวท้องถิ่นและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชนที่มีแหล่งท่องเที่ยว

๔. สนับสนุนการให้ความรู้ในการบริหารจัดการทางการเงินแก่ชุมชนและครัวเรือน การปรับองค์กรการเงินของชุมชนให้ทำหน้าที่เป็นสถาบันการเงินในระดับหมู่บ้านตำบลที่ทำหน้าที่ทั้งการให้กู้ยืมและการออม และจัดตั้งโครงข่ายการเงินฐานรากโดยมีธนาคารออมสินและธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์เป็นแม่ข่าย

๕. สนับสนุนชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการ บริการ และการจัดการทรัพยากรในชุมชนในลักษณะเป็นหุ้นส่วนกับหน่วยงานภาครัฐ อปท. ในการดูแลคุณภาพชีวิตประชาชน โดยเปิดรับสมาชิกทุกคนในท้องถิ่นโดยไม่เลือกปฏิบัติ ผลักดัน พ.ร.บ. โฉนดชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการบริหารจัดการและใช้ประโยชน์จากที่ดินและทรัพยากรในพื้นที่ร่วมกัน

เป้าหมายการพัฒนาดังกล่าวข้างต้นมีแผนงานรองรับที่สำคัญคือ แผนงานการพัฒนา เศรษฐกิจชุมชนฐานรากและชุมชนเข้มแข็ง โดยมีสาระสำคัญคือ มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนผ่าน เครือข่ายวิสาหกิจเพื่อสังคม/วิสาหกิจชุมชน โดยการสร้างความร่วมมือระหว่างภาคเอกชนและ วิสาหกิจเพื่อสังคม(วิสาหกิจชุมชน) และความร่วมมือระหว่างวิสาหกิจเพื่อสังคม (วิสาหกิจชุมชน) ใน แต่ละพื้นที่ เพื่อการสร้างองค์ความรู้ รูปแบบการจัดการ เพื่อสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนของ วิสาหกิจในระยะยาวรวมทั้งเผยแพร่ความรู้ด้านการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนฐานราก พร้อมทั้ง ประสานงานกับจังหวัดและท้องถิ่นเพื่อขยายผลจากชุมชนต้นแบบให้มีการนำไปใช้ในชุมชนอื่น ๆ อย่างกว้างขวางเพื่อสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลได้ยุทธศาสตร์ด้านการแก้ไขปัญหาความยากจน ลด ความเหลื่อมล้ำ และสร้างการเติบโตจากภายใน

โดยสรุปจากการศึกษาแผนพัฒนาฯ ตั้งแต่ฉบับที่ ๘ เป็นต้นมาจนถึงฉบับปัจจุบันจะเห็น ได้ว่าแนวคิดการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้นั้นได้ถูกบรรจุในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติของไทยมาอย่างยาวนานแสดงให้เห็นถึงแนวนโยบายของชาติที่ต้องการให้รากฐานของ ประเทศมีความเข้มแข็งมาจากฐานราก ดังนั้นการให้ความสำคัญกับการพัฒนาหน่วยพื้นฐานต่าง ๆ ที่ อยู่ในชุมชนไม่ว่าจะเป็น คน ครอบครัว องค์กร รวมถึงพื้นที่/สภาพแวดล้อมจึงมีความจำเป็นและ สำคัญ

ปัจจัยที่จะทำให้การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งขึ้น

๑. ได้รับการแนะนำ ส่งเสริม และสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ซึ่งพบว่าส่วนใหญ่ หน่วยงานของรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนจะเป็นกลไกสำคัญในการกระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดความ ตื่นตัวและรวมกลุ่มขึ้น

๒. ความต้องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยร่วมกันอนุรักษ์และฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติในรูปแบบต่างๆ เช่น การรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาแหล่งต้นน้ำ ลำธาร การอนุรักษ์ป่า ชายเลน การรักษาระบบนิเวศน์ชายฝั่ง เป็นต้น

๓. การต้องการรายได้เพิ่มขึ้น อันเป็นมูลเหตุหลักที่พบในชุมชนเกือบทุกแห่งที่สำรวจ เนื่องจากคนในชุมชนมีรายได้ไม่พอเพียงต่อการครองชีพ

๔. สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นการรวมกลุ่มเพื่อถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมไปยังรุ่นลูก รุ่น หลาน รวมทั้งเพื่อเพิ่มผลผลิตให้เพียงพอต่อความต้องการของตลาด เช่น กลุ่มทอผ้าไหม กลุ่มจักสาน กลุ่มทำน้ำตาลโตนด เป็นต้น

๕. ผู้นำและแกนนำของชุมชนต้องการแก้ไขปัญหาภายในชุมชน โดยกระตุ้นให้ทุกคน เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชนตั้งแต่การร่วมคิดร่วมทำ ตลอดจนร่วมกันแก้ไขปัญหา

๖. กระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เห็นได้ชัดเจน คือ กระแสชีวิต ซึ่งทำให้คนหัน มาบริโภคผลผลิตหรือหันมาใช้ผลิตภัณฑ์ที่ทำมาจากธรรมชาติมากขึ้น จึงได้มีการรวมกลุ่มกันเพื่อการ แปรรูปสมุนไพร การปลูกผักปลอดสารพิษ การผลิตข้าวซ้อมมือ เป็นต้น

๗. คนในชุมชนมีปัญหาด้านสุขภาพ จึงเกิดการรวมกลุ่มขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว

๘. ความต้องการเงินทุนและความรู้เพื่อประกอบอาชีพ พบว่าหน่วยงานของรัฐและ เอกชนที่ให้การสนับสนุนเงินทุนหรือความรู้เพื่อประกอบอาชีพเสริม จะดำเนินงานโดยรวมกลุ่มกัน

นโยบายของรัฐเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง

๑. ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๗๙

ยุทธศาสตร์ชาติ คือ กรอบการพัฒนาระยะยาว เพื่อให้ประเทศสามารถบรรลุวิสัยทัศน์ที่ตั้งเป้าหมายเอาไว้ โดยเป็นเป้าหมายที่ทางภาครัฐ ภาคเอกชนและประชาชนร่วมมือกันกำหนดขึ้น เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ นำมาซึ่งความอยู่ดี มีสุขของประชาชนไทยทุกคน โดยเหตุผลที่ประเทศไทยต้องมียุทธศาสตร์ชาติ ก็เพื่อให้การพัฒนาประเทศนั้นเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ตามกรอบที่วางไว้อย่างมั่นคงและยั่งยืน แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารของประเทศก็ตาม ซึ่งจะเห็นได้จากในหลายประเทศที่ได้มีการใช้แผนยุทธศาสตร์ชาติและประสบผลสำเร็จ เพราะมีความก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ อย่างเห็นได้ชัดเจน อาทิ ไต้หวัน มาเลเซีย บรูไนและเวียดนาม

ในขณะนี้แผนพัฒนาประเทศ “ยุทธศาสตร์ชาติ” ไทยได้เริ่มมีการร่างกรอบยุทธศาสตร์ชาติเป็นเวลา ๒๐ ปี ครอบคลุมตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๗๙ ซึ่งหลายภาคส่วนอาจเป็นกังวลและเกรงว่า เมื่อยุทธศาสตร์ที่ร่างขึ้นมีผลระยะยาวถึง ๒๐ ปีนั้น อาจทำให้กรอบการพัฒนาที่ตั้งไว้มีความล้าสมัย ไม่ทันการเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้าน แต่ความจริงแล้ว แผนยุทธศาสตร์ชาติที่กำหนดไว้ สามารถมีการทบทวนและปรับปรุงให้เหมาะสมกับยุคสมัยสถานการณ์ ปัจจัยและสภาวะแวดล้อมประเทศและโลก โดยให้มีการพิจารณาปรับปรุงแผนได้ในทุก ๕ ปี

ยุทธศาสตร์ชาติสร้างขึ้นเพื่อการขับเคลื่อนการพัฒนาและรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์และความก้าวหน้าของประเทศเพื่อให้บรรลุ วิสัยทัศน์ การนำประเทศไปสู่ความ “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” และเป็นประเทศที่พัฒนาด้วยการนำหลักตามปรัชญาแนวคิด “เศรษฐกิจพอเพียง” ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เพื่อเป็นแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน ไปจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง

มั่นคง หมายถึง การมีความมั่นคงปลอดภัยจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกประเทศในทุกระดับตั้งแต่ปัจเจกบุคคลไปจนถึงระดับสังคม รวมไปถึงความมั่นคงในมิติต่าง ๆ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและการเมือง

มั่งคั่ง หมายถึง ประเทศไทยจะต้องมีการขยายตัวของเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องเพื่อยกระดับให้เป็นกลุ่มประเทศที่มีรายได้สูง ลดความเหลื่อมล้ำเพื่อให้ประชาชนได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างเท่าเทียมกัน นอกจากนี้ เศรษฐกิจของประเทศจะต้องมีความสามารถในการแข่งขันที่สูงขึ้นทั้งจากภายในและภายนอกประเทศ สร้างฐานเศรษฐกิจและสังคมในอนาคต

ยั่งยืน หมายถึง แผนพัฒนาตามกรอบที่วางไว้จะต้องสร้างความเจริญทั้งรายได้และคุณภาพชีวิตของประชาชนให้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจะต้องไม่ใช่ทรัพยากรที่เกินพอดี การผลิตและการบริโภคจะต้องเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อให้สอดคล้องกับกฎระเบียบของประชาคมโลก มุ่งประโยชน์ส่วนรวมเพื่อความยั่งยืน ที่สำคัญคือประชาชนทุกภาคส่วนจะต้องยึดถือและปฏิบัติตามปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง เพื่อความสุขที่ยั่งยืน

หลักในการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ ประกอบด้วย ๓ ข้อหลักที่สำคัญคือ

๑. หลักวิชาการและความเป็นสากล ต้องมีความรู้เชิงวิชาการในระดับประเทศและระดับสากลนำมาใช้ในการประกอบการจัดทำแผนพัฒนาประเทศให้มีประสิทธิภาพ

๒. การศึกษาประสบการณ์ของต่างประเทศ ศึกษาการพัฒนาและความสำเร็จในด้านต่าง ๆ จากประเทศที่พัฒนาแล้วเพื่อนำมาเป็นแบบอย่างในการจัดทำแผนพัฒนาประเทศอย่างเหมาะสม

๓. การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน การจัดทำยุทธศาสตร์ชาติจะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของทั้งภาครัฐ เอกชนและประชาชนเพื่อให้แผนพัฒนาประเทศเป็นไปอย่างเหมาะสมและสอดคล้องต่อความต้องการของสังคมส่วนรวม โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นถือเป็นส่วนที่สำคัญที่จะทำให้รู้ว่าประชาชนไทยอยากเห็น “ประเทศไทย” เป็นอย่างไรในอนาคต

๒. ยุทธศาสตร์ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔) มี ๑๐ ยุทธศาสตร์ ประกอบด้วย

๑. ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์
๒. ยุทธศาสตร์การสร้างความเป็นธรรมลดความเหลื่อมล้ำในสังคม
๓. ยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน
๔. ยุทธศาสตร์การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน
๕. ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความมั่นคงแห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศสู่ความ มั่งคั่ง และยั่งยืน

๖. ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการในภาครัฐ การป้องกันการทุจริตประพฤติมิชอบและธรรมาภิบาลในสังคมไทย

๗. ยุทธศาสตร์การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบโลจิสติกส์
๘. ยุทธศาสตร์การพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิจัย และนวัตกรรม
๙. ยุทธศาสตร์การพัฒนาภาค เมือง และพื้นที่เศรษฐกิจ
๑๐. ยุทธศาสตร์ความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อการพัฒนา

เป้าหมายสำคัญตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ จำนวน ๖ เป้าหมาย ประกอบด้วย

๑. คนไทยที่มีคุณลักษณะเป็นคนไทยที่สมบูรณ์มีวินัย มีทัศนคติและพฤติกรรมตามบรรทัดฐานที่ดีของสังคม

๒. การลดความเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้และความยากจน การเข้าถึงบริการทางสังคมที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึง

๓. ระบบเศรษฐกิจมีความเข้มแข็งและแข่งขันได้ โครงสร้างเศรษฐกิจปรับสู่เศรษฐกิจฐานบริการและดิจิทัล มีผู้ประกอบการรุ่นใหม่และเป็นสังคมผู้ประกอบการ

๔. ทุนทางธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อมสามารถสนับสนุนการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีความมั่นคงอาหาร พลังงาน และน้ำ เพิ่มพื้นที่ป่าไม้ร้อยละ ๔๐ ของพื้นที่ประเทศ

๕. มั่นคงในเอกราชและอธิปไตย สังคมปลอดภัย สามัคคี สร้างภาพลักษณ์ดี และเพิ่มความเชื่อมั่นของนานาชาติต่อประเทศไทย

๖. มีระบบบริหารจัดการภาครัฐที่มีประสิทธิภาพ ทันท่วงที โปร่งใส ตรวจสอบได้ กระจายอำนาจและมีส่วนร่วมจากประชาชน

ความเชื่อมโยงของยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี กับ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔)

๓. นโยบายของรัฐบาล (พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี)

รัฐบาลไทย พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ได้แถลงนโยบายการบริหารราชการแผ่นดิน ตามรัฐธรรมนูญ ฉบับชั่วคราว พ.ศ. ๒๕๕๗ มีจำนวน ๑๑ ด้าน ดังนี้

๑. การปกป้องและเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์
๒. การรักษาความมั่นคงของรัฐและการต่างประเทศ
๓. การลดความเหลื่อมล้ำของสังคมและการสร้างโอกาสเข้าถึงบริการของรัฐ
๔. การศึกษาและเรียนรู้ การทะนุบำรุงศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม
๕. การยกระดับคุณภาพบริการด้านสาธารณสุข และสุขภาพของประชาชน
๖. การเพิ่มศักยภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ
๗. การส่งเสริมบทบาทและการใช้โอกาสในประชาคมอาเซียน
๘. การพัฒนาและส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การวิจัยและพัฒนา และนวัตกรรม
๙. การรักษาความมั่นคงของฐานทรัพยากร และการสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์กับการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน
๑๐. การส่งเสริมการบริหารราชการแผ่นดินที่มีธรรมาภิบาลและการป้องกันปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบในภาครัฐ
- 3.๑๑ การปรับปรุงกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม

๔. นโยบายประเทศไทย ๔.๐

แนวคิด : ประเทศไทย ๔.๐ คือ การสร้างความเข้มแข็งจากภายใน เมื่อภายในเข้มแข็งแล้วต้องเชื่อมโยงเศรษฐกิจภายในกับเศรษฐกิจโลก ซึ่งจะนำพาประเทศไทยไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืนได้ สังคมไทยเป็นสังคมที่มีความหวัง มีความสุขและความสมานฉันท์ได้อย่างแท้จริง

เป้าหมาย : ปรับเปลี่ยนประเทศไทย และสร้างความสมดุลทางเศรษฐกิจและสังคมให้เกิดความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ดังนี้

๑. เชื่อมโยงเศรษฐกิจภายในกับเศรษฐกิจโลก ประกอบด้วย
  - ๑.๑ เศรษฐกิจภายในประเทศ (Domestic Economy) : การค้า การลงทุน และการจ้างงานในท้องถิ่น
  - ๑.๒ เศรษฐกิจภูมิภาค (Regional Economy) : มอง ASEAN ในภาพใหญ่ และภาพ CLMVT ที่เล็กลง
  - ๑.๓ เศรษฐกิจโลก (Global Economy) : เชื่อมโยงและเรียกร้อย ASEAN เข้าด้วยกันให้เป็นพลังต่อรอง
๒. การสร้างความเข้มแข็งจากภายใน
  - ๒.๑ การยกระดับนวัตกรรม (Innovation Driven Proposition) ของทุกภาคส่วนในประเทศ

๒.๒ การสร้างสังคมที่มีจิตวิญญาณของความเป็นผู้ประกอบการ (Entrepreneur Driven Proposition)

๓. การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและเครือข่าย (Community Driven Proposition) โดยมีกลไกขับเคลื่อน ดังนี้

๓.๑ Productive Growth Engine : ปรับเปลี่ยนประเทศไทยสู่ประเทศที่มีรายได้สูง

๓.๒ Inclusive Growth Engine : ประชาชนได้รับประโยชน์ทั้งรายได้ โอกาส และความมั่งคั่ง

๓.๓ Green Growth Engine : การพัฒนาและใช้เทคโนโลยีที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

๕. แผนยุทธศาสตร์ กรมการพัฒนาชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔ มี ๔ ยุทธศาสตร์ ประกอบด้วย

๑. สร้างสรรค์ชุมชนให้พึ่งตนเองได้

๒. ส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากให้ขยายตัว

๓. เสริมสร้างทุนชุมชนให้มีประสิทธิภาพ และมีธรรมาภิบาล

๔. เสริมสร้างองค์กร ให้มีขีดสมรรถนะสูง

ประเด็นยุทธศาสตร์สร้างสรรค์ชุมชนให้พึ่งตนเองได้ มีกลยุทธ์ ดังนี้

๑. สร้างและพัฒนาผู้นำสัมมาชีพ

๒. พัฒนาเครื่องมือเสริมสร้างสัมมาชีพชุมชน

๓. ส่งเสริมชุมชนและภาคีร่วมพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก

๔. พัฒนาการบริหารจัดการชุมชน

๕. บริหารจัดการข้อมูลสารสนเทศและเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาชุมชน

ประเด็นยุทธศาสตร์ส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากให้ขยายตัว มีกลยุทธ์ ดังนี้

๑. เพิ่มศักยภาพผู้ผลิต ผู้ประกอบการ

๒. พัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยองค์ความรู้และนวัตกรรม

๓. ส่งเสริมช่องทางตลาด

ประเด็นยุทธศาสตร์เสริมสร้างทุนชุมชนให้มีประสิทธิภาพ และมีธรรมาภิบาล มีกลยุทธ์ พัฒนาระบบการจัดการและการเข้าถึงแหล่งทุนชุมชน

ประเด็นยุทธศาสตร์เสริมสร้างองค์กร ให้มีขีดสมรรถนะสูง มีกลยุทธ์ ดังนี้

๑. เสริมสร้างศักยภาพองค์กรเพื่อยกระดับงานพัฒนาชุมชน

๒. พัฒนาคูคลองให้มีคุณภาพ

๓. ยกระดับภาพลักษณ์องค์กร

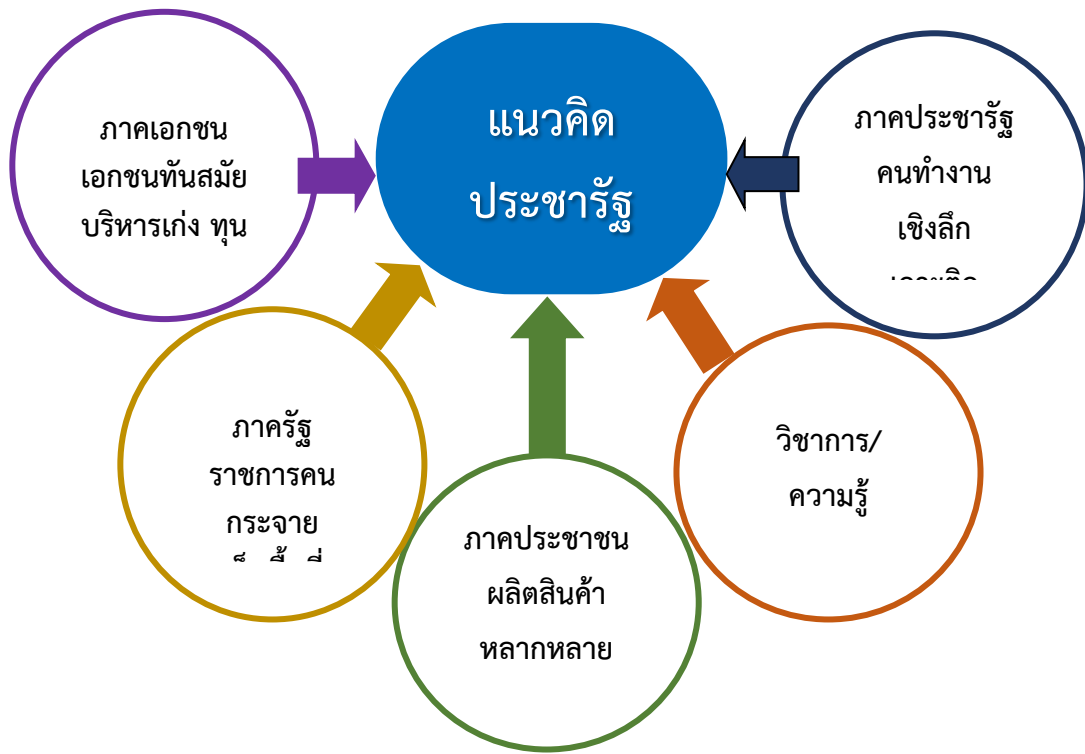
๖. นโยบายสานพลังประชารัฐ

รัฐบาลได้น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหา ซึ่งที่ผ่านมาได้มีการดำเนินการในหลายมาตรการ เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรและประชาชนผู้มีรายได้น้อยทั้งทางด้าน การลดต้นทุนการผลิต การให้ความรู้ การสร้างมูลค่าเพิ่ม การตลาด การช่วยเหลือด้าน

ปัจจัยการผลิต และการใช้แนวคิด "ประชารัฐ" มาเป็นตัวการแก้ไขปัญหา โดยอาศัยกลไกความร่วมมือจากทุกภาคส่วน

“ประชารัฐ” คือ ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาประชาชน ช่วยกันแก้ปัญหา และคิดหาทางสร้างอนาคตให้ประเทศไทย ผ่านโครงสร้างการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศที่มุ่งมั่นลดความเหลื่อมล้ำ พัฒนาคุณภาพคน และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน

เศรษฐกิจพอเพียง - อาชีพ /รายได้/ความร่วมมือ ชุมชนเข้มแข็ง

แผนภาพที่ ๑ แนวคิดประชารัฐ

๑. รัฐบาลมีนโยบายลดความเหลื่อมล้ำ สร้างรายได้และความเจริญ ความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้ครอบคลุมทั้งประเทศโดยให้ภาคเอกชนและภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการร่วมกับภาครัฐเพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ของประเทศในเรื่อง มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน โดยคณะรัฐมนตรี ได้มีมติเมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๘ รับทราบการแต่งตั้งคณะกรรมการภาครัฐและภาคเอกชน ๑๒ คณะ ประกอบด้วย กลุ่ม Value Driver ๗ คณะ และกลุ่ม Enable Driven ๕ คณะ เพื่อขับเคลื่อนนโยบายสานพลังประชารัฐของรัฐบาล ซึ่งคณะกรรมการทั้ง ๑๒ คณะ มีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

๑.1 ดำเนินการในลักษณะหุ้นส่วนภาครัฐ เอกชน และประชาชน

1.๒ เน้นกิจกรรมที่เป็น Action Based

1.๓ ครอบคลุม ๔ เสาหลัก คือ ธรรมภิบาล นวัตกรรมและผลิตภาพ การยกระดับคุณภาพทุนมนุษย์ และการมีส่วนร่วมในความมั่งคั่ง

1.๔ ภาคเอกชนนำ โดยภาครัฐเป็นผู้อำนวยความสะดวกและสนับสนุน

๒. แนวคิดประชารัฐ เป็นการเอาจุดเด่นของแต่ละภาคส่วนมารวมกัน ๕ ภาคส่วน

ภาคราชการ จุดเด่น คือ มีคนมากกระจายอยู่เต็มพื้นที่ มีองค์ความรู้ มีงบประมาณ และบทบาทหน้าที่ตามลักษณะงานที่รับผิดชอบ

ภาคเอกชน จุดเด่น คือ ทันสมัย บริหารจัดการเก่ง มีทุนที่คล่องตัว

ภาคประชาชน จุดเด่น คือ มีฝีมือ มีความสามารถผลิตสินค้า รักบ้านเกิด

ภาควิชาการ จุดเด่น คือ มีองค์ความรู้ เทคโนโลยี การค้นคว้าวิจัยเพื่อต่อยอด

ภาคประชาสังคม จุดเด่น คือ ทำงานเชิงลึก เกาะติด มีเครือข่ายมาก

ภารกิจสำคัญของรัฐบาลในอนาคต คือการสร้างฐานรากประเทศสู่อนาคตตามโมเดล “ไทยแลนด์ ๔.๐” ซึ่ง ๑ ใน องค์ประกอบหลัก คือ การขับเคลื่อนประเทศผ่านกลไก “ประชารัฐ” จะต้องมุ่งทำงานแบบบูรณาการ ให้เกิดการเชื่อมโยง ประสานสอดคล้องกัน เพราะปัญหาของหลายภาคส่วนล้วนมีความเกี่ยวข้องและมีผลกระทบซึ่งกันและกันปัญหาสาธารณสุขของประเทศมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น หลายฝ่ายจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือผนึกกำลังระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ภายในภาครัฐด้วยกันเองและระหว่างภาครัฐกับภาคส่วนอื่น ๆ ในสังคมมากขึ้น

เดิมอาจจะคุ้นชินกับการบริหารราชการในลักษณะบนลงล่าง แต่จากนี้เราต้องบริหารงานทั้งล่างขึ้นบน/บนลงล่างทั้งในแนวตั้งและแนวนอน จึงขอให้ท่านมองและคิดแบบองค์รวมหรือการเชื่อมโยงผสมผสานกัน (Matrix) โดยใช้กลไกประชารัฐควบคู่กันไป เอาความต้องการประชาชนเป็นตัวตั้ง เน้นการมีส่วนร่วม หน่วยงานภาครัฐต้องไปช่วยสะท้อนความต้องการของประชาชนให้มากที่สุด ขอให้เข้าใจว่า ยุทธศาสตร์ประชารัฐของรัฐบาลนี้จะเป็นความร่วมมือกันเชิงสร้างสรรค์ดึงเอาจุดแข็งของแต่ละภาคส่วนมี ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการ ภาคประชาสังคม และภาคประชาชน มาช่วยกันสร้างพลังในการทำความดีเพื่อชาติ เพื่อประชาชนทุกคน โดยจะไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง

สานพลังประชารัฐ คือ ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน ช่วยกันแก้ปัญหา และคิดหาทางสร้างอนาคตให้ประเทศไทย ผ่านโครงสร้างการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศที่มุ่งมั่น ลดความเหลื่อมล้ำ พัฒนาคุณภาพคน และเพิ่มขีดความสามารถ ในการแข่งขัน โดยมีคณะทำงานร่วมรัฐ - เอกชน - ประชาชน จำนวน 12 คณะ เป็นกลไกขับเคลื่อนนโยบาย “สานพลังประชารัฐ”

วัตถุประสงค์

๑.ลดความเหลื่อมล้ำ

๒.พัฒนาคุณภาพคน

๓.เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน

แผนภาพที่ ๒ นโยบายสานพลังประชารัฐ

๓. การขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศไทยโดยบูรณาการความร่วมมือทุกภาคส่วนผ่านการทำงานของ ๑๒ คณะทำงานประกอบด้วย กลุ่ม Value Driver ๗ คณะ และกลุ่ม Enable Driven ๕ คณะ ดังนี้

แผนภาพที่ ๓ คณะทำงาน กลุ่ม Value Driver

๑. คณะทำงานการยกระดับนวัตกรรมและผลิตภาพ (Innovation & Productivity)

: D1 มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นหัวหน้าทีมภาครัฐ และนายกันต์ ตระกูลฮุน กรรมการและประธานที่ปรึกษาฝ่ายจัดการ บมจ.ปูนซีเมนต์ไทยเป็นหัวหน้าทีมภาคเอกชน โดยมีเป้าหมายหลักคือ

- ๑.1 เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ
- 1.๒ ลดความเหลื่อมล้ำ
- 1.3 หลุดกับดักประเทศรายได้ปานกลาง

๒. คณะทำงานด้านการส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมและวิสาหกิจ

เริ่มต้น : D2 มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ เป็นหัวหน้าทีมภาครัฐ และนายสุพันธ์ มงคลสุธี ประธานสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย เป็นหัวหน้าทีมภาคเอกชน โดยมีเป้าหมายหลัก คือ

- 2.๑ เพิ่ม GDP ของ SMEs ให้ถึง ๕๐%
- ๒.2 มูลค่าการส่งออก SME เพิ่ม ๕%
- 2.๓ SME เข้าสู่ระบบ ๕๐,๐๐๐ รายต่อปี

๓. คณะทำงานด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวและ MICE : D3 มีรัฐมนตรีว่าการ

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา เป็นหัวหน้าทีมภาครัฐ และนายชินทร์ โทผนวฑิ ประธานเจ้าหน้าที่บริหารและกรรมการผู้จัดการ บมจ.ดุสิตธานี เป็นหัวหน้าทีมภาคเอกชน โดยมีเป้าหมายหลัก คือ

- 3.1 เพิ่มการกระจายรายได้
- 3.2 ยกระดับรายได้จากการท่องเที่ยว
- 3.๓ เสริมสร้างความยั่งยืนของการท่องเที่ยว

๔. คณะทำงานด้านการส่งเสริมส่งออกและการลงทุนในต่างประเทศ : D4 มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ เป็นหัวหน้าทีมภาครัฐ และนายสนั่น อังอุบลกุล ประธานกรรมการบริหาร บมจ.ศรีไทยซูเปอร์แวร์ เป็นหัวหน้าทีมภาคเอกชน โดยมีเป้าหมายหลักคือ

- 4.๑ การส่งออกปี ๒๕๕๙ เติบโต ๕% (เบื้องต้น ๒%)
- 4.๒ สามารถระบุประเทศและกลุ่มธุรกิจที่ควรลงทุนในต่างประเทศ

๕. คณะทำงานด้านการพัฒนาคลัสเตอร์ภาคอุตสาหกรรมแห่งอนาคต : D5 มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรมเป็นหัวหน้าทีมภาครัฐ และนายประเสริฐ บุญสัมพันธ์ ประธานกรรมการ บมจ.พีทีที โกลบอลเคมีคอล เป็นหัวหน้าทีมภาคเอกชน มีเป้าหมายหลักคือ ต่อยอด ๕ อุตสาหกรรมเดิม เดิม ๕ อุตสาหกรรมใหม่

๖. คณะทำงานด้านการพัฒนาการเกษตรสมัยใหม่ : D6 มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นหัวหน้าทีมภาครัฐ และนายอิสระ ว่องกุศลกิจ ประธานกรรมการกลุ่มมิตรผล ประธานกรรมการหอการค้าไทยและสภาหอการค้าแห่งประเทศไทย เป็นหัวหน้าทีมภาคเอกชน มีเป้าหมายหลัก คือ

- 6.๑ ลดความเหลื่อมล้ำระหว่างภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร
- 6.๒ การพัฒนาเกษตรกรให้เป็น Smart Farmer และ SME เกษตร
- 6.๓ การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันภาคเกษตร

๗. คณะทำงานด้านการสร้างรายได้และการกระตุ้นการใช้จ่ายของประเทศ : D7 มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง เป็นหัวหน้าทีมภาครัฐ และนายทศ จิราธิวัฒน์ ประธานกรรมการบริหาร บจก.กลุ่มเซ็นทรัล มีเป้าหมายหลัก คือ

- 7.๑ เพิ่ม GDP เป็นสองเท่า (เพิ่ม GDP per Capita จาก \$๕,๙๐๐ to \$๑๒,๐๐๐)
- 7.๒ หลุดออกจาก Middle Income Trap
- 7.๓ เพิ่มรายได้ในภาค Tourism, เกษตร และ Retail/Wholesale Trade เป็นสองเท่า (มูลค่า ๓๐%

ของ GDP)

แผนภาพที่ ๔ คณะทำงานกลุ่ม Enable Driven

๘. คณะทำงานด้านการดึงดูดการลงทุน และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของประเทศ : E1 มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง เป็นหัวหน้าทีมภาครัฐ และ นายชาติศิริ โสภณพนิช กรรมการผู้จัดการใหญ่ บมจ.ธนาคารกรุงไทย เป็นหัวหน้าทีมภาคเอกชน มีเป้าหมายหลัก คือ

8.๑ ดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศเพื่อสนับสนุนการยกระดับอุตสาหกรรมของไทยและเอื้อต่อการเป็น Land-based ASEAN Center หรือศูนย์กลางของ CLMV

8.๒ ยกระดับ โครงสร้างพื้นฐานของไทยให้เป็น Platform ใหม่ที่ทันสมัย ช่วยลดต้นทุน ลดความเหลื่อมล้ำ เพิ่มการเชื่อมโยงสู่ภูมิภาค และเพิ่มความสามารถในการแข่งขัน

๙. คณะทำงานด้านการยกระดับคุณภาพวิชาชีพ : E2 มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เป็นหัวหน้าทีมภาครัฐ และมีนายรุ่งโรจน์ รังสิโยภาส กรรมการผู้จัดการใหญ่ บมจ.ปูนซิเมนต์ไทย เป็นหัวหน้าทีมภาคเอกชน มีเป้าหมายหลัก คือ ยกระดับคุณภาพวิชาชีพอาชีวศึกษา (Competitive Workforce) เพื่อให้สามารถแข่งขันได้ในตลาดโลกโดยมุ่งเน้นผลประโยชน์ของประเทศเป็นหลัก

๑๐. คณะทำงานการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและประชารัฐ : E3 มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เป็นหัวหน้าทีมภาครัฐ และนายธนาปน สิริวัฒนภักดี กรรมการผู้อำนวยการใหญ่ บมจ.ไทยเบฟเวอเรจ เป็นหัวหน้าทีมภาคเอกชนมีเป้าหมายหลัก คือ เศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งประชาชนมีความสุขและมีรายได้เพิ่มขึ้น

๑๑. คณะทำงานด้านการปรับแก้กฎหมายและกลไกภาครัฐ : E4 มีนายวิษณุ เครือ
งาม รองนายกรัฐมนตรี เป็นหัวหน้าทีมภาครัฐ และนายกานต์ ตะกูลฮุน กรรมการและ
ประธานที่ปรึกษาฝ่ายจัดการ บมจ. ปูนซีเมนต์ไทย มีเป้าหมายหลัก คือ

11.๑ เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันทางการค้า การลงทุนในประเทศไทย
(Competitiveness)

11.๒ ยกระดับ Ease of Doing Business ของไทยสู่ Top 20

11.๓ แก้ไขกลไกการทำงานของภาครัฐ (Efficiency)

๑๒. คณะทำงานด้านการศึกษาพื้นฐานและการพัฒนาผู้นำ : E5 มีรัฐมนตรีว่าการ
กระทรวง ศึกษาธิการ เป็นหัวหน้าทีมภาครัฐ และนายศุภชัย เจียรวนนท์ ประธานกรรมการ บมจ.
เครือเจริญโภคภัณฑ์ เป็นหัวหน้าทีมภาคเอกชน มีเป้าหมายหลัก คือ

12.๑ พัฒนาโรงเรียนต้นแบบ

12.๒ พัฒนาผู้นำ School Partner จากภาคเอกชน

12.๓ พัฒนาหลักสูตร

12.๔ ระบบวัดผลออนไลน์และการเปิดเผยข้อมูลโปร่งใส

12.๕ ระบบการเรียนรู้ไร้ตะกอม

12.๖ พัฒนาผู้นำครุต้นแบบร่วมกับผู้บริหารรุ่นใหม่

12.๗ เป็นศูนย์กลางการศึกษาระดับภูมิภาค

การบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็ง

แนวทางการดำเนินงานหรือการปฏิบัติงานที่บุคลากรและหน่วยงานภาครัฐนำมาใช้ในการ
การเปลี่ยนแปลง พัฒนา หรือสร้างความอยู่เย็นเป็นสุขและการกินอยู่แต่พอดีให้แก่ประชาชนและ
ประเทศชาติ อาจเรียกว่า การพัฒนา (Development) การบริหาร (Administration) การจัดการ
(Management) หรือการบริหารจัดการ (Management Administration) ก็ได้ ขึ้นอยู่กับ
สภาพการณ์ของประเทศ ยุคสมัย และผู้นำรัฐบาล เช่น ในสมัยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ดำรง
ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้ให้ความสำคัญกับคำว่าพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพัฒนาชนบท อีก
ทั้งในสมัยนั้นได้มีการจัดแบ่งประเทศทั้งหลายในโลกออกเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศที่กำลัง
พัฒนา โดยไทยถูกจัดเป็นประเทศกำลังพัฒนาประเทศหนึ่ง ขณะที่สมัย พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ดำรง
ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ได้นำคำว่า การบริหารจัดการ มาใช้ โดยส่วนหนึ่งนำมาจากแนวคิดผู้บริหาร
สูงสุด (Chief Executive Officer) หรือ ซีอีโอ (CEO) ของภาคเอกชนหรือภาคธุรกิจมาปรับใช้ใน
ภาครัฐหรือในวงราชการ โดยมุ่งหวังให้การบริหารราชการเกิดความรวดเร็ว ลดขั้นตอนและลดพิธีการ
ที่ไม่จำเป็น รวมทั้งจูงใจด้วยการให้รางวัลตอบแทน เป็นต้น

เพื่อช่วยเพิ่มความเข้าใจการจัดการมากขึ้น จึงขอความหมายของคำว่า การจัดการ
และการบริหารจัดการ มาแสดงไว้ด้วย เช่น

รศ.ศิริวรรณ เสรีรัตน์และคณะ (๒๕๔๕, หน้า ๑๘ – ๑๙) ได้รวบรวม ความหมายของ
คำว่า “ การบริหารจัดการ ” และ “ การจัดการ ” ได้ดังนี้

๑. คำว่า “ **การบริหาร** ” (Administration) จะใช้ในการบริหารระดับสูง โดยเน้นที่การกำหนดนโยบายที่สำคัญและการกำหนดแผนของผู้บริหารระดับสูง เป็นคำนิยมใช้ในการบริหารรัฐกิจ (Public Administration) หรือใช้ในหน่วยงานราชการ และคำว่า “ **ผู้บริหาร** ” (Administrator) จะหมายถึงผู้บริหารที่ทำงานอยู่ในองค์กรของรัฐ หรือองค์กรที่ไม่มุ่งหวังกำไร (Schermerhorn, ๑๙๙๙, p.6 – ๒)

การบริหาร คือกลุ่มของกิจกรรม ประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การจัดองค์กร (Organizing) การนำหรือการสั่งการ (Leading/Directing) หรือการอำนวย และการควบคุม (Controlling) ซึ่งจะมีความสัมพันธ์โดยตรงกับทรัพยากรขององค์กร (๖ M's) เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์และด้วยจุดมุ่งหมายสำคัญในการบรรลุความสำเร็จตามเป้าหมายขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลครบถ้วน

๒. คำว่า “ **การจัดการ** ” (Management) จะเน้นการปฏิบัติการให้เป็นไปตามนโยบาย (แผนที่วางไว้) ซึ่งนิยมใช้ในการจัดการธุรกิจ (Business Management) ส่วนคำว่า “ **ผู้จัดการ** ” (Manager) จะหมายถึงบุคคลในองค์กรซึ่งทำหน้าที่รับผิดชอบต่อกิจกรรมในการบริหารทรัพยากรและกิจการงานอื่นๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ขององค์กร การบริหารจัดการ (Management) หมายถึงชุดของหน้าที่ต่าง ๆ (A Set Of Functions) ที่กำหนดทิศทางในการใช้ทรัพยากรทั้งหลายอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายขององค์กร การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ (Efficient) หมายถึง การใช้ทรัพยากรได้อย่างเฉลียวฉลาดและคุ้มค่า (Cost - Effective) การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ (Effective) นั้นหมายถึงการตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง (Right Decision) และมีการปฏิบัติการสำเร็จตามแผนที่กำหนดไว้ ดังนั้นผลสำเร็จของการบริหารจัดการจึงจำเป็นต้องมีทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผลควบคู่กัน (Griffin, ๑๙๙๗, p.๔)

ในอีกแนวหนึ่งอาจกล่าวได้ว่าการบริหารจัดการ หมายถึง กระบวนการของการมุ่งสู่เป้าหมายขององค์กรจากการทำงานร่วมกัน โดยใช้บุคคลและทรัพยากรอื่น ๆ (Certo, ๒๐๐๐, p. ๕๕๕) หรือเป็นกระบวนการออกแบบและรักษาสภาพแวดล้อมที่บุคคลทำงานร่วมกันในกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพคำว่า “ **การบริหาร** ” (Administration) และ “ **การจัดการ** ” (Management) มีความหมายแตกต่างกันเล็กน้อย โดยการบริหารจะสนใจและสัมพันธ์กับการกำหนดนโยบายไปลงมือปฏิบัติ นักวิชาการบางท่านให้ความเห็นว่าการบริหารใช้ในภาครัฐ ส่วนการจัดการใช้ในภาคเอกชน อย่างไรก็ตาม ในตำราหรือหนังสือส่วนใหญ่ทั้ง ๒ คำนี้มีความหมายไม่แตกต่างกัน สามารถใช้แทนกันได้และเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป (สุรัสวดี ราชกุลชัย , ๒๕๔๓, หน้า ๓)

จากความหมายต่างๆ ข้างต้น การบริหารจัดการจึงเป็นกระบวนการของกิจกรรมที่ต่อเนื่องและประสานงานกัน ซึ่งผู้บริหารต้องเข้ามาช่วยเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายขององค์กร ประเด็นสำคัญของ **การบริหารจัดการ** (Management) มีดังนี้

๑. การบริหารจัดการสามารถประยุกต์ใช้กับองค์กรใดองค์กรหนึ่งได้
๒. เป้าหมายของผู้บริหารทุกคนคือ การสร้างกำไร
๓. การบริหารจัดการเกี่ยวข้องกับการเพิ่มผลผลิต (Productivity) โดยมุ่งสู่ประสิทธิภาพ (Efficiency) (วิธีการใช้ทรัพยากรโดยประหยัดที่สุด) และประสิทธิผล (Effectiveness) (บรรลุเป้าหมายคือประโยชน์สูงสุด)

๔. การบริหารจัดการสามารถนำมาใช้สำหรับผู้บริหารในทุกระดับชั้นขององค์กร

กระบวนการการจัดการ (Management Process) หมายถึง กระบวนการ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายขององค์กร ซึ่งกระบวนการการจัดการนี้สามารถแสดงให้เห็นถึงความ เกี่ยวเนื่องกันได้อย่างมี ปฏิสัมพันธ์สอดคล้องและต่อเนื่อง

ทั้งนี้หน้าที่ของการบริหารประกอบด้วยกิจกรรมพื้นฐาน ๔ ประการหรืออาจแบ่งใน ลักษณะที่เป็นขั้นตอนดังนี้

๑. การวางแผน (Planning) เป็นสิ่งที่องค์กรต้องการเปลี่ยนแปลงในอนาคต การ วางแผนเป็นสะพานเชื่อมระหว่างเหตุการณ์ปัจจุบันและอนาคตซึ่งทำได้โดยการให้บรรลุเป้าหมาย ผลลัพธ์ที่ต้องการ การวางแผนจึงต้องอาศัยการกำหนดกลยุทธ์ที่ประสิทธิภาพ แม้ว่าพื้นฐานของการ จัดการโดยทั่วไปเป็นงานของผู้บริหารการวางแผนเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการปฏิบัติตามกลยุทธ์ให้ ประสบความสำเร็จและการประเมินกลยุทธ์ เพราะว่า การจัดการองค์กร การจูงใจ การจัดบุคคลเข้า ทำงาน และกิจกรรมควบคุม ขึ้นกับการวางแผน กระบวนการวางแผนจะต้องประกอบด้วยผู้บริหาร และพนักงานภายในองค์กร

การวางแผนจะช่วยให้องค์กรกำหนดข้อดีจากโอกาสภายนอกและทำให้เกิดผลกระทบ จากอุปสรรคภายนอกต่ำสุด โดยต้องมองเหตุการณ์ในอดีตและปัจจุบันเพื่อคาดคะเนเหตุการณ์ที่จะ เกิดขึ้นในอนาคต การวางแผน ประกอบด้วย การพัฒนาภารกิจ (Mission) การคาดคะเนเหตุการณ์ ปัจจุบัน เหตุการณ์อนาคต และแนวโน้ม การกำหนดวัตถุประสงค์ และการเลือกกลยุทธ์ที่ใช้การ วางแผนจะช่วยให้ธุรกิจปรับตัวสู่การเปลี่ยนแปลงของตลาดและสามารถกำหนดเป้าหมายได้ การ บริหารเชิงกลยุทธ์นั้นต้องการให้องค์กรติดตามในลักษณะเชิงรุก (Proactive) มากกว่าที่จะเป็นเชิงรับ (Reactive) องค์กรที่ประสบความสำเร็จจะต้องควบคุมอนาคตขององค์กรมากกว่าที่จะรอรับผลจาก อิทธิพลสภาพแวดล้อมภายนอกและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น การตัดสินใจ (Decision Making) ถือเป็นส่วน หนึ่งของการวางแผน การปรับตัวเป็นสิ่งจำเป็นเพราะว่ามีการเปลี่ยนแปลงของตลาด เศรษฐกิจ และคู่แข่ง แข่งขันทั่วโลก จุดเริ่มต้นของความสำเร็จที่ดีของธุรกิจคือการวางแผนที่เหมาะสม เห็นผลได้จริง ยืดหยุ่น มีประสิทธิผล และทรงประสิทธิภาพ

๒. การจัดการองค์กร (Organizing) จุดมุ่งหมายของการจัดการองค์กรคือ การใช้ความ พยายามทุกกรณีโดยการกำหนดงานและความสำคัญของอำนาจหน้าที่ การจัดการองค์กร หมายถึง การพิจารณาถึงสิ่งที่ต้องการทำและผู้ที่จะทำรายงานมีตัวอย่างในประวัติศาสตร์ของธุรกิจที่มีการจัด องค์กรที่ดี สามารถประสบความสำเร็จในการแข่งขันและสามารถเอาชนะคู่แข่งได้ ธุรกิจที่มีการจัด องค์กรที่ดีสามารถจูงใจผู้บริหารและพนักงานให้มองเห็นความสำคัญของความสำเร็จขององค์กร

การกำหนดลักษณะเฉพาะของงาน (Work Specialization) โดยการแบ่งงาน ประกอบด้วยงานที่กำหนดออกมาเป็นแผนก การจัดแผนก และการมอบอำนาจหน้าที่ (Delegating Authority) การแยกงานออกเป็นงานย่อยตามการพัฒนารายละเอียดของงาน (Job Description) และคุณสมบัติของงาน (Job Specification) เครื่องมือเหล่านี้มีความชัดเจนสำหรับผู้ บริหารและพนักงาน ซึ่งต้องการทราบลักษณะ ของงาน

การกำหนดแผนกในโครงสร้างขององค์กร (Organization Structure) ขนาดของการ ควบคุม (Span of Control) และสายการบังคับบัญชา (Chain of Command) การเปลี่ยนแปลงกล

ยุทธ์ต้องการการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้าง เพราะตำแหน่งใหม่ๆ ที่สร้างขึ้นหรือลดลงหรือรวมกัน โครงสร้างองค์กรจะต้องระบุถึงวิธีการใช้ทรัพยากรและวิธีการซึ่งวัตถุประสงค์มีการกำหนดขึ้นในธุรกิจ การสนับสนุนทรัพยากรและกำหนดวัตถุประสงค์ตามสภาพทางภูมิศาสตร์จะแตกต่างจากโครงสร้าง ด้านผลิตภัณฑ์หรือลูกค้า

รูปแบบทั่วไปของการจัดแผนก คือ

- ตามหน้าที่ (Functional)
- ตามฝ่าย (Divisional)
- ตามหน่วยธุรกิจเชิงกลยุทธ์ (Strategic business unit) และ
- ด้านแมทริกซ์ (Matrix)

๓. การนำหรือการสั่งการ (Leading/Directing) เป็นการใช้อิทธิพลเพื่อจูงใจพนักงาน ให้ปฏิบัติงานและนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่ระบุไว้ หรือเป็นกระบวนการจัดการให้สมาชิกใน องค์กรทำงานร่วมกันได้ด้วยวิธีการต่างๆ เพราะทรัพยากรมนุษย์เป็นสิ่งที่ซับซ้อนและเข้าใจองแท้ได้ ยาก การนำหรือการสั่งการจึงต้องใช้ความสามารถหลายเรื่องควบคู่กันไป อาทิ ภาวะความเป็นผู้นำ ของผู้บริหาร การจูงใจ การติดต่อสื่อสารในองค์กร และการทำงานเป็นทีม เป็นต้น หน้าที่ในการนำ หรือสั่งการนี้ มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าหน้าที่อื่น เพราะผู้บริหารต้องแสดงบทบาทของผู้สั่งการอย่าง มีคุณภาพ ถ้าไม่เช่นนั้น แผนงานที่วางไว้ตลอดจนทรัพยากรที่จัดเตรียมไว้อาจไม่เกิดประสิทธิผล ถ้า ผู้บริหารดำเนินกิจกรรมด้านการสั่งการไม่ดีพอ ดังนั้น การสั่งการจึงเป็นเรื่องของความรู้ความชำนาญ ประสบการณ์ และความสามารถที่จะชักจูงให้พนักงานร่วมกันปฏิบัติงานไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ให้องค์กรประสบความสำเร็จตามต้องการ

๔. การควบคุม (Controlling) การใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ขององค์กร ถือว่าเป็น กระบวนการตรวจสอบ หรือติดตามผลและประเมินการปฏิบัติงานในกิจกรรมต่างๆ ของพนักงาน เพื่อ รักษาให้องค์กรดำเนินไปในทิศทางสู่เป้าหมายอย่างถูกต้องตามวัตถุประสงค์หลักขององค์กร ในเวลาที่ กำหนดไว้ องค์กรหรือธุรกิจที่ประสบความสำเร็จล้มเหลวอาจเกิดจากการขาดการควบคุม หรือมีการควบคุม ที่ไร้ประสิทธิภาพ และหลายแห่งเกิดจากความไม่ใส่ใจในเรื่องของการควบคุม ละเลยเพิกเฉย หรือ ในทางกลับกันคือมีการควบคุมมากจนเกิดความผิดพลาดขององค์กรเอง การควบคุมจึงเป็นหน้าที่หลัก ทางการบริหารที่มีความสำคัญ ตั้งแต่เริ่มต้นจนจบกระบวนการทางการบริหาร

การควบคุมเป็นการตรวจตราและตรวจสอบผลการปฏิบัติงานโดยเปรียบเทียบกับ เป้าหมายและดำเนินการปฏิบัติเพื่อให้มั่นใจว่า จะบรรลุผลลัพธ์ตามต้องการ นอกจากนี้การควบคุมยังเป็นกระบวนการรวบรวมและแสดงถึงข้อมูลย้อนกลับเรื่องของการผลการดำเนินงานในฐานะที่เป็นพื้นฐาน สำหรับการปฏิบัติและการเปลี่ยนแปลงในอนาคตอีกด้วย (John R. Schermerhorn, op. cit. p.327) อาจกล่าวถึงบทบาทสำคัญของการควบคุมได้ว่า อยู่ที่คำ ๔ คำ ได้แก่ มาตรฐาน (Standard) การ วัดผล (Measurement) การเปรียบเทียบ (Comparison) และการปฏิบัติ (Take Action) โดยการ ควบคุมจะครอบคลุมดูแลพื้นที่ 4 พื้นที่ใหญ่ๆ ของการบริหาร (Stephen P. Robbins, Managing Today, ๑๙๙๗, p.๓๙๑) กล่าวคือ พฤติกรรมบุคคลในองค์กร การเงิน การปฏิบัติการ และ ข้อมูล ข่าวสาร

ทรัพยากรประกอบด้วย มนุษย์ สภาพแวดล้อมทางกายภาพ การเงิน ตลอดจนทรัพยากรข้อมูลขององค์กร ซึ่งผู้บริหารจะเป็นบุคคลที่ทำหน้าที่ในกระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรขององค์กรโดยอาศัยหน้าที่ทั้ง ๔ ประการนี้

SWOT Analysis การวิเคราะห์องค์กร

SWOT Analysis เป็นการวิเคราะห์สภาพองค์กร หรือหน่วยงานในปัจจุบัน เพื่อค้นหาจุดแข็ง จุดเด่น จุดด้อย หรือสิ่งทีอาจเป็นปัญหาสำคัญในการดำเนินงานสู่สภาพที่ต้องการในอนาคต SWOT เป็นตัวย่อที่มีความหมายดังนี้

Strengths - จุดแข็งหรือข้อได้เปรียบ

Weaknesses - จุดอ่อนหรือข้อเสียเปรียบ

Opportunities - โอกาสที่จะดำเนินการได้

Threats - อุปสรรค ข้อจำกัด หรือปัจจัยที่คุกคามการดำเนินงานขององค์กร

หลักการสำคัญของ SWOT ก็คือการวิเคราะห์โดยการสำรวจจากสภาพการณ์ ๒ ด้าน คือ สภาพการณ์ภายในและสภาพการณ์ภายนอก ดังนั้นการวิเคราะห์ SWOT จึงเรียกได้ว่าเป็น การวิเคราะห์สภาพการณ์ (Situation Analysis) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน เพื่อให้รู้ตนเอง (รู้เรา) รู้จักสภาพแวดล้อม (รู้เขา) ชัดเจน และวิเคราะห์โอกาส - อุปสรรค การวิเคราะห์ปัจจัยต่าง ๆ ทั้งภายนอกและภายในองค์กร ซึ่งจะช่วยให้ผู้บริหารขององค์กรทราบถึงการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายนอกองค์กร ทั้งสิ่งที่ได้เกิดขึ้นแล้วและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคต รวมทั้งผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ที่มีต่อองค์กรธุรกิจ และจุดแข็ง จุดอ่อน และความสามารถด้านต่าง ๆ ที่องค์กรมีอยู่ ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการกำหนดวิสัยทัศน์ การกำหนดกลยุทธ์และการดำเนินตามกลยุทธ์ขององค์กรระดับองค์กรที่เหมาะสมต่อไป

ประโยชน์ของการวิเคราะห์ SWOT

วิเคราะห์ SWOT เป็นการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมต่าง ๆ ทั้งภายนอกและภายในองค์กร ซึ่งปัจจัยเหล่านี้แต่ละอย่างจะช่วยให้เข้าใจได้ว่ามีอิทธิพลต่อผลการดำเนินงานขององค์กรอย่างไร จุดแข็งขององค์กรจะเป็นความสามารถภายในที่ถูกใช้ประโยชน์เพื่อการบรรลุเป้าหมาย ในขณะที่จุดอ่อนขององค์กรจะเป็นคุณลักษณะภายในที่อาจจะทำลายผลการดำเนินงานโอกาสทางสภาพแวดล้อมจะเป็นสถานการณ์ที่ให้โอกาสเพื่อการบรรลุเป้าหมายองค์กร ในทางกลับกันอุปสรรคทางสภาพแวดล้อมจะเป็นสถานการณ์ที่ขัดขวางการบรรลุเป้าหมายขององค์กร ผลจากการวิเคราะห์ SWOT นี้จะใช้เป็นแนวทางในการกำหนดวิสัยทัศน์ การกำหนดกลยุทธ์เพื่อให้องค์กรเกิดการพัฒนาไปในทางที่เหมาะสม

ขั้นตอน / วิธีการดำเนินการทำ SWOT Analysis

การวิเคราะห์ SWOT จะครอบคลุมขอบเขตของปัจจัยที่กว้างด้วยการระบุจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคขององค์กร ทำให้มีข้อมูลในการกำหนดทิศทางหรือเป้าหมายที่จะถูกสร้างขึ้นมาบนจุดแข็งขององค์กร และแสวงหาประโยชน์จากโอกาสทางสภาพแวดล้อม และสามารถกำหนดกลยุทธ์ที่มุ่งเอาชนะอุปสรรคทางสภาพแวดล้อมหรือลดจุดอ่อนขององค์กรให้มึนน้อยที่สุดได้ ภายใต้การวิเคราะห์ SWOT นั้น จะต้องวิเคราะห์ทั้งสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกองค์กร โดยมีขั้นตอนดังนี้

๑. การประเมินสภาพแวดล้อมภายในองค์กร

การประเมินสภาพแวดล้อมภายในองค์กรจะเกี่ยวกับการวิเคราะห์และพิจารณาทรัพยากรและความสามารถภายในองค์กรทุก ๆ ด้าน เพื่อที่จะระบุจุดแข็งและจุดอ่อนขององค์กร แหล่งที่มาเบื้องต้นของข้อมูลเพื่อการประเมินสภาพแวดล้อมภายใน คือระบบข้อมูลเพื่อการบริหาร ที่ครอบคลุมทุกด้าน ทั้งในด้านโครงสร้างระบบ ระเบียบ วิธีปฏิบัติงาน บรรยากาศในการทำงานและทรัพยากรในการบริหาร (คน เงิน วัสดุ การจัดการ) รวมถึงการพิจารณาผลการดำเนินงานที่ผ่านมาขององค์กรเพื่อที่จะเข้าใจสถานการณ์และผลกลยุทธ์ก่อนหน้าด้วย

- จุดแข็งขององค์กร (S - Strengths) เป็นการวิเคราะห์ปัจจัยภายในจากมุมมองของผู้ที่อยู่ในองค์กรนั่นเอง ว่าปัจจัยใดภายในองค์กรที่เป็นข้อได้เปรียบหรือจุดเด่นขององค์กรที่องค์กรควรนำมาใช้ในการพัฒนาองค์กรได้ และควรดำรงไว้เพื่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กร

- จุดอ่อนขององค์กร (W - Weaknesses) เป็นการวิเคราะห์ ปัจจัยภายในจากมุมมองของผู้ที่อยู่ในจากมุมมอง ของผู้ที่อยู่ในองค์กรนั้น ๆ เองว่าปัจจัยภายในองค์กรที่เป็นจุดด้อยข้อเสียเปรียบขององค์กรที่ควรปรับปรุงให้ดีขึ้นหรือจัดให้หมดไป อันจะเป็นประโยชน์ต่อองค์กร

๒. การประเมินสภาพแวดล้อมภายนอก

ภายใต้การประเมินสภาพแวดล้อมภายนอกองค์กรนั้น สามารถค้นหาโอกาสและอุปสรรคทางการดำเนินงานขององค์กรที่ได้รับผลกระทบจากสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจทั้งในและระหว่างประเทศที่เกี่ยวกับการดำเนินงานขององค์กร เช่น อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจ นโยบายการเงิน การงบประมาณ สภาพแวดล้อมทางสังคม เช่น ระดับการศึกษาและอัตราผู้หนึ่งสี่ของประชาชน การตั้งถิ่นฐานและการอพยพของประชาชนลักษณะชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม ความเชื่อและวัฒนธรรม สภาพแวดล้อมทางการเมือง เช่น พระราชบัญญัติ พระราชกฤษฎีกา มติคณะรัฐมนตรี และสภาพแวดล้อมทางเทคโนโลยี หมายถึงกรรมวิธีใหม่ ๆ และพัฒนาการทางด้านเครื่องมืออุปกรณ์ที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตและให้บริการ

- โอกาสทางสภาพแวดล้อม (O - Opportunities) เป็นการวิเคราะห์ว่าปัจจัยภายนอกองค์กร ปัจจัยใดที่สามารถส่งผลกระทบประโยชน์ ทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการดำเนินการขององค์กรในระดับมหภาค และองค์กรสามารถฉกฉวยข้อดีเหล่านี้มาเสริมสร้างให้หน่วยงานเข้มแข็ง ขึ้นได้

- อุปสรรคทางสภาพแวดล้อม (T - Threats) เป็นการวิเคราะห์ว่าปัจจัยภายนอกองค์กรปัจจัยใดที่สามารถส่งผลกระทบในระดับมหภาค ในทางที่จะก่อให้เกิดความเสียหายทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งองค์กรจะต้องหลีกเลี่ยงหรือปรับสภาพองค์กรให้มีความแข็งแกร่งพร้อมที่จะเผชิญแรงกระทบดังกล่าวได้

๓. ระบุสถานการณ์จากการประเมินสภาพแวดล้อม

เมื่อได้ข้อมูลเกี่ยวกับ จุดแข็ง - จุดอ่อน โอกาส - อุปสรรค จากการวิเคราะห์ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกด้วยการประเมินสภาพแวดล้อมภายในและสภาพแวดล้อมภายนอกแล้ว ให้นำ จุดแข็ง - จุดอ่อนภายในมาเปรียบเทียบกับ โอกาส - อุปสรรค จากภายนอกเพื่อดูว่าองค์กรกำลังเผชิญสถานการณ์เช่นใดและภายใต้สถานการณ์เช่นนั้น องค์กรควรจะทำอย่างไร โดยทั่วไปในการวิเคราะห์ SWOT ดังกล่าวนี้องค์กรจะอยู่ในสถานการณ์ ๔ รูปแบบดังนี้

๓.๑ สถานการณ์ที่ ๑ (จุดแข็ง - โอกาส) สถานการณ์นี้เป็นสถานการณ์ที่พึงปรารถนาที่สุด เนื่องจากองค์กรค่อนข้างจะมีหลายอย่าง ดังนั้น ผู้บริหารขององค์กรควรกำหนดกลยุทธ์ในเชิงรุก (Aggressive - Strategy) เพื่อดึงเอาจุดแข็งที่มีอยู่มาเสริมสร้างและปรับใช้และฉกฉวยโอกาสต่าง ๆ ที่เปิดมาหาประโยชน์อย่างเต็มที่

๓.๒ สถานการณ์ที่ ๒ (จุดอ่อน - ภัยอุปสรรค) สถานการณ์นี้เป็นสถานการณ์ที่เลวร้ายที่สุด เนื่องจากองค์กรกำลังเผชิญอยู่กับอุปสรรคจากภายนอกและมีปัญหาจุดอ่อนภายในหลายประการ ดังนั้นทางเลือกที่ดีที่สุดคือกลยุทธ์การตั้งรับหรือป้องกันตัว (Defensive Strategy) เพื่อพยายามลดหรือหลบหลีกภัยอุปสรรคต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ตลอดจนหามาตรการที่จะทำให้องค์กรเกิดความสูญเสียที่น้อยที่สุด

๓.๓ สถานการณ์ที่ ๓ (จุดอ่อน - โอกาส) สถานการณ์องค์กรมีโอกาสเป็นข้อได้เปรียบด้านการแข่งขันอยู่หลายประการ แต่ติดขัดอยู่ตรงที่มีปัญหาอุปสรรคที่เป็นจุดอ่อนอยู่หลายอย่างเช่นกัน ดังนั้นทางออกคือกลยุทธ์การพลิกตัว (Turnaround - oriented Strategy) เพื่อจัดหรือแก้ไขจุดอ่อนภายใน ต่าง ๆ ให้พร้อมที่จะฉกฉวยโอกาสต่าง ๆ ที่เปิดให้

๓.๔ สถานการณ์ที่ ๔ (จุดแข็ง - อุปสรรค) สถานการณ์นี้เกิดขึ้นจากการที่สภาพแวดล้อมไม่เอื้ออำนวยต่อการดำเนินงาน แต่ตัวองค์กรมีข้อได้เปรียบที่เป็นจุดแข็งหลายประการ ดังนั้น แทนที่จะรอนจนกระทั่งสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป ก็สามารถที่จะเลือกกลยุทธ์การแตกตัวหรือขยายขอบข่ายกิจการ (Diversification Strategy) เพื่อใช้ประโยชน์จากจุดแข็งที่มีสร้างโอกาสในระยะยาวด้านอื่น ๆ แทน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑. ชลธิ์ เจริญรัฐ (๒๕๔๒) มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานีบทความวิจัย เรื่อง การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและเศรษฐกิจฐานราก ตำบลหนองไฮ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี วัตถุประสงค์เพื่อถ่ายทอดเทคโนโลยีและการจัดการโดยการวิจัยและพัฒนาาร่วมกันของสถาบันราชภัฏอุดรธานีกับชุมชน เพื่อเพิ่มศักยภาพในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและเศรษฐกิจฐานราก โดยวิธีการศึกษา ๓ รูปแบบ คือการประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ การประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อการสร้างอนาคตร่วมกันและการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค ผลการศึกษาด้านการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนพบว่า ๑) ด้านการจัดการชุมชนพบว่ามีการจัดตั้งกลุ่มให้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพื่อการวางแผน การดำเนินงานและการแก้ไขอุปสรรค ปัญหาของชุมชนคือการขาดงบประมาณ ขาดเงินทุนในการประกอบอาชีพ การขาดเอกสารสิทธิ์ในที่ดินและการขาดสาธารณูปโภคพื้นฐาน ๒) ด้านการวางแผนชุมชน ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่รัฐบาลและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลมีส่วนร่วมในการวางแผนงานชุมชนระยะ ๕ ปีขององค์การบริหารส่วนตำบลประกอบด้วย การในความรู้ด้าน ต่าง ๆ แก่ประชาชน แผนพัฒนาเส้นทางคมนาคม แผนพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการบริโภคและการเกษตร การตรวจสอบกิจกรรมของแผนต่าง ๆ ๓)ด้านการพัฒนาชุมชนพบว่ามี การปรับปรุงถนนในเขตหมู่บ้านให้เป็นถนนคอนกรีตหรือถนนลาดยาง การปรับปรุงแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การปรับปรุงระบบประปาประจำหมู่บ้านเพื่อการบริโภคและการเกษตร การปรับปรุงสภาพแวดล้อมของชุมชน การแก้ไขปัญหาขยะและความสะอาดของชุมชน การเสริมสร้างการรวมกลุ่มและความสามัคคี ผล

การศึกษาด้านการเสริมสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากพบว่าจุดแข็งคือเป็นแหล่งผลิตดอกไม้ประดับ กลุ่มเกษตรกรมีความรู้ มีแหล่งน้ำในการผลิต จุดอ่อนคืออุปกรณ์ล้าสมัย ไม่มีแบบแผนการผลิต ขาดทักษะในการจัดมาตรฐานและแปรรูป โอกาสคือมีหน่วยงานรัฐสนับสนุนทางวิชาการและเงิน มีการเรียนรู้ระหว่างชุมชนผลิตแหล่งอื่น อุปสรรคคือมีโรคพืชหลายชนิด สภาพอากาศไม่อำนวยตลอดปี

๒. พัทธราตรี ตรีชัย (๒๕๕๒) บทความเรื่อง “การวิเคราะห์ความเป็นชุมชนเข้มแข็งของหมู่บ้านหนองกลางดง ตำบลศิลาลอย อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์” มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาปัจจัยที่นำไปสู่การพลิกฟื้น ความเข้มแข็งของชุมชนบ้านหนองกลางดง ๒) เพื่อศึกษาการวิเคราะห์กลยุทธ์ต่าง ๆ หรือเทคนิควิธีของผู้นำชุมชนที่สามารถพลิกฟื้นสังคมอ่อนแอไปสู่สังคมแห่งความเข้มแข็งผลจากการศึกษาสามารถตอบคำถามได้ คือ ๑. ปัจจัยสำคัญของการพลิกฟื้นจากสังคมที่มีปัญหาวิกฤติในด้านต่าง ๆ สามารถทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้เป็นลักษณะเฉพาะที่สำคัญ คือ ๑) ผู้นำ มีภาวะผู้นำโดดเด่นในด้านขีดความสามารถของผู้นำ (ผู้ใหญ่โชคชัยลัม ประดิษฐ์) ในการสร้างกระบวนการประชาธิปไตย ในการบริหารงาน เป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพในการสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดความเชื่อมั่น ศรัทธา การมีจุดยืนทางความคิด วิธีคิด เห็นคุณค่าและพลังในการพัฒนาชุมชน ตระหนักสร้างจิตสำนึกให้ชุมชนรู้จักพึ่งพาตนเอง ลดการพึ่งพิงจากภายนอก เป็นผู้นำที่มีความมั่นใจในตนเองสูง มีวิสัยทัศน์กว้างไกลมุ่งมั่น และมีความสามารถในการถ่ายทอดอย่างชัดเจน ๒) การมีส่วนร่วมของประชาชนชุมชนบ้านหนองกลางดง การสร้างพลังการทำงานเป็นทีม สร้างคนดี คนเก่ง คนมีความสามารถ สร้างผู้นำในชุมชน ประสานผนึกกำลังร่วมคิดร่วมทำ ๓) การมีทุนทางสังคมในมิติต่าง ๆ ความสัมพันธ์เกื้อกูลภายในชุมชนความรักสามัคคี ผูกพันกัน สานสัมพันธ์กันในระบบอาวุโส ภูมิปัญญาชาวบ้าน เก่งคิดเก่งทำเห็นผลได้ในทางปฏิบัติ ๔) ทุนทางเศรษฐกิจ สามารถพึ่งตนเองได้ มีการรวมกลุ่มทางอาชีพ นำภูมิปัญญาเพิ่มมูลค่าผลผลิต (แปรรูป) ลดปัญหาการว่างงาน สร้างรายได้ชุมชนปลอดภัย สังคมมีความสุข ๒. กลยุทธ์ที่ผู้นำชุมชนสามารถพลิกฟื้นไปสู่ความเข้มแข็ง จากการศึกษา พบว่าการมีสภา ๕๙ และการจัดทำแผนชุมชน เป็นกลยุทธ์ที่สำคัญที่ทำให้เกิดการหลอมรวมคนในชุมชนและเป็นการผนึกกำลังประสานประโยชน์เป็นหนึ่งเดียว การมีสภา ๕๙ เป็นพื้นฐานที่มั่นคงในระบอบประชาธิปไตย การจัดทำแผนชุมชนเป็นการสร้างเครือข่ายกลุ่มอาชีพ กองทุนชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาพลิกฟื้นเศรษฐกิจ สังคม ให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างมั่นคงบนพื้นฐานของการพัฒนาพลิกฟื้นให้เป็นชุมชนเข้มแข็งอย่างแท้จริง แผนชุมชนเป็นแผนที่ชีวิตของสังคมให้ดำเนินไปตามแนวทางที่ได้ร่วมกันคิดแก้ปัญหาเพื่อเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนบ้านหนองกลางดง สภา ๕๙ และแผนชุมชนถือเป็นกลยุทธ์สำคัญที่ทำให้ชุมชนบ้านหนองกลางดงเข้มแข็งอย่างยั่งยืน

๓. วิทยา จันทร์แดง และ ดร.จันทน์ อติวัฒน์สิทธิ์ (๒๕๕๖) งานวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาผลการนำนโยบายเรื่องการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งไปสู่การปฏิบัติ ๒) ศึกษากระบวนการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน ๓) เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ระเบียบวิธีวิจัย ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน ๒๓ คน

การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่า ๑) นโยบายการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง มีการดำเนินการในด้านการเพิ่มศักยภาพขององค์กรชุมชน การส่งเสริมการมีส่วนร่วม การจัดการความรู้และการเรียนรู้ของคนในชุมชน ๒) ชุมชนมีการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการชุมชน การประกอบอาชีพการจัดการทรัพยากรในชุมชน และการพัฒนาองค์กรในชุมชน ๓) รูปแบบใหม่ที่ค้นพบ คือ การบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งแบบบูรณาการตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และการวิจัยในครั้งนี้ไปสู่ข้อค้นพบใหม่ คือ ๑) การมีส่วนร่วมที่สนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็งแบบไตรภาคี ได้แก่ องค์กรชุมชน องค์กรภาครัฐ องค์กรภาคีสันับสนุน ๒) ระบบสนับสนุนชุมชนเข้มแข็ง ได้แก่ ระบบความรู้ ระบบข้อมูล ระบบความสัมพันธ์ และมีแนวทางในการนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง ๓) แนวทางในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง คือ แนวทางด้านการฟื้นฟูชุมชน แนวทางด้านการปรับตัวของชุมชน และแนวทางด้านการดำรงอยู่ของชุมชน

๔. ญาณิ พายัพสาย, สุมาลี สันติพลวุฒิ และปิยะพรรณ ช่างวัฒนชัย (๒๕๕๗) งานวิจัย เรื่อง การวิเคราะห์ความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อพัฒนาตัวชี้วัดความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ๒) เพื่อประเมินความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน และ ๓) เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ผลการวิจัยพบว่า ระดับความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง ประกอบด้วยทุนที่มีการประเมินอยู่ในระดับค่อนข้างสูง ได้แก่ ทุนกายภาพ และทุนธรรมชาติ ทุนที่มีการประเมินอยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ ทุนทางสังคมส่วนทุนมนุษย์ได้รับการประเมินอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำสำหรับปัจจัยที่ส่งผลต่อในทิศทางเดียวกันกับความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ วิสาหกิจชุมชนประกอบด้วย ๑) ตัวแปรด้านลักษณะของผู้ประกอบการ ได้แก่ ระยะเวลาการจัดตั้งกลุ่ม ๒) ตัวแปรด้านการบริหารงานของวิสาหกิจชุมชน ได้แก่ จำนวนสมาชิกและการวางแผนพัฒนา กลุ่ม ๓) ตัวแปรด้านการได้รับความช่วยเหลือจากชุมชน ได้แก่ การให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชน และ ๔) ตัวแปรด้านการตลาด ได้แก่ ยอดขายและความสม่ำเสมอของยอดขาย

สรุป ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ ประกอบด้วย

๑. ผู้นำชุมชน ที่มีภาวะผู้นำ เสียสละ เชื้อมั่นและศรัทธาในกระบวนการประชาธิปไตย
๒. ระบบบริหารจัดการชุมชน ที่ทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการตั้งแต่การหาข้อมูลร่วมกันของชุมชน การวางแผน/กำหนดเป้าหมายของชุมชน การดำเนินการตามแผนเพื่อไปสู่เป้าหมายและการติดตามประเมินผล
๓. กระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน การสร้างและพัฒนาองค์ความรู้ของคนในชุมชน และการส่งต่อองค์ความรู้ของชุมชนจากรุ่นสู่รุ่น
๔. การมีผลประโยชน์ร่วมของชุมชน ที่ทุกคนในชุมชนได้รับประโยชน์จากการดำเนินงานร่วมกัน

๕. นิภา นภาศรี (๒๕๕๗) ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนชลบุรี กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย เรื่อง การศึกษาการดำเนินงานกิจกรรมพัฒนาชุมชนตามภารกิจ ของผู้นำในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๑) เพื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้นำชุมชน

ต่อการดำเนินงานกิจกรรมพัฒนาชุมชนตามภารกิจของผู้นำชุมชนในเขตพื้นที่ตะวันออก ๒) เพื่อศึกษาวิธีการดำเนินงานปัญหาอุปสรรคและวิธีการแก้ไขปัญหาการดำเนินงานกิจกรรมพัฒนาชุมชนตามภารกิจของผู้นำชุมชนในเขตพื้นที่ภาคตะวันออก โดยประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ผู้นำชุมชนที่ผ่านหลักสูตรผู้นำการพัฒนา (ผู้นำชุมชนระดับพื้นฐาน) ในเขตภาคตะวันออก ๗ จังหวัด ปีงบประมาณ ๒๕๕๑ - ๒๕๕๖ รวม ๔๗ รุ่น จำนวน ๓,๐๘๐ คน ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ ๓๕๔ คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) ด้วยวิธีจับฉลาก ผลการศึกษาพบว่าความคิดเห็นต่อการดำเนินงานกิจกรรมพัฒนาชุมชนตามภารกิจของผู้นำชุมชนในเขตพื้นที่ภาคตะวันออก พบว่า ในภาพรวมความคิดเห็นต่อการดำเนินงานกิจกรรมพัฒนาชุมชนตามภารกิจ ของผู้นำชุมชนในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกการปฏิบัติ ๓ อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนวิธีการดำเนินงานปัญหาอุปสรรคและวิธีการแก้ไขปัญหาการดำเนินงานกิจกรรมพัฒนาชุมชนตามภารกิจของผู้นำชุมชนในเขตพื้นที่ภาคตะวันออก พบว่า ๑. การจัดเก็บข้อมูล จปฐ./กชช.๒ค พบปัญหาอุปสรรคคือ ชาวบ้านไม่ยอมบอกข้อมูลตามความเป็นจริง บางครัวเรือนไม่พบคนในครัวเรือนที่สามารถบอกข้อมูลได้ ๒. การจัดทำแผนชุมชน พบปัญหาอุปสรรคคือ ชาวบ้านไม่ออกมาประชุมเพราะขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการจัดทำแผนและไม่สนใจในปัญหาของส่วนรวม งบประมาณในการดำเนินการไม่เพียงพอต่อ โดยมีวิธีการแก้ไขคือ การจัดเวทีประชาคมให้ความรู้โดยวิทยากรเพื่อให้ประชาชนมาสนใจในเรื่องการจัดทำแผนชุมชน ประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญ ประโยชน์ในการจัดทำแผนชุมชน ๓. การดำเนินงานศูนย์เรียนรู้ชุมชน พบปัญหาอุปสรรคคือ บางชุมชนไม่มีพื้นที่สำหรับจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ภายในชุมชน บางชุมชนขาดงบประมาณในการสร้างศูนย์เรียนรู้ บางชุมชนอุปกรณ์ที่จำเป็นไม่เพียงพอ เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ไม่ค่อยมีการนำเสนอความรู้ ใหม่ ๆ ชาวบ้านบางกลุ่มไม่ให้ความสนใจทั้งที่มีศูนย์เรียนรู้ชุมชน โดยมีวิธีการแก้ไขคือ จัดให้วิทยากรมาอบรมชาวบ้านให้เข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของศูนย์เรียนรู้ชุมชน จัดทำสื่อประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับศูนย์เรียนรู้ชุมชน เพื่อการเข้าถึงทุกภาคส่วน ๔. การส่งเสริมวิถี ประชาธิปไตย พบปัญหาอุปสรรคคือ ขาดการเผยแพร่สร้างความรู้ความเข้าใจ ชาวบ้านสนใจแต่ประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม โดยมีวิธีการแก้ไขคือ เผยแพร่สร้างความรู้ความเข้าใจความตระหนักในการใช้สิทธิประโยชน์ที่อาจจะเสียไป รณรงค์ต่อต้านการซื้อเสียง ๕. การขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พบปัญหาอุปสรรคคือ ชาวบ้านส่วนใหญ่เข้าใจและ ไม่ค่อยสนใจ ขาดการปฏิบัติอย่างจริงจัง โดยมีวิธีการแก้ไขคือ มีการจัดอบรมโดยเชิญวิทยากรมาให้ความรู้แก่ชาวบ้านในการใช้ชีวิตและความเป็นอยู่อย่างพอเพียง มีการจัดตั้งหมู่บ้านพอเพียงเป็นตัวอย่างเพื่อให้ชาวบ้านเห็นแนวทาง พาชาวบ้านไปศึกษาดูงานกับชุมชนที่ประสบความสำเร็จ รณรงค์ให้รู้จักประหยัดโดยทำบัญชีครัวเรือนเพื่อให้รู้รายรับและรายจ่ายในครอบครัว มีการจัดตั้งหน่วยเอาไวให้คำปรึกษายามที่ชาวบ้านมีข้อสงสัย ๖. การอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม พบปัญหาอุปสรรคคือ ชาวบ้านบางกลุ่มไม่ให้ความร่วมมือ เพราะไม่เห็นความสำคัญกับสิ่งแวดล้อม มีการลอบตัดไม้ทำลายป่า ทิ้งขยะในคลองน้ำ โรงงานปล่อยควันพิษ มีการลักลอบนำสารพิษทิ้งลงในแหล่งน้ำ ขาดงบประมาณในการพัฒนาพื้นที่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีวิธีการแก้ไขคือ จัดให้ความรู้เรื่องธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแก่ชาวบ้านเพื่อให้ชาวบ้านเห็นคุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีการส่งเสริมให้มีการปลูกต้นไม้เพิ่มขึ้น ให้ประชาชนและผู้นำช่วยดูแลอนุรักษ์และรักษาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตนเอง โดยจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์คอยช่วยสอดส่องดูแล ๗. การป้องกันและแก้ไข

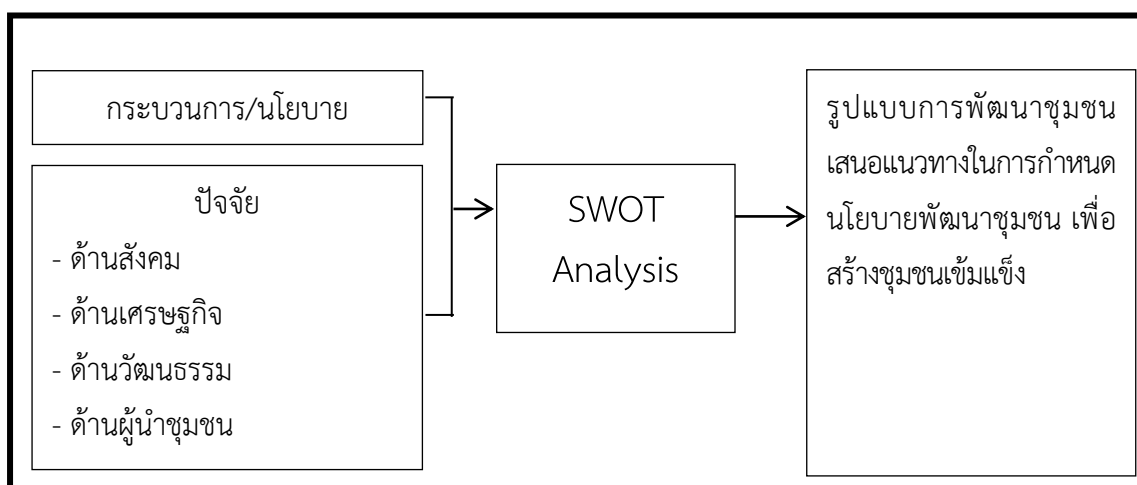
ปัญหายาเสพติด พบปัญหาอุปสรรคคือ เจ้าหน้าที่บางคนมีการทุจริตเกี่ยวกับยาเสพติด ขาดงบประมาณในการรณรงค์และเผยแพร่ความรู้ให้แก่เด็กและเยาวชนในเรื่องของโทษของสารเสพติด พ่อแม่ของเยาวชนรับไม่ได้เมื่อมีคนมาบอกว่าลูกของตนเองติดยา ชาวบ้านใกล้เคียงไม่ค่อยให้ความร่วมมือ เยาวชนบางกลุ่มขาดความรักและความอบอุ่นจากครอบครัวจึงหันไปพึ่งยาเสพติดทำให้เกิดปัญหาการลักขโมยภายในชุมชน โดยมีวิธีการแก้ไขคือ อบรมให้ความรู้เรื่องโทษของยาเสพติด ส่งเสริมสนับสนุน การจัดกิจกรรมการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด นำเยาวชนที่เสพยาเข้ารับการบำบัด

๖. สุปรานี จันทร์ส่ง, บุญทัน ดอกโรสง, สอาด บรรเจิดฤทธิ์ และบุญเรือง ศรีเหรียญ (๒๕๕๘)วารสารวิจัยและพัฒนา วไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ เรื่อง การพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๑. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง ๒. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทุนทางสังคมที่สร้างชุมชนเข้มแข็ง และ ๓. เพื่อเสนอแนวทางการปรับปรุงปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง การวิจัยนี้เป็นแบบผสานวิธีประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิจัยเชิงปริมาณเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๔๔๔ คน จากผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในเขตจังหวัดนครนายก และจังหวัดสระบุรี โดยสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิและการสุ่มอย่างง่าย เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า ๔ ระดับ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสถิติการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน การวิจัยเชิงคุณภาพดำเนินการโดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๓๔ คน จากกลุ่มเป้าหมาย ๗ กลุ่มคือ ๑. ผู้นำสภาวัฒนธรรมจังหวัด ๒. ประชาชนชาวบ้าน ๓. พระผู้อาวุโส ๔. หมอพื้นบ้าน ๕. อาสาสมัคร ๖. กำนัน ตีเต็น และ ๗. ผู้ใหญ่บ้านตีเต็น เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย การศึกษาเอกสารและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึก ที่เลือกโดยวิธีเจาะจง วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีอุปมานิเคราะห์และการตีความผลการวิจัยพบว่า ๑. สภาพทั่วไปการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง พบว่า โดยรวมอยู่ระดับมาก โดยที่ด้านภูมิคุ้มกันให้ชุมชนของการพัฒนาทุนทางสังคมที่อยู่ในระดับสูงสุดนั้นเนื่องจาก ผู้นำทางสังคมมีบทบาทสำคัญที่สุดในการดำเนินการทุนทางสังคมทุกกิจกรรมทางสาธารณะและกระตุ้นให้ประชาชนในชุมชนมีจิตสำนึกในการพึ่งพาตนเองร่วมคิดร่วมตัดสินใจร่วมทำและร่วมรับผิดชอบในชุมชนของตนเอง ส่วนด้านระบบการเรียนรู้ของชุมชนที่อยู่ในระดับต่ำสุดนั้นเนื่องจากเจ้าหน้าที่ที่ทำหน้าที่ในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนยังขาดความรู้ที่จะอบรมสร้างเสริมความรู้ความเข้าใจให้ประชาชนได้อย่างเหมาะสม ๒. ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทุนทางสังคมที่สร้างชุมชนเข้มแข็ง ภาพรวมตัวแปรส่วนใหญ่อยู่ระดับมาก ๓. แนวทางการปรับปรุงปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งสรุปจากข้อค้นพบประกอบด้วยปัจจัย ๖ ประการที่สำคัญคือ ๑. การดำเนินงานต้องเป็นไปในลักษณะแบบองค์รวมโดยมีเป้าหมายหลักคือการเน้นการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ ๒. การดำเนินงานมีลักษณะการสร้างเครือข่ายต้องสร้างและพัฒนาเครือข่ายของสมาชิกให้เกิดขึ้นภายในชุมชน ๓. ทุกกระบวนการควรมีการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการดำเนินการพัฒนาชุมชนในทุกขั้นตอน ๔. กระบวนการสร้างการเรียนรู้ควรมีการศึกษาดูงานชุมชนที่เป็นต้นแบบและมีการพัฒนาแบบพึ่งพาตนเองอย่างเข้มแข็ง ๖. การพัฒนาชุมชนควรมีคณะกรรมการบริหารหรือผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง มีวิสัยทัศน์ในการมุ่งพัฒนาชุมชนอย่างบูรณาการ

และ ๖. ชุมชนควรได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกที่มีส่วนช่วยตั้งแต่ขั้นก่อตั้ง และการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน

๗. ทวี วัชรเกียรติศักดิ์ (๒๕๕๙) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ภาควิชาการจัดการ โปรแกรมวิชาการจัดการ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา งานวิจัยเรื่อง การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนโดยการพัฒนากลุ่มอาชีพ ในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลพลสงคราม อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์การวิจัย คือ ศึกษาบริบทเชิงพื้นที่ในการดำเนินงานและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบล แนวทางและการดำเนินการส่งเสริมการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนโดยการพัฒนากลุ่มอาชีพ และผลการดำเนินการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนโดยการพัฒนากลุ่มอาชีพในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลพลสงคราม อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา โดยการมีส่วนร่วมของภาคีการวิจัย และพัฒนาทั้งภายในและภายนอกชุมชน ด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกลุ่มเป้าหมาย คือ คณาจารย์และนักศึกษา บุคลากรองค์กรปกครองท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และสมาชิกกลุ่มอาชีพในชุมชน เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสังเกตแบบมีและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก บันทึกการปฏิบัติงานและการเรียนรู้ นำมาวิเคราะห์ข้อมูลสรุปอุปนิสัยและวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัย พบว่า บริบทเชิงพื้นที่ในการดำเนินงานและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนทั้งองค์การบริหารส่วนตำบล และชุมชน มีความพร้อมต่อการพัฒนา แนวทางและการดำเนินการส่งเสริมการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนโดยการพัฒนากลุ่มอาชีพ จะต้องสร้างจากภายใน ภายนอก และทั้งภายในและภายนอกชุมชน ตามปัจจัยแห่งความสำเร็จ คือ ความรู้ การยอมรับ ศักดิ์ศรีที่เท่าเทียมของภาคีสมาชิก และการมีชุมชนเป้าหมายเป็นศูนย์กลางของการสร้างความเข้มแข็งโดยที่ผลการดำเนินการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนโดยการพัฒนากลุ่มอาชีพเชิงรูปธรรมได้ทำให้มีการพัฒนา จัดตั้งดำเนินงานและขับเคลื่อนการจัดหาทุนของกลุ่มอาชีพในทั้ง ๑๕ หมู่บ้านตามความเหมาะสมและการตัดสินใจของแต่ละชุมชน

กรอบแนวคิดของการวิจัย

แผนภาพที่ ๕ กรอบแนวคิดของการวิจัย

บทที่ ๓

การดำเนินการด้านการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของไทย

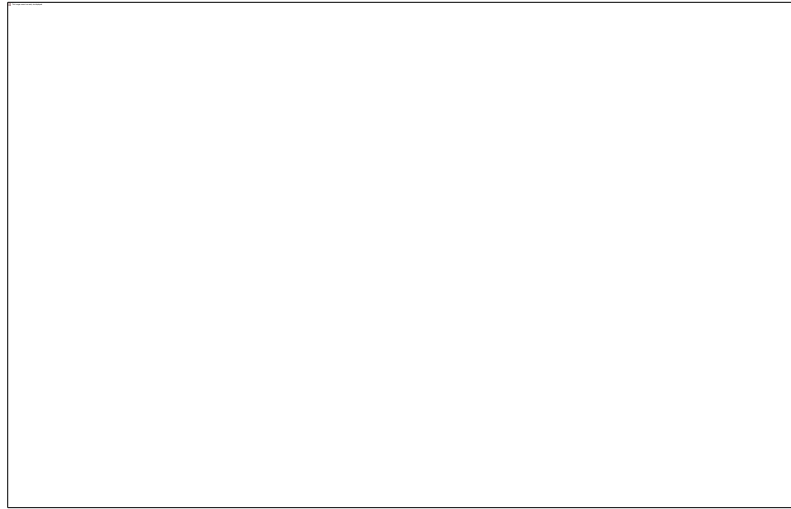
การดำเนินการด้านการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งที่ผ่านมา

การดำเนินการด้านการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งที่ผ่านมา กรมการพัฒนาชุมชน ได้กระจายอำนาจให้ชุมชนและท้องถิ่น และประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนามีมากขึ้น โดยส่งเสริมด้านการพัฒนาต่าง ๆ หลายรูปแบบ ดังนี้

สินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ OTOP โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ หรือเรียกว่า โอท็อป (OTOP) เป็นโครงการกระตุ้นธุรกิจประกอบการท้องถิ่น ซึ่งมีที่มาจากแนวคิด One Village, One Product ของเมืองโออิตะ ประเทศญี่ปุ่น โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ หรือเรียกว่า โอท็อป (OTOP) เป็นโครงการกระตุ้นธุรกิจประกอบการท้องถิ่น โครงการดังกล่าวมีเป้าหมายจะสนับสนุนผลิตภัณฑ์ลักษณะเฉพาะที่ผลิตและจำหน่ายในท้องถิ่นแต่ละตำบลโดยได้รับแรงบันดาลใจมาจากโครงการหนึ่งหมู่บ้านหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OVOP) ที่ประสบความสำเร็จของญี่ปุ่น โครงการโอท็อปกระตุ้นให้ชุมชนหมู่บ้านพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นและการตลาด เลือกผลิตภัณฑ์ที่โดดเด่นมาหนึ่งชิ้นจากแต่ละตำบลมาประทับตราว่า “ผลิตภัณฑ์โอท็อป” และจัดหาเวทีในประเทศและระหว่างประเทศเพื่อประชาสัมพันธ์สินค้าเหล่านี้ ผลิตภัณฑ์โอท็อปครอบคลุมผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นอย่างกว้างขวาง ซึ่งรวมไปถึงงานหัตถกรรม ฝ้ายและผ้าไหม เครื่องปั้นดินเผา เครื่องประดับแฟชั่น ของใช้ในครัวเรือนและอาหาร หลังจากรัฐประหารในประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๔๙ โครงการโอท็อป ได้ถูกยกเลิกไป ก่อนจะได้รับการฟื้นฟูอีกครั้งแต่เปลี่ยนชื่อใหม่ เป็น “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” เป็นแนวทางประการหนึ่ง ที่จะสร้างความเจริญแก่ชุมชนให้สามารถยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้ดีขึ้น โดยการผลิตหรือจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้กลายเป็นสินค้าที่มีคุณภาพ มีจุดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของตนเองที่ ๑. สอดคล้องกับวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น ๒. สามารถจำหน่าย ในตลาดทั้งภายในสามารถคิดเอง ทำเอง ในการพัฒนาท้องถิ่น ๓. ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ๔. ส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ๕. ส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของชุมชนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมในท้องถิ่น โดยมีหลักการสำคัญ พื้นฐาน ๓ ประการ คือ ๑. ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่สากล (Local Yet Global) ๒. พึ่งตนเองและคิดอย่างสร้างสรรค์ (Self – Reliance - Creativity) ๓. การสร้างทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Development) ผลิตภัณฑ์ของ OTOP ไม่ได้หมายถึงตัวสินค้าเพียงอย่างเดียวแต่เป็นกระบวนการทางความคิดรวมถึงการบริการ การดูแลการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การรักษาภูมิปัญญาไทย การท่องเที่ยว ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี การต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ มีจุดเด่น จุดขายที่รู้จักกันแพร่หลายไปทั่วประเทศและทั่วโลก

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์จากนโยบายของโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ พบว่าผลของการดำเนินโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ประสบความสำเร็จในแง่ของการเพิ่มรายได้ และการสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง แต่ก็มีผลกระทบทางด้านอื่นๆ ทั้งนี้เนื่องจากการที่รัฐบาลดำเนินโครงการอย่างข้าม

ขั้นตอน ในส่วนของการดำเนินการศึกษาแนวทางการพัฒนาประเทศตามแนววิสาหกิจชุมชน พบว่า มีการเกิดขึ้นมาแล้วเป็นเวลานาน และน่าจะเป็นแนวทางที่เหมาะสมที่สุดในการพัฒนาประเทศไทย ใน ส่วนของความสัมพันธ์กันระหว่างโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์กับแนวทางวิสาหกิจชุมชนนั้น พบว่า ผู้ที่ประสบความสำเร็จในโครงการมีพื้นฐานการพัฒนาในรูปแบบวิสาหกิจชุมชน

แผนภาพที่ ๖ ภาพตัวอย่างผลิตภัณฑ์สินค้าโอท็อป

หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัส ชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิต แก่พสกนิกรชาวไทย มาโดยตลอดเวลานานกว่า ๓๐ ปี ในช่วงเวลาที่เกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ ได้ทรงเน้นย้ำแนวทางแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถ ดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และยั่งยืนภายใต้กระแส โลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และการปฏิบัติตนของ ประชาชนทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือปฏิบัติตามหลัก ความพอประมาณ ความมีเหตุผล สร้างภูมิคุ้มกันที่ดี ด้วยการใช้ความรู้ ความซื่อสัตย์และคุณธรรม ทำให้ชุมชนพึ่งตนเองบนความ พอเพียงตั้งแต่ปี ๒๕๔๙ กรมการพัฒนาชุมชน ได้น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มา ขยายผลในกระบวนการทำงาน เป็นระยะ ดังนี้

ระยะแรก ปี ๒๕๔๙ – ๒๕๕๑ ดำเนินงานหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยเกณฑ์ประเมิน ๖ ด้าน คือ

- ด้านการลดรายจ่าย (ทำสวนครัว ปลูกดอกบายมุข)
- ด้านการเพิ่มรายได้ (มีอาชีพสุจริต ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม)
- ด้านการประหยัด (มีการออม มีกลุ่มออมทรัพย์ฯ)
- ด้านการเรียนรู้ (สืบทอดภูมิปัญญา มีการเรียนรู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง)
- ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (ใช้วัตถุดีบในชุมชนประกอบอาชีพ ปลูกต้นไม้)
- ด้านการเอื้ออารีต่อกัน (ช่วยเหลือคนจน รู้รัก สามัคคี)

ระยะต่อมา ตั้งแต่ปี ๒๕๕๒ - ปัจจุบัน ได้ขยายผลการดำเนินงานสู่ความยั่งยืนโดย พัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ให้เป็น หมู่บ้านต้นแบบ มีศักยภาพ ๔ ด้าน ๓๒ ตัวชี้วัด คือ ด้านจิตใจและสังคม (สามัคคี มีข้อตกลงข้อมูลหมู่บ้าน มีกองทุน ยึดหลักประชาธิปไตย มีคุณธรรม/จริยธรรม ชุมชนปลอดภัย) ๗ ตัวชี้วัด ด้านเศรษฐกิจ (จัดทำบัญชีครัวเรือน ลดรายจ่าย สร้างรายได้ รวมกลุ่มพัฒนาอาชีพ มีการออมมีกลุ่มในรูปแบบวิสาหกิจชุมชน) ๕ ตัวชี้วัด ด้านการเรียนรู้ (มีและใช้ข้อมูลชุมชน ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสร้างคุณค่า มีศูนย์เรียนรู้ ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับหมู่บ้าน สร้างเครือข่ายการพัฒนา) ๗ ตัวชี้วัด ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ มีกลุ่ม/องค์กรด้านสิ่งแวดล้อม มีการใช้พลังงานทดแทนและการสร้างมูลค่าเพิ่มจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม) ๔ ตัวชี้วัด

กรมการพัฒนาชุมชน ได้เลือก หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ที่ถูกจัดระดับด้วยเกณฑ์ชี้วัดของกระทรวงมหาดไทย ๔ ด้าน ๒๓ ตัวชี้วัด มาพัฒนาเป็น หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ในแต่ละระดับ ด้วยกระบวนการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ตามขั้นตอนในแต่ละระดับ ดังนี้ ระดับ “พออยู่ พอกิน” ผ่านเกณฑ์ จำนวน ๑๐ - ๑๖ ตัวชี้วัด เป็นต้นแบบการใช้ชีวิตพึ่งตนเอง ทำกิน ทำใช้ในครัวเรือน เพื่อลดรายจ่าย เพิ่มรายได้และมีการออม ด้ายกิจกรรม ดังนี้

๑. ส่งเสริมแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง (ครัวเรือนพัฒนา)
๒. ครัวเรือนพัฒนาจัดทำแผนชีวิต นำเข้าสู่เวทีการทบทวนแผนชุมชน
๓. ครัวเรือนพัฒนาปฏิบัติกิจกรรมตามแผนชีวิต
๔. เพิ่มพูนทักษะการดำรงชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ตามศักยภาพและความสนใจ
๕. จัดเวทีสรุปผลการพัฒนาครอบครัว ในภาพรวม ส่งเสริมความเป็นครัวเรือนต้นแบบ
๖. จัดทำเป็นเอกสารองค์ความรู้ เพื่อเผยแพร่ขยายผล
๘. ประเมินความสุขมวลรวมของชุมชน (GVH)

ระดับ “อยู่ดี กินดี” ผ่านเกณฑ์ จำนวน ๑๗ - ๒๒ ตัวชี้วัด เป็นต้นแบบในการบริหารจัดการพัฒนาในรูปกลุ่ม เพื่อเพิ่มรายได้และขยายโอกาสให้คนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นด้วยกิจกรรม ดังนี้

๑. ส่งเสริมแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง (กลุ่มต่างๆ)
๒. ปรับปรุง/ทบทวนแผนพัฒนากลุ่ม และบรรจุไว้ในแผนชุมชน
๓. ปฏิบัติกิจกรรมตามแผนพัฒนากลุ่ม
๔. เพิ่มพูนทักษะการบริหารจัดการกลุ่ม
๕. จัดเวทีสรุปผลการดำเนินงานของกลุ่มในภาพรวม ส่งเสริมความเป็นครัวเรือนต้นแบบ

จัดทำเป็นเอกสารองค์ความรู้ เพื่อเผยแพร่ขยายผล

๖. ประเมินความสุขมวลรวมของชุมชน (GVH)

ระดับ “มีมี ศรีสุข” ต้องผ่านตัวชี้วัด ครบทั้ง ๔ ด้าน ๓๒ ตัวชี้วัด เป็นต้นแบบการบริหารการพัฒนาในแบบองค์กรเครือข่าย เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนไทยในหมู่บ้าน ด้วยกิจกรรม ดังนี้

๑. ส่งเสริมแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง (กลุ่มต่างๆ)
๒. ปรับปรุง/ทบทวนแผนพัฒนากลุ่ม และบรรจุไว้ในแผนชุมชน
๓. ปฏิบัติกิจกรรมตามแผนพัฒนากลุ่ม
๔. เพิ่มพูนทักษะการบริหารจัดการกลุ่ม

๕. จัดเวทีสรุปผลการดำเนินงานของกลุ่มในภาพรวม ส่งเสริมความเป็นกลุ่มต้นแบบ จัดทำเป็นเอกสารองค์ความรู้ เพื่อเผยแพร่ขยายผล

๖. ประเมินความสุขมวลรวมของชุมชน (GVH)

การพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ จึงเป็นการนำหมู่บ้านที่มีความพร้อม มีผล การปฏิบัติ ในการพัฒนาตนเอง ครอบครัว และชุมชน เพื่อให้เป็นสถานที่เรียนรู้/แหล่งเรียนรู้ สำหรับ หมู่บ้านอื่นๆ ที่ยังไม่ได้เริ่มต้นในการพัฒนาตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

การแยกประเภทหมู่บ้านเป็น ๓ ระดับ ประกอบด้วย “พออยู่ พอกิน” “อยู่ดี กินดี” และ “มั่งมี ศรีสุข” เพื่อใช้เป็นต้นแบบการเรียนรู้ ให้กับหมู่บ้านที่มีพื้นฐาน หรือสถานการณ์ของหมู่บ้าน ไกล่เคียงกัน สามารถเรียนรู้ เลียนแบบได้ โดยไม่ต้องใช้ความรู้ความชำนาญ ที่แตกต่างกันมาก การจัดการกิจกรรมในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ส่งผลในภาพรวม ดังนี้

๑. พัฒนา ส่งเสริม สนับสนุน บทบาทของ ผู้นำ ให้เป็น แกนนำ หรือหัวเรี่ยวหัวแรงหลัก ในการนำประชาชนในหมู่บ้าน ให้ลุกขึ้นทำ กิจกรรม เพื่อจัดการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นหรืออาจจะ เกิดขึ้นในอนาคต

๒. ส่งเสริม สนับสนุนให้ ครีวเรือน นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้ใน ชีวิตประจำวัน มีการจัดทำ บัญชีครัวเรือน จัดทำ แผนชีวิต โดยมี ครอบครัวพัฒนา เป็นต้นแบบ ขยายผล การปฏิบัติสู่ครัวเรือนข้างเคียง

๓. ส่งเสริมให้ ผู้นำ จัด กระบวนการจัดทำแผนชุมชน สร้างให้เกิดการมีส่วนร่วมของ ประชาชนในการคิด ตัดสินใจ กำหนดเป้าหมายการทำงานโดยคนในชุมชนเอง ผลักดันและสร้างความ รับผิดชอบให้เกิดกับคนในชุมชน ในการบริหารจัดการกิจกรรม ตามแผนการพัฒนา ซึ่งสามารถบูรณา การกิจกรรมต่างๆ จากทุกหน่วยงาน โดยมี แผนชุมชนเป็นเครื่องกำกับการพัฒนา

๔. เมื่อได้ดำเนินการมีประสบการณ์ มีความรู้ จึงจัดทำเป็น ชุดความรู้ มี หลักสูตรสำหรับ การถ่ายทอดความรู้ จัดเป็น แหล่งเรียนรู้ หรือ ศูนย์เรียนรู้ เพื่อการขยายผลในฐานหมู่บ้านต้นแบบต่อไป

๕. ผลการจัดโครงการ กิจกรรมต่างๆ นอกจากจะจัดขึ้นเพื่อการป้องกัน แก้ปัญหา อนุรักษ์ เพิ่ม มูลค่าให้กับชุมชนแล้ว ยังสามารถสร้างความรู้สึกที่ดี ความพึงพอใจ ความสุข ซึ่งสามารถวัดได้ ด้วยการ ประเมินความ “อยู่เย็น เป็นสุข” หรือ ความสุขมวลรวมของหมู่บ้าน/ชุมชน (Gross Village Happiness : GVH)

๖. การจัดโครงการ กิจกรรมต่างๆ สามารถสร้าง ภาวะผู้นำ ทักษะการจัดการ สร้างและ พัฒนากลุ่มต่างๆ ในชุมชน ให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น

๗. การทำงานในหมู่บ้านด้วยคน คณะเดียว/กลุ่มเดียว อาจเกิดข้อจำกัดในการปฏิบัติ เช่น ขาดทรัพยากร ความรู้ประสบการณ์ ความเชี่ยวชาญยังไม่มาก ต้องอาศัยผู้ที่มีประสบการณ์ ความชำนาญ หรือแม้กระทั่งการพึ่งพา แลกเปลี่ยนทรัพยากรจากภายนอก ซึ่งสามารถสร้างความสัมพันธ์เป็นเครือข่าย ระหว่างกันทั้งกับหน่วยงาน/องค์กร/หมู่บ้านอื่นๆ เป็นการยกระดับการทำงานที่กว้างออกไป และทำงานที่ ยากและท้าทายเป็นประโยชน์มากยิ่งขึ้นได้ เพราะมีการ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์จากนโยบายของโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง พบว่าผลของการ ดำเนินการของโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ในด้านการลดรายจ่าย ประชาชนสามารถได้เสริมจาก การปลูกพืชผักสวนครัว และลดรายจ่ายจากการนำพืชผักสวนครัวมาประกอบอาหารกินภายใน ครัวเรือน รวมถึงครัวเรือนลดละเลิกอบายมุขได้ ด้านการเพิ่มรายได้ประชาชนในครัวเรือนมีอาชีพ

เสริม และสามารถนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมได้ ด้านการประหยัด ประชาชนในครัวเรือนมีการออมเงิน และในชุมชนมีการตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ด้านการเรียนรู้ ประชาชนในครัวเรือนสามารถใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและมีการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวัน ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ประชาชนในชุมชนใช้วัตถุดิบอย่างยั่งยืนในการประกอบอาชีพ และชุมชนร่วมกันปลูกต้นไม้ให้ร่มรื่นเป็นหมู่บ้านนำอยู่ใช้ทรัพยากรยั่งยืน ด้านการเอื้ออารีต่อกัน ประชาชนในชุมชนมีการดูแลช่วยเหลือคนจน คนด้อยโอกาส คนประสบปัญหา และในชุมชนรู้จักรักสามัคคีมากขึ้น

แผนภาพที่ ๗ ภาพตัวอย่างโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

ปราชญ์ชุมชน คือ บุคคลผู้เป็นเจ้าของภูมิปัญญาชาวบ้าน และนำภูมิปัญญามาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตจนประสบผลสำเร็จสามารถถ่ายทอดเชื่อมโยงคุณค่าของอดีตกับปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

วิทยากรสัมมาชีพชุมชนคือใคร และมีหน้าที่อะไรบ้าง ?

วิทยากรสัมมาชีพชุมชน หมายถึง ปราชญ์ชุมชนที่ผ่านการอบรมตามหลักสูตร “วิทยากรผู้นำสัมมาชีพ” จากศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนทั้ง ๑๑ แห่ง

ทีมวิทยากรสัมมาชีพชุมชนระดับหมู่บ้าน หมายถึง ทีมปราชญ์ชุมชนของหมู่บ้าน ๆ ละ ๕ คน ประกอบด้วย

๑. วิทยากรผู้นำสัมมาชีพ ๑ คน และ

๒. ปราชญ์ชุมชนที่เข้าร่วมเป็นทีมเพิ่มเติมอีกหมู่บ้านละ ๔ คน

และต้องมีทักษะการเป็นวิทยากรและมีทักษะการถ่ายทอดองค์ความรู้โดยวิธีการสาธิต นอกจากนี้ วิทยากรสัมมาชีพชุมชนยังมีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญที่จะช่วยผลักดันชุมชนให้แข็งแกร่งสู่การเป็นสัมมาชีพชุมชนอย่างแท้จริง โดยหน้าที่ความรับผิดชอบของวิทยากรสัมมาชีพชุมชน ได้แก่

๑. ร่วมกับเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน เพื่อสร้างการเรียนรู้ การสร้างสัมมาชีพชุมชนแก่ปราชญ์ชุมชนในหมู่บ้านอีก ๔ คนที่ได้รับการคัดเลือกจากเวทีประชาคมหมู่บ้าน

๒. ฝึกอบรมอาชีพตามความต้องการของชุมชนในเขตจังหวัด จำนวนหมู่บ้านละ ๒๐ คน โดยใช้ศูนย์เรียนรู้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้

๓. วิทยากรผู้นำสัมมาชีพและแกนนำสัมมาชีพรวม ๕ คน ส่งเสริม ติดตาม สนับสนุน และกำกับให้ ๒๐ ครอบครัวในหมู่บ้านเป้าหมาย สามารถพัฒนาและสร้างอาชีพได้ด้วยการนำความรู้จากการฝึกอบรมไปประกอบอาชีพ โดยให้มีรายได้หรือลดรายจ่าย

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์จากนโยบายของโครงการปราชญ์ชุมชน พบว่าผลของการดำเนินการของโครงการปราชญ์ชุมชน ปราชญ์ชุมชนสามารถนำความรู้ของภูมิปัญญาชาวบ้านให้กับประชาชนในชุมชนมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตจนประสบผลสำเร็จ และสามารถถ่ายทอดเชื่อมโยงคุณค่าของอดีตกับปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

แผนภาพที่ ๘ ภาพตัวอย่างโครงการปราชญ์ชุมชน

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กรมการพัฒนาชุมชนดำเนินการส่งเสริมสนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๑๗ โดยการนำของศาสตราจารย์ ดร.ยุวัฒน์ วุฒิเมธี อดีตอธิบดีกรมการพัฒนาชุมชน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตเป็นการผสมผสานระหว่างแนวคิดของสหกรณ์การเกษตรเครดิตยูเนียน และสินเชื่อเพื่อการเกษตร

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจัดตั้งครั้งแรกเมื่อวันที่ ๖ มีนาคม ๒๕๑๗ ที่บ้านในเมือง หมู่บ้าน ๓ ต.ละงู จ.สตูล และบ้านขามขุม หมู่ ๘ ต.ขามขุม อ.สารภี จ.เชียงใหม่ ดำเนินการภายใต้ปรัชญา “ใช้หลักการออมทรัพย์เป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน” ทำให้มีคุณธรรม ๕ ประการ คือ ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ ความรับผิดชอบ ความเห็นอกเห็นใจ และความไว้วางใจในหมู่สมาชิก

“กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต หมายถึง การรวมตัวกันของชาวบ้าน เพื่อช่วยเหลือตนเอง และช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยการประหยัดทรัพย์ แล้วนำมาสะสมรวมกันทีละเล็กทีละน้อยเป็นประจำอย่างสม่ำเสมอ เพื่อใช้เป็นทุนให้สมาชิกที่มีความจำเป็นเดือดร้อนกู้ยืมไปใช้ในการ ลงทุนประกอบอาชีพ หรือเพื่อสวัสดิการของตนเองและครอบครัว (พงษ์นรินทร์ อัสวเศรษฐี และคณะกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตและกิจกรรมเครือข่าย กรมการพัฒนาชุมชน ๒๕๔๑ หน้า ๘)

หลักการดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต จะดำเนินงานให้ประสบผลสำเร็จ และมีประสิทธิภาพจะต้องบริหารจัดการอยู่ภายใต้คุณธรรม ๕ ประการ ดังนี้

๑. ความซื่อสัตย์
๒. ความเสียสละ
๓. ความรับผิดชอบ
๔. ความเห็นอกเห็นใจ
๕. ความไว้วางใจในหมู่สมาชิก

แนวคิดของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต มีดังนี้

๑. การรวมคนในหมู่บ้านให้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยรวมคนที่ฐานะแตกต่างกันให้ช่วยเหลือกัน อันจะเป็นการยกฐานะคนยากจน
๒. การแก้ไขปัญหาการขาดแคลนเงินทุน โดยรวมกลุ่มกันออมเงินแล้วกู้ไปทำทุน
๓. การนำเงินทุนไปดำเนินการด้วยความขยัน ประหยัดและถูกต้อง เพื่อให้ได้ทุนคืนและมีกำไรเป็นรายได้

๔. การลดต้นทุนในการครองชีพ โดยการจัดตั้งศูนย์สาธิตการตลาด เป็นการรวมกันซื้อ - ขาย สามารถลดต้นทุนในการซื้อสินค้าอุปโภค - บริโภค และปัจจัยการผลิต กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต เมื่อดำเนินการระดมเงินออมมาได้ระยะหนึ่งจนสมาชิก มีความเข้าใจในการดำเนินงานกลุ่มแล้ว กลุ่มสามารถนำเงินทุนที่มีอยู่มาดำเนินกิจกรรมเพื่อ ช่วยเหลือหรือแก้ไขปัญหาของสมาชิกและชุมชน โดยดำเนินกิจกรรมใน ๓ ด้าน ได้แก่

๑. ด้านการพัฒนาอาชีพ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตเป็นแหล่งเงินทุนให้สมาชิกกู้เงินไปประกอบอาชีพ ขยายการผลิต และเพื่อใช้เป็นสวัสดิการในครอบครัว โดยการทำกิจกรรม การบริการเงินกู้

๒. ด้านการพัฒนาระบบการจัดการทางธุรกิจ เป็นการดำเนินกิจกรรมที่ช่วยเหลือ และแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของชุมชน เป็นการฝึกการดำเนินธุรกิจในระบบกลุ่ม และมุ่งหวังผล กำไร เพื่อนำไปดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มและการจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกและชุมชน กิจกรรม เชิงธุรกิจที่กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตดำเนินการ ได้แก่ ศูนย์สาธิตการตลาดเป็นร้านค้าที่กลุ่ม ๆ ลงทุน จัดตั้งขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกในการซื้อขายสินค้าอุปโภค บริโภค รวมถึงปัจจัยการผลิต ให้ กับสมาชิก ยุ้งฉาง เป็นกิจกรรมที่กลุ่มฯ ลงทุนจัด ขึ้น เพื่อดำเนินการซื้อขายผลผลิตของสมาชิก ด้วยการรับซื้อ ขายฝาก หรือ ฝากขาย ทั้งนี้กลุ่มจะช่วยให้สมาชิกไม่ต้องขายผลผลิตอย่างเร่งด่วน ถูกกดราคา และเป็นการหากำไรให้กับกลุ่มฯ ด้วย นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมอื่น ๆ ที่ตั้งกลุ่มดำเนินการ ตามมติของสมาชิกเพื่อแก้ไขปัญหาและความต้องการของสมาชิกและชุมชน เช่น บิมน้ำมัน เพื่อจัดหา น้ำมันมาบริการแก่สมาชิกและประชาชนในราคายุติธรรม ลานตากผลผลิต เพื่อแก้ไขปัญหาผลผลิต มีความชื้น เช่น ข้าว มันสำปะหลัง โรงสีข้าว เพื่อแก้ไขปัญหาข้าวเปลือกราคาตกต่ำ โดยแปรรูปเป็น ข้าวสาร และส่งเสริมอาชีพเลี้ยงสัตว์โดยใช้รำและปลายข้าว กองทุนปุ๋ยชีวภาพ เพื่อแก้ไขปัญหาดินเสื่อมสภาพ การผลิตน้ำดื่มสะอาด โรงแปงขนมจีน เป็นการฝึกหัดให้กลุ่มรู้จักดำเนินธุรกิจ

๓. ด้านการสงเคราะห์และสวัสดิการ เป็นกิจกรรมที่กลุ่มดำเนินการเพื่อช่วยเหลือสมาชิกและคนยากจนในชุมชน ได้แก่ ธนาคารข้าว เป็นกิจกรรมที่กลุ่มฯ ดำเนินการเพื่อการสงเคราะห์

ช่วยเหลือโดยการให้กู้ ให้ยืม และให้เปล่า นอกจากนี้กลุ่มฯ นำผลกำไรส่วนหนึ่งจากการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ มาช่วยเหลือ สมาชิกที่เดือดร้อนและคืนสู่ชุมชน เช่น การรักษาพยาบาล ทุนการศึกษา บุตรของสมาชิก ช่วยเหลือ การจัดงานศพสมาชิกการสงเคราะห์คนชรา การพัฒนาหมู่บ้านและบำรุงรักษาสาธารณประโยชน์ เป็นต้น

วัตถุประสงค์ของการดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

๑. ส่งเสริมให้มีการประหยัดและออมเงินในรูปแบบเงินสัจจะ
๒. ให้บริหารเงินทุนสนับสนุนการประกอบอาชีพและสวัสดิการของสมาชิก
๓. ให้มีประสบการณ์ในการบริหาร และจัดทำเงินทุนด้วยตนเอง
๔. ส่งเสริมให้มีความสามัคคี การทำงานร่วมกัน และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
๕. ให้มีประสบการณ์ในการบริหาร และจัดการเงินทุนของตนเอง

เงินทุนของกลุ่ม

๑. เงินสัจจะสะสมเป็นเงินที่ได้จากการออมของสมาชิกจำนวนเท่าๆ กันทุกเดือนตามกำลังความสามารถเพื่อใช้เป็นทุนในการดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตซึ่งจะจ่ายคืนเงินสัจจะสะสมเมื่อสมาชิกสิ้นสุดสมาชิกภาพแล้วเท่านั้น ซึ่งกลุ่มจะจ่ายผลตอบแทนในรูปแบบของเงินปันผล

๒. เงินสัจจะสะสมพิเศษ เป็นเงินรับฝากจากสมาชิก ที่มีเงินเหลือและประสงค์จะฝากเงินได้กับกลุ่ม ซึ่งสามารถถอนเงินออกไปใช้จ่ายเมื่อจำเป็น และกลุ่มจะจ่ายผลตอบแทนในรูปแบบดอกเบี้ยตามระเบียบของกลุ่ม

๓. เงินรายได้อื่น ๆ เช่น ค่าสมัคร/ค่าธรรมเนียม ค่าปรับ ดอกเบี้ย
  ๔. เงินอุดหนุน จากส่วนราชการ องค์กรปกครองท้องถิ่น และองค์กรอื่น ๆ
- เงินทุนของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตนำมาดำเนินกิจกรรม ๔ ด้าน คือ

๑. แหล่งเงินทุนประกอบอาชีพ
๒. ดำเนินธุรกิจแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของชุมชน
๓. การสงเคราะห์และสวัสดิการ
๔. พัฒนาศักยภาพกรรมการและสมาชิก

สมาชิก สมาชิกของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตมี ๓ ประเภท คือ

๑. สมาชิกสามัญ ได้แก่บุคคลทุกเพศ ทุกวัยภายในหมู่บ้าน/ตำบล ที่สมัครเข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่ม ตามระเบียบข้อบังคับของกลุ่ม

๒. สมาชิกวิสามัญ ได้แก่ กลุ่ม/บุคคล ภายในหมู่บ้าน/ตำบล ที่สนใจและสมัครเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม โดยไม่ประสงค์จะกู้เงินจากกลุ่ม

๓. สมาชิกกิตติมศักดิ์ ได้แก่ ข้าราชการ หรือคหบดี ที่สนใจและให้การสนับสนุนกลุ่มโดยไม่หวังผลตอบแทน

หน้าที่ของสมาชิก

๑. ส่งเงินสัจจะสะสมเป็นประจำทุกเดือน
๒. ส่งคืนเงินกู้ตามกำหนด
๓. เลือกตั้งคณะกรรมการบริหารกลุ่ม
๔. เข้าร่วมประชุมสามัญประจำปี

๕. มีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่ม
๖. ให้ข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะที่ดีแก่กลุ่ม
๗. กำกับ ตรวจสอบการดำเนินงานของกลุ่ม

คณะกรรมการ คณะกรรมการบริหารกลุ่มออมทรัพย์ มี ๔ คณะ ดังนี้

๑. คณะกรรมการอำนวยการ จำนวน ๕ - ๙ คน มีหน้าที่ในการบริหาร จัดการกลุ่มออมทรัพย์ให้มีประสิทธิภาพ เป็นที่พึงพอใจของสมาชิก ตลอดจนเป็นตัวแทนของกลุ่มในการประสานงาน และติดต่อกับองค์กรภายนอก

๒. คณะกรรมการพิจารณาเงินกู้ จำนวน ๓ - ๕ คน มีหน้าที่ในการพิจารณาให้กู้ - ยืมเงิน ติดตามโครงการ และเร่งรัดหนี้สิน

๓. คณะกรรมการตรวจสอบ จำนวน ๓ - ๕ คน มีหน้าที่ในการตรวจสอบบัญชีและผลการดำเนินงานของกลุ่ม

๔. คณะกรรมการส่งเสริมจำนวนขึ้นอยู่กับจำนวนสมาชิกและระเบียบข้อบังคับของกลุ่มมีหน้าที่ชักชวน ผู้สมัครใจสมัครเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ตลอดจนการให้ความรู้เกี่ยวกับกลุ่มออมทรัพย์แก่สมาชิกประสานงานระหว่างสมาชิกกับกลุ่ม และกลุ่มกับสมาชิกให้มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน

กิจกรรมของกลุ่ม

๑. กิจกรรมด้านการให้บริการรับฝากเงิน และการกู้ยืมเงิน

๒. กิจกรรมด้านการจัดสวัสดิการให้กับสมาชิก

๓. ขยายเครือข่ายและทำธุรกิจ เช่น ศูนย์สาธิตการตลาด, โรงสี เป็นต้น

๔. กิจกรรมในการพัฒนาสมาชิก เช่น การฝึกอบรม การศึกษาดูงาน

ประโยชน์ที่ได้รับจากการดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์

๑. ส่งเสริมให้ประชาชนมีการออมเงิน และนำเงินไปใช้ในการพัฒนาอาชีพ โดยลดภาระการกู้ยืมเงินจากแหล่งอื่น ๆ ที่ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง

๒. พัฒนาคณะให้มีคุณธรรม ๕ ประการ คือ ซื่อสัตย์ เสียสละ รับผิดชอบ เห็นอกเห็นใจ และไว้วางใจซึ่งกันและกัน

๓. ฝึกประสบการณ์การบริหารเงินทุน ให้กับบุคคลในชุมชน

๔. พัฒนาศักยภาพของคนในด้านต่าง ๆ เช่น การเป็นผู้นำ การปกครอง ตามระบบประชาธิปไตย

๕. ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา คิดและแก้ปัญหาของตนเองด้วยวิธีการทำงานร่วมกัน

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์จากนโยบายของโครงการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต พบว่าผลของการดำเนินการของโครงการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต สามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งและความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชน รวมถึงส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนให้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยการพัฒนาประชาชนในชุมชน โดยใช้เงินเป็นเครื่องมือ จนสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด

แผนภาพที่ ๙ ภาพตัวอย่างโครงการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

ศูนย์เรียนรู้ชุมชน

ศูนย์เรียนรู้ชุมชน เป็นศูนย์กลางรวบรวมข้อมูลข่าวสารความรู้ของชุมชนที่จะนำไปสู่การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้สำหรับประชาชน ในชุมชน เป็นแหล่งเสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้ การถ่ายทอด การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสืบทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรม ค่านิยม และเอกลักษณ์ของชุมชน อีกทั้งเป็นแหล่งบริการชุมชนด้านต่าง ๆ เช่น การจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการเรียนรู้ ของชุมชน โดยเน้นการกระบวนการเรียนรู้เพื่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน เพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ก่อให้เกิดชุมชนแห่ง เรียนรู้ และมุ่งการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง เป็นศูนย์ฯ ของประชาชน ที่ดำเนินการโดยประชาชน และเพื่อประชาชน ที่จะก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน

จากความหมายข้างต้นจะเห็นได้ว่า ศูนย์เรียนรู้ชุมชนในความคาดหวังของกรมการพัฒนาชุมชน ไม่ใช่ศูนย์ฝึกอบรมประจำหมู่บ้านที่รองรับการนัดหมายจากวิทยากรภายนอก แต่จะเป็นสถานที่ที่จะสร้างความผูกพันระหว่างคนในชุมชนกับเรื่องราวของเขาเองเป็นสำคัญ

หลักการสำคัญของศูนย์เรียนรู้ชุมชน

- เป็นแหล่งเรียนรู้ทุกด้าน ทุกรูปแบบไม่เน้นการเรียนการสอนในห้องเรียน
- เป็นศูนย์กลางที่ประชาชนทุกคนสามารถเข้ามาเรียนรู้ ค้นคว้าหาความรู้ แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ รวมทั้งการพบปะ สังสรรค์ เพื่อสร้างความเข้าใจ ความร่วมมือในการพัฒนาตนเองและชุมชน
- เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชน
- ภารกิจของศูนย์เรียนรู้ชุมชน
  - จัดให้มีกิจกรรมการเรียนรู้ การถ่ายทอด การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ตลอดจนการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและการเรียนรู้ด้านต่าง ๆ ของประชาชนในชุมชน
  - เป็นศูนย์รวมของข้อมูล เช่น ข้อมูล จปฐ. กชช.2ค. แหล่งน้ำ กลุ่มอาชีพ ฯลฯ รวมทั้งข่าวสาร สารระความรู้ ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เท้าทันสถานการณ์โลก
  - รวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์กรความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน องค์กรความรู้ที่มีอยู่กระจัด

กระจายในชุมชน และจัดการให้เป็นหมวดหมู่ มีความชัดเจนเป็นรูปธรรม ที่ประชาชนสามารถเข้าไป สืบค้นศึกษาและ เรียนรู้ได้ทุกเวลา

- เป็นศูนย์กลางในการจัดการความรู้ ที่ดำเนินการโดยประชาชนและเพื่อประชาชน
- เป็นศูนย์ประสานและบูรณาการการทำงานของทุกภาคส่วน ภาคประชาชน ได้แก่ ผู้นำ กลุ่ม/องค์กร เครือข่าย ภาคเอกชน และภาคีการพัฒนาภาครัฐ
- เป็นสถานที่แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน เป็นสถานที่ที่มีโครงสร้างเป็น อาคาร หรือสถานที่ใด ๆ ก็ได้ ที่มีองค์ความรู้ สามารถให้การเรียนรู้แก่ประชาชนที่ต้องการความรู้ สามารถเข้าถึงได้

องค์ประกอบ/รูปแบบ

องค์ประกอบศูนย์เรียนรู้ชุมชน

๑. วิธีการก่อเกิด

ศูนย์เรียนรู้ชุมชน จะเกิดขึ้นได้ต้องเป็นความต้องการของประชาชนในชุมชน เพราะจะเป็นสมบัติของชุมชน จึงควรนำแนวคิดเข้าเวที ประชุมประชาคมของหมู่บ้าน เผยแพร่ความคิด โน้มน้าวสร้างการยอมรับ และชี้ให้เห็นความสำคัญของการมีแหล่งเรียนรู้ของชุมชน การจัดเก็บองค์ความรู้ ประวัติชุมชน และภูมิปัญญาของชุมชนอย่างเป็นระบบ การแสดงข้อมูลข่าวสารของชุมชนให้ ได้เรียนรู้กันอย่าง ทัวถึง รวมทั้งการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สม่ำเสมอ โดยเริ่มจากการจัดระเบียบ แหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ในชุมชน และให้เป็นไปตามกำลังที่ชุมชนจะสามารถดำเนินการได้ อีกทั้งให้มี ขอบเขต และลักษณะตามความเห็นของชุมชน

๒. โครงสร้าง ของศูนย์เรียนรู้ชุมชน ประกอบด้วย

คณะกรรมการ ประกอบด้วยผู้แทนจากผู้นำชุมชน กลุ่ม/องค์กร เครือข่ายองค์กรชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน อาสาสมัคร ฯลฯ โดยมาจากการคัดเลือกของชาวบ้านเอง และชาวบ้านให้การยอมรับ ซึ่งคณะกรรมการจะร่วมมือกันวางแผน และดำเนินตามแผนยุทธศาสตร์ที่ได้ร่วมกันกำหนด เพื่อระดม พลังให้เกิดการเรียนรู้และบริหารจัดการในศูนย์เรียนรู้ให้สามารถดำเนินการได้อย่างมี ประสิทธิภาพ

ที่ปรึกษา เป็นภาคีการพัฒนาภาครัฐ เช่น พัฒนาชุมชน การศึกษานอกโรงเรียน เกษตร สาธารณสุข และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ระเบียบข้อบังคับ ซึ่งคณะกรรมการฯ ได้จัดทำขึ้นที่เป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อเป็น แนวทางในการบริหารศูนย์ฯ

สถานที่ เล็กใหญ่ไม่สำคัญ อาจอยู่ในห้องของอาคาร อบต. บ้านผู้ใหญ่บ้าน บ้านผู้นำ บ้านปราชญ์ชาวบ้าน ศาลาวัด ใต้ต้นไม้ ศาลากลางบ้าน ซึ่งเป็นสถานที่ให้พบปะ ประชุม ทำงานกันได้ ตลอดเวลา ให้เป็นสถานที่ที่เป็นสัญลักษณ์ของการรวมตัวกัน เพื่อการเรียนรู้ ไม่จำเป็นต้องหา งบประมาณมาก่อสร้างศูนย์ใหม่

การบริหารจัดการศูนย์ฯ คณะกรรมการฯ ที่ได้รับการคัดเลือก มีการบริหารจัดการ เพื่อให้ศูนย์ฯ สามารถบริหารจัดการได้อย่างเป็นรูปธรรม

งบประมาณ เพื่อพัฒนาคณะกรรมการของศูนย์เรียนรู้ชุมชนให้สามารถทำงานได้อย่างมี ประสิทธิภาพ และจัดซื้อวัสดุ อุปกรณ์ ที่จำเป็นในการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ชุมชน

๓. กิจกรรมการเรียนรู้ แบ่งเป็น ๒ ลักษณะ ดังนี้

๓.๑ สถานที่จัดกิจกรรมเรียนรู้ อาจดำเนินการได้ทั้งในอาคารศูนย์ฯ และนอกอาคารศูนย์ฯ โดยมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในชุมชน เช่น บ้านปราชญ์ชาวบ้าน ในไร่นา เพื่อสาธิตกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น การปลูกผัก การเลี้ยงสัตว์ ฯลฯ

๓.๒ กิจกรรมการเรียนรู้ ได้แก่ การเรียน/การสอน การจัดการความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชาติพันธุ์ ชนบประเพณี วัฒนธรรม การรับความรู้จากปราชญ์ชาวบ้าน การจัดเวทีประชาคมเพื่อการเรียนรู้และการตัดสินใจร่วมกัน การเรียนรู้ผ่าน E - Learning การสาธิต การจัดนิทรรศการ การจัดสัมมนา อภิปราย ฯลฯ

๔. เนื้อหาสาระข่าวสารความรู้ ประกอบด้วย

๔.๑ ข้อมูล ได้แก่ ข้อมูล จปฐ. กชช.2ค ทะเบียนผู้นำ กลุ่ม/องค์กร ข้อมูลผลิตภัณฑ์ชุมชนท้องถิ่น อัตลักษณ์ของชุมชน แผนชุมชน โครงการกิจกรรม ฯลฯ

๔.๒ ข่าวสาร (สารสนเทศ) ได้แก่ *สารสนเทศชุมชน ๑๓ องค์ประกอบ ได้แก่ ประวัติหมู่บ้าน แผนที่ตั้ง ลักษณะภูมิประเทศ (ภูมิอากาศ/ฤดูกาล) ลักษณะของประชากร (อัตราความหนาแน่น/โครงสร้างประชากร) ลักษณะการประกอบอาชีพของชุมชน (เกษตร/อุตสาหกรรม/รับจ้าง ฯลฯ) ผลิตภัณฑ์มวลรวมของหมู่บ้าน ผลิตภัณฑ์ที่น่าสนใจของหมู่บ้านศิลปะ/วัฒนธรรม/ภูมิปัญญาของหมู่บ้าน สถานที่ท่องเที่ยว/สถานที่บริการ การคมนาคม(การเดินทางไปยังหมู่บ้าน) ประเพณี/เทศกาลประจำปี ทักษะ/ฝีมือ/แรงงานของหมู่บ้าน อื่น ๆ

๔.๓ ความรู้ ได้แก่

- ความรู้ด้านวัฒนธรรม
- การประกอบอาชีพ/ผลิตภัณฑ์ชุมชน
- องค์ความรู้ที่ชุมชนต้องการ เพื่อค้นหาอัตลักษณ์ชุมชน
- ความรู้ที่มีอยู่ในหมู่บ้าน
- ความรู้ข่าวสารจากภายนอก

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์จากนโยบายของโครงการศูนย์เรียนรู้ชุมชน พบว่าผลของการดำเนินการของโครงการศูนย์เรียนรู้ชุมชน ประชาชนสามารถวิเคราะห์ทุนของชุมชน เพื่อใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพ ลดรายจ่าย และเพิ่มรายได้

แผนภาพที่ ๑๐ ภาพตัวอย่างโครงการศูนย์เรียนรู้ชุมชน

การดำเนินการด้านการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งให้มีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ตามแนวนโยบาย

นอกจากการดำเนินการด้านการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งที่กล่าวมาข้างต้น กรมการพัฒนาชุมชน ในฐานะที่เป็นหน่วยงานระดับกรม สังกัดกระทรวงมหาดไทย เป็นหน่วยงานที่ดำเนินการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมของประชาชน ส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานรากให้มีความมั่นคงและมีเสถียรภาพโดยสนับสนุนให้มีการจัดทำและใช้ประโยชน์จากข้อมูลสารสนเทศ ศึกษา วิเคราะห์ วิจัย จัดทำยุทธศาสตร์ชุมชน ตลอดจนการฝึกอบรมและพัฒนาบุคลากรที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาชุมชน เพื่อให้เป็นชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืน ยังได้ดำเนินการด้านการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งตามแผนยุทธศาสตร์กรมการพัฒนาชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔ โดยนำสถานการณ์ปัจจุบัน และสภาพแวดล้อมของการบริหารประเทศ นำมาใช้เป็นข้อมูลในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในอนาคต ให้มุ่งไปสู่เป้าหมายสูงสุด ภายใต้วิสัยทัศน์ "เศรษฐกิจฐานรากมั่นคงและชุมชนพึ่งตนเองได้ภายในปี ๒๕๖๔" โดยมีพันธกิจในการทำให้ชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืน ด้วยศักยภาพของชุมชน สร้างและพัฒนาผู้นำชุมชนที่พึ่งได้จริงให้มากพอ บูรณาการทุนชุมชนขับเคลื่อนชุมชน โดยใช้หลักธรรมาภิบาล ให้เศรษฐกิจในชุมชนขับเคลื่อนชุมชนเพื่อให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ พัฒนาศักยภาพบุคลากรอย่างต่อเนื่องและส่งเสริมความสุขในการทำงาน โดยความร่วมมือและการลงนามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือของทั้ง ๔ หน่วยงาน คือ กรมการพัฒนาชุมชน กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น พอช. และ สสส. มีวิสัยทัศน์ พันธกิจ และทิศทางการขับเคลื่อนการพัฒนาที่มีเป้าหมายเดียวกัน ในการสนับสนุนและขับเคลื่อนเพื่อยกระดับคุณภาพ ซึ่งสอดคล้องกับพันธกิจยุทธศาสตร์และกรอบเป้าหมายการพัฒนา อันได้แก่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๖๐ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔) ยุทธศาสตร์ชาติระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๗๙)

ตามนโยบายรัฐบาลปัจจุบัน การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากเป็นเป้าหมายสำคัญที่ชี้ให้เห็นถึงการพัฒนาการความเป็นมาปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย ทั้งในด้านช่องว่างของรายได้ โอกาสทางการศึกษา การมีงานทำและความมั่นคงในอาชีพ ปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยและการใช้ประโยชน์ที่ดิน ปัญหาด้านสาธารณสุข ปัญหาสุขภาพเสพติด ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เป็นที่ยอมรับว่าปัญหาเศรษฐกิจครัวเรือนของสมาชิกสังคมกลุ่มใหญ่ที่สุด คือ คนส่วนใหญ่ที่เป็นเกษตรกรและอาศัยอยู่ในชนบท ส่วนหนึ่งอพยพมารับจ้างหรือค้าขาย หรือใช้แรงงานในย่านอุตสาหกรรม ซึ่งในภาพทั่วไปคือมีอาชีพที่ให้รายได้น้อย ไม่มั่นคง ขาดการออมและมีแนวโน้มจะมีหนี้สินที่สะสมเรื้อรัง ก่อเกิดปัญหาอื่นตามมา และแน่นอนความเป็นชุมชนที่สุขสงบ เรียบง่าย พึ่งตนเองได้และพึ่งพากัน เป็นภาพที่เลื่อนกลางลงทุกที การพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก จึงเป็นความคาดหวัง ความพยายามของรัฐบาลในการที่จะคิดหาวิธีจัดการแก้ไขอย่างถูกต้องและมีความยั่งยืน หรืออาจกล่าวสรุปว่าเป็นการสร้างความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ในระดับชุมชน เช่นเดียวกันเศรษฐกิจชุมชนในความคาดหวังให้เศรษฐกิจมีความเข้มแข็ง ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ในทางเศรษฐกิจและมีความยั่งยืนโดยเฉพาะเอื้อต่อการพัฒนาที่มุ่งประโยชน์ของคนหมู่มากในชุมชน การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนซึ่งมองภาพประกอบของปัจจัยความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจทุกด้านหรือเป็นองค์รวม หมายถึงการจัดการเชิงเศรษฐกิจกับทุกด้านซึ่ง

ประกอบไปด้วย ชุมชนที่เป็นทุนการเงิน เช่น กลุ่มออมทรัพย์การผลิตซึ่งเป็นโครงการที่กรมพัฒนาชุมชนดำเนินการและสานต่อจนถึงปัจจุบัน ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น ความอุดมสมบูรณ์ของดิน น้ำ การมีแหล่งท่องเที่ยว ทุนวัฒนธรรมและสังคม กลุ่ม องค์กรต่าง ๆ ในชุมชน ทักษะและความสามารถในการผลิตจัดการ และอื่น ๆ ทุนมนุษย์ คือนักคิด นักปฏิบัติที่มุ่งมั่นพัฒนาชุมชนสู่ความเข้มแข็ง มีความเป็นผู้นำความเสียสละ ประชาชนชุมชน ที่สะสมภูมิปัญญา มาพร้อมเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ รอบด้านนำมาพัฒนาตนเอง เพื่อนบ้าน ส่วนรวม

จากนโยบายของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ที่มุ่งมั่นในการเดินหน้าขับเคลื่อนประเทศไทยสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ภายใต้การสานพลังประชารัฐเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก

โครงการประชารัฐ คืออะไรเกิดขึ้นจากนโยบายของรัฐบาลเพื่อใช้ให้เป็นการขับเคลื่อนการพัฒนาตั้งแต่จากระดับท้องถิ่นขึ้นมา โดยมุ่งเน้นให้มีความร่วมมือกันระหว่าง หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และประชาชน ในแก้ไขปัญหาต่างๆ ส่งเสริมคุณภาพชีวิต สร้างโอกาส สร้างอาชีพเพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้น ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม ยกระดับคุณภาพชีวิตของคนไทย โครงการประชารัฐทำให้เกิดความมั่นคง มั่งคั่ง และมีความยั่งยืน ซึ่งจะมีชุมชนเป็นตัวดำเนินการหลักในการขับเคลื่อน เพราะคนในท้องถิ่นเองนั้นย่อมรู้ดีว่าชุมชนของตนเองยังขาดอะไร และต้องการอะไร ทำให้ได้รับประโยชน์ตามความต้องการและทั่วถึงโดยมีรัฐบาลช่วยเหลือในเรื่องงบประมาณที่มาในรูปของการจัดตั้งกองทุน เช่นกองทุนประชารัฐ หรือกองทุนหมู่บ้าน เพื่อจุดประสงค์ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น ส่งผ่านหรือแจกจ่ายไปให้ตั้งแต่ระดับตำบล, หมู่บ้าน ซึ่งส่วนใหญ่มักเรียกกันง่าย ๆ ว่า กองทุนหมู่บ้าน ส่วนขนาดของเม็ดเงินของกองทุนที่จะได้รับในแต่ละครั้ง หรือแต่ละหมู่บ้านนั้นอาจจะไม่เท่ากัน ที่ผ่านมาก็มีได้รับเช่น ไม่เกิน ๒๐๐,๐๐๐ บาทในครั้งแรก และครั้งต่อไปอาจจะยอดงบประมาณเพิ่มขึ้น ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับการบริหารจัดการ โครงการประชารัฐ หรือโครงการอื่นๆ ว่าสามารถดำเนินไปได้อยู่ และมีรายได้ หรือไม่สูญเสียไปหรือไม่

คำว่า “ประชารัฐ” มีที่มาที่ไปอย่างไร มาจากคำในเนื้อหาของเพลงชาติในช่วงท่อนหนึ่งเป็นคำตอบของ พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี : คำว่า “ประชารัฐ” หรือคำว่า “ประชา” รวมกับคำว่า “รัฐ” นั้น มาจากเนื้อเพลงชาติไทยที่เราขับร้องหรือได้ยินกันทุกวัน ซึ่งมีใจความว่า “ประเทศไทยรวมเลือดเนื้อชาติเชื้อไทย เป็นประชารัฐ ไผทของไทยทุกส่วน อยู่ดำรงคงไว้ได้ทั้งมวล ด้วยไทยล้วนหมาย รักสามัคคี ...” ซึ่งนายกรัฐมนตรีได้นำมากำหนดเป็นยุทธศาสตร์ “ประชารัฐ” เพื่อให้ส่วนราชการต่างๆ ใช้เป็นแนวทางในการขับเคลื่อนประเทศไทยให้เกิดความสงบเรียบร้อย เกิดความสามัคคี และสร้างการพัฒนาประเทศไทยให้มีความเข้มแข็ง มั่นคง มั่งคั่งอย่างยั่งยืนได้จริง ตามเนื้อหาสาระของเพลงชาติไทยที่มีมานานแล้ว และนายกรัฐมนตรีได้ขยายความให้ชัดเจนด้วยว่า “เป็นการร่วมมือกันในการสร้างสรรค์ สร้างพลังในการทำความดีให้ประเทศชาติ ไม่ใช่เพื่อตนเอง หรือข้าราชการ แต่ทำเพื่อประชาชนทุกคน คำมั่นสัญญาไม่ใช่นโยบายหาเสียง แต่ถือเป็นสัญญาระหว่างรัฐและประชาชน ที่จะร่วมมือแก้ไขปัญหาหรือแก้ไขความผิดพลาดในอดีตทั้งหมดให้ได้ โดยความร่วมมือกัน”มาจาก แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ (แผนฯ ๘) ซึ่งเนื้อแบวกว้างโดยสรุปดังนี้

๑. ประชาชน ชุมชน และประชาสังคม มีบทบาทสำคัญ ในการพัฒนาท้องถิ่น สังคม และประเทศ

๒. การบริหารจัดการและพัฒนาประเทศโดยภาครัฐ ใช้หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน อย่างกว้างขวาง จริงจัง และต่อเนื่อง ในทุกระดับ

๓. การดำเนินงานของภาครัฐ มีความสุจริต โปร่งใส ถูกต้อง มีประสิทธิผล คุณภาพ และประสิทธิภาพ รวมถึงการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นอย่างทั่วถึงและเพียงพอ

๔. ทุกส่วนของสังคม ทั้งภาครัฐและภาคประชาชน ร่วมเป็น “ภาคีการพัฒนา” โดยร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมติดตามประเมินผล ร่วมปรับปรุงพัฒนาอย่างต่อเนื่องมาจาก “ส่วนประสานเครือข่ายประชารัฐ” สำนักงานคณะกรรมการ สทพ. ได้กล่าวถึง “ประชารัฐ” ว่าเป็นการรวมพลัง ๔ ฝ่ายหลักในสังคม ได้แก่

- ฝ่ายการเมือง
- ฝ่ายหน่วยงานรัฐ (ราชการ)
- ฝ่ายชุมชน (ประชาชน)
- ฝ่ายประชาสังคม (เอกชน)

โดยมีการกำหนดยุทธศาสตร์ “ประชารัฐ” ไว้คือการรวมเอาพลังทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะอยู่ในภาคประชาชน ภาคธุรกิจ หรือภาครัฐ มาใช้ โดยมองบนพื้นฐานว่า “คนไทยทุกคน ก็คือ ประชาชนของชาติ” ซึ่งถือเป็นพลังอำนาจที่สำคัญในการแก้ไขปัญหา ในการเปลี่ยนแปลงหรือการปฏิรูป และการพัฒนาประเทศในทุกมิติและทุกด้านอย่างยั่งยืนโดยการดำเนินการตามยุทธศาสตร์ “ประชารัฐ” แบ่งได้เป็น ๒ ยุทธศาสตร์ย่อย คือ

๑. “รัฐบาล” กับ “ประชาชน” : โดย “รัฐ” หรือรัฐบาล จะเป็นผู้อำนวยความสะดวก สนับสนุน และเปิดช่องทางให้ “ประชา” หรือภาคเอกชนและประชาชนทั่วไป เข้ามามีส่วนร่วมตามกระบวนการประชาธิปไตย เพื่อให้ประชาชนเข้าใจการบริหารงานของรัฐบาลในเรื่องต่างๆ และไม่สร้างความขัดแย้งให้เกิดขึ้นระหว่างประชาชนกับรัฐบาล และ

๒. “ประชาชน” กับ “เจ้าหน้าที่รัฐ” คือ การทำงานร่วมกันของประชาชนและเจ้าหน้าที่รัฐเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยการสร้าง “เครือข่ายประชารัฐ” ในทุกด้าน ซึ่งจะเป็นกลไกสำคัญที่เชื่อมโยงและเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนเข้าด้วยกัน อันเป็นแนวทางการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาลปัจจุบัน เพื่อให้การบริหารจัดการงบประมาณของรัฐมีประสิทธิภาพ เกิดความคุ้มค่า และเกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งต่อการพัฒนาประเทศ การพัฒนาชุมชน และการพัฒนาสิทธิและสวัสดิการของรัฐเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตประชาชน ไม่ให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมเช่นที่ผ่านมาสำหรับหัวใจสำคัญของยุทธศาสตร์ โครงการประชารัฐ คือ การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกคน เนื่องจากการแก้ปัญหา การปฏิรูป และการพัฒนาประเทศในทุกๆ ด้าน จะสำเร็จหรือเห็นผลเป็นรูปธรรมไม่ได้เลย หากขาดซึ่งความร่วมมือร่วมใจและการมีส่วนร่วมระหว่างประชาชน เจ้าหน้าที่รัฐ และรัฐบาลประโยชน์อะไรจากยุทธศาสตร์ “ประชารัฐ” ประชาชนจะได้จากเป้าหมายในอนาคตของยุทธศาสตร์ “ประชารัฐ” เมื่อ “ประชาชน” และ “รัฐ” ได้ทำงานร่วมกันแล้ว จะก่อให้เกิดความเข้มแข็งและความมั่นคงของประเทศในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว หรือการบังคับใช้กฎหมายที่มีประสิทธิภาพ อันจะนำมาซึ่งความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน รวมถึงโอกาสใน

การเข้าถึงหรือได้รับสิทธิและสวัสดิการของรัฐอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม ให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมเหมือนในอดีต ซึ่งผลลัพธ์ที่ได้นั้นจะส่งผลต่อการยกระดับคุณภาพชีวิตและรายได้ของประชาชนทุกคนทั้งในทางตรงและทางอ้อมในยุทธศาสตร์ “ประชารัฐ” ประชาชนจะสามารถมีส่วนร่วมได้อย่างไร? ประชาชนทุกคนสามารถมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศตามยุทธศาสตร์ “ประชารัฐ” ได้ง่ายๆ โดยเริ่มได้ที่ตัวเอง เช่น

๑. การติดตามทำความเข้าใจในนโยบายและแนวทางการแก้ปัญหาของรัฐบาลและหน่วยงานของรัฐ

๒. การเข้ามีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นหรือให้ข้อเสนอแนะที่สร้างสรรค์และเป็นประโยชน์ต่อการแก้ปัญหาในด้านต่างๆ ผ่านเวทีหรือช่องทางที่ถูกต้อง เหมาะสม ซึ่งรัฐบาลและหน่วยงานต่างๆ ได้เปิดไว้จำนวนมาก

๓. การเคารพและปฏิบัติตามกฎหมายเพื่อความสงบเรียบร้อยของชุมชนและสังคมส่วนรวม

๔. การเรียนรู้สิทธิและหน้าที่ของตนในฐานะพลเมือง และการเคารพสิทธิของผู้อื่นอย่างเท่าเทียม

๕. การมีจิตสาธารณะในการช่วยเหลือและเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่นที่ด้อยโอกาส ต่อชุมชน ต่อสังคม และประเทศชาติ

ท้ายนี้ ขอยืนยันว่ายุทธศาสตร์ “ประชารัฐ” ไม่ใช่นโยบาย “ประชานิยม” เพราะประชานิยมเป็นเรื่องที่ต้องการให้ประชาชนมีความนิยมต่อภาครัฐ แต่ยุทธศาสตร์ “ประชารัฐ” เป็นความร่วมมือของรัฐบาลกับประชาชน ในการแก้ไขปัญหา ไม่ได้มุ่งสร้างความนิยมหรือคะแนนเสียง หรือสร้างบุญคุณต่อใคร แต่เป็นยุทธศาสตร์ที่ต้องการทำเพื่อประเทศชาติและประชาชนส่วนรวมอย่างแท้จริง โดยสรุปนี้ โครงการประชารัฐมุ่งเน้นเป้าหมายการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน และสังคมให้กับภาคประชาชน โดยจะผลักดันประสบการณ์, บทเรียน และภูมิปัญญาภาคประชาชน สู่โยบายานประเทศ มีการสร้างการเมืองภาคประชาชนเพื่อให้มีการตรวจสอบการเมืองในระบบ ฌนิก และประสานกำลังทุกภาคส่วนทั้ง รัฐ, เอกชน และประชาชน เพื่อพัฒนาสังคมทุกระดับ รวมถึงสร้างสรรค์ โดยไม่กีดกันผู้ใด

จากนโยบายรัฐบาลที่กล่าวมาข้างต้น ด้วยการมุ่งเน้นการทำงานแบบบูรณาการให้เกิดการเชื่อมโยงจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง และภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนกระทรวงมหาดไทยภายใต้การนำของพลเอก อนุพงษ์ เผ่าจินดา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยในฐานะหัวหน้าทีมภาครัฐคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและประชารัฐ ได้ดำเนินเปิดตัวบริษัทประชารัฐรักสามัคคี (ประเทศไทย) จำกัด ซึ่งดำเนินงานภายใต้แนวคิด Social Enterprise (SE) บริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาล ที่เป็นบริษัทส่วนกลางสนับสนุนเชื่อมประสานในระดับประเทศและมีบริษัท ประชากรัฐรักสามัคคีจังหวัด (วิสาหกิจเพื่อสังคม) จำกัด จำนวน ๗๖ แห่ง ทำหน้าที่ค้นหาชุมชนที่มีศักยภาพและมีความพร้อมที่จะเข้าร่วมดำเนินการบริหารจัดการบริษัท ด้วยการเน้น ๓ กลุ่ม อันได้แก่ การเกษตร การแปรรูป (SME/OTOP) และการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ซึ่งการดำเนินงานการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งให้มีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืนตามแนวนโยบายที่ผ่านมา ได้แก่ โครงการพัฒนาหมู่บ้านชุมชนเข้มแข็ง “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” ชุมชน

เข้มแข็ง แต่ละหมู่บ้านมีพื้นฐานที่แตกต่างกันออกไป และการดำเนินงานขับเคลื่อนของแต่ละหมู่บ้าน ได้ผลเป็นที่น่าพอใจ เป็นการสร้างความสามัคคีในหมู่บ้านมากขึ้น ข้อมูลที่ได้จากการนำเสนอของแต่ละหมู่บ้านสามารถสร้างรายได้ของชุมชนได้จริง เช่น การเลี้ยงไก่ไข่ เลี้ยงเป็ด เลี้ยงแพะ แกะ การปลูก ผักสวนครัว การทำน้ำดื่มเพื่อจำหน่าย การทำปุ๋ยอินทรีย์ การจัดตั้งสหกรณ์สวัสดิการ กลุ่มตัดเย็บ เสื้อผ้า เป็นต้น จะต้องมีการต่อยอดทั้งในด้านการตลาด การขยายผลต่อเนื่อง เพื่อลดรายจ่ายเพิ่ม รายได้ให้ประชาชนในชุมชน สำหรับวันนี้เป็นที่น่าพอใจมาก รวมถึงผู้ปฏิบัติงานทุกคนว่า ได้ ดำเนินงานและนำเสนอได้ตรงตามวัตถุประสงค์จริง อีกทั้งสามารถสร้างผลผลิตให้ชุมชนได้จริงเป็น ต้นแบบที่ดี เพื่อนำร่องให้หมู่บ้านอื่น ๆ ต่อไป ซึ่งในการทำงานให้เกิดความสำเร็จเป็นขั้นเป็นตอน มีการจัดการลดต้นทุนได้ดี สร้างการมีส่วนร่วมแรงจูงใจ และสร้างคุณภาพสินค้า สามารถสร้างต้นแบบ ได้ครบทุกวงจรเป็นบันไดก้าวขึ้นความเข้มแข็ง "มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน" ในหมู่บ้าน ที่สำคัญจะต้องมี ๓ ลด ๓ เพิ่ม ๓ จัดการ โดย ๓ ลด คือ ลดต้นทุนการผลิต ลดปัจจัยเสี่ยงศัตรูพืช และ ลดปัจจัยเสี่ยง เรื่องธรรมชาติ ส่วน ๓ เพิ่ม คือเพิ่มคุณภาพการผลิต เพิ่มคุณภาพสินค้า และ เพิ่มความยั่งยืน สุดท้าย ๓ จัดการ คือ จะต้องเป็นพ่อค้าเอง เป็นนักการตลาดเอง และเป็นนักธุรกิจ เพื่อจะเป็นชุมชนเข้มแข็ง สร้างรายได้ให้ประชาชนอย่างยั่งยืนต่อไป

โครงการริเริ่มสร้างสรรค์ ชื่อโครงการ หมู่บ้านเศรษฐกิจฐานรากมั่นคง ชุมชนพึ่งตนเอง ได้ตามคำรับรองการปฏิบัติราชการภายในระดับหน่วยงาน (Internal Performance Agreement : IPA) ซึ่งผลการดำเนินการผลจากการดำเนินงานตามโครงการริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทั้งที่เป็นจุดเด่น นวัตกรรม และสิ่งที่เป็นองค์ความรู้ที่สามารถเป็นแบบอย่างให้กับ หมู่บ้านอื่น และเป็นที่ศึกษาดูงาน ของหมู่บ้าน กลุ่ม/องค์กร เป็นพื้นที่ถอดบทเรียนให้กับองค์กรต่าง ในหัวข้อต่าง ๆ ดังนี้

๑. การพัฒนาทีมงานคณะกรรมการหมู่บ้านให้มีประสิทธิภาพ และให้มีส่วนร่วมในการ บริหารจัดการชุมชน โดยเข้าเป็นคณะกรรมการกลุ่ม/องค์กรในหมู่บ้านทุกกลุ่ม เพื่อจะทำให้ทราบ ข้อมูลและความเคลื่อนไหวของคน ทุนและกิจกรรมในกลุ่มนั้นๆ เพื่อสามารถแก้ไขปัญหาหรือให้การ สนับสนุนได้ทันทั่วทั้งที่ เช่นคณะกรรมการ ๒๕ คน จะเป็นคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ฯ เป็น คณะกรรมการกองทุนแม่ของแผ่นดิน เป็นคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน เป็นคณะกรรมการกองทุน สวัสดิการชุมชน เป็นต้น

๒. การบริหารจัดการเงินทุนของกลุ่มตามระเบียบและวัตถุประสงค์ของกองทุนนั้น ๆ อย่างเคร่งครัด จะทำให้การใช้เงินทุนมีประสิทธิภาพและไม่สร้างภาระให้สมาชิกจนเกินความสามารถ

๓. การจัดตั้งกองทุนกลางของหมู่บ้าน เป็นการจัดตั้งกองทุนกลางเพื่อทำหน้าที่บริหาร จัดการหนี้ สวัสดิการต่างๆ ของหมู่บ้าน มีการกำหนดวิธีการใช้จ่ายเงินกองทุนอย่างมีประสิทธิภาพ วิธีการนี้สามารถแก้ไขปัญหาเร่งด่วนของหมู่บ้านได้อย่างแท้จริงและเป็นที่ยอมรับของสมาชิก ในหมู่บ้าน โดยไม่ต้องสร้างภาระความรับผิดชอบให้คณะกรรมการกองทุนใดกองทุนหนึ่งมากเกินไป

๔. การใช้กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต เป็นองค์กรหลักในการขับเคลื่อนกิจกรรมทั้งใน ชุมชน และสถาบันจัดการเงินทุนชุมชน เพื่อให้ทุกคนทุกกลุ่มคนมีส่วนร่วมคิด วางแผน ทำ และรับ ประโยชน์ร่วมกัน ทำให้กลุ่ม องค์กร ในชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้อย่างเข้มแข็ง เป็นที่พึ่งของคนใน ชุมชนได้

๕. การบริหารจัดการเงินทุนทุกกลุ่มทุนในหมู่บ้านให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้ทุกครัวเรือนสามารถเรียนรู้วิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงได้โดยไม่ต้องรอการสนับสนุนงบประมาณจากทางราชการ ทำให้การขยายผลครัวเรือนต้นแบบง่ายและมากยิ่งขึ้น จนในที่สุดประชาชนในหมู่บ้านสามารถพึ่งตนเองได้

๖. การดำเนินงานโครงการขับเคลื่อนทุนชุมชน สร้างชุมชนเข้มแข็ง เศรษฐกิจฐานราก มั่นคงเป็นโครงการที่เป็นนโยบายของทางรัฐบาลที่ต้องการให้ทุกภาคส่วนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสนับสนุนเพื่อให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีมีความมั่นคงในชีวิตทุกๆ ด้าน จึงทำให้เกิดการทำงานในรูปแบบของการบูรณาการและมีทีมงานในทุกระดับมีความเข้มแข็ง และเป็นรูปธรรมมากขึ้น สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ

ปัญหา อุปสรรคของการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง

ในการศึกษาวิจัยในฉบับนี้เป็นการศึกษาค้นคว้าเรื่องแนวทางการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง โดยศึกษาจากเอกสารต่างๆ จากการรวบรวมข้อมูลพื้นฐาน จากทฤษฎีแนวคิดที่เกี่ยวข้อง การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการในการเป็นชุมชนเข้มแข็ง เกี่ยวกับปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง และข้อมูลด้านกฎหมายการพัฒนาชุมชน ทำให้ทราบถึงปัจจัยสนับสนุนรวมทั้งแนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชนในปัจจุบัน ซึ่งทำให้สามารถนำเสนอแนวทางการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง เพื่อแก้ไขปัญหาและเป็นแนวทางในการส่งเสริมการพัฒนาประเทศเพื่อให้เข้าสู่ประเทศไทยที่มีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ต่อไป

โดยการศึกษานั้นเป็นการศึกษาจากเอกสารในด้านต่างๆตามที่กล่าวแล้วข้างต้น โดยใช้สถานการณ์ เปรียบเทียบ เพื่อวิเคราะห์จุดแข็ง จุดด้อย โอกาสและสิ่งที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคเพื่อเป็นแนวทางเสนอแนะให้กับ ภาครัฐและ/หรือเอกชน เพื่อการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง จากการศึกษาวิจัยในฉบับนี้ทำให้สามารถแบ่งหัวข้อในการศึกษาหลักเพื่อให้ได้มาซึ่งรูปแบบและแนวทางในการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของประเทศได้ทั้งหมด ๕ ด้านหลัก ซึ่งผู้วิจัยพบว่าประเด็นทั้ง ๕ ด้าน อาจส่งผลต่อปัญหา อุปสรรคของการพัฒนาชุมชน ดังนี้

ด้านกระบวนการ/นโยบาย

ภาครัฐยังไม่สามารถสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมกับเกษตรกรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมในทุกขั้นตอนของการกำหนดและการปฏิบัติงานด้านการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง การขาดความรู้ความเข้าใจของเจ้าหน้าที่และผู้ที่เกี่ยวข้องในองค์กรของภาครัฐที่เป็นส่วนเชื่อมในการขับเคลื่อนการปฏิบัติการทางนโยบาย การนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ ดังนั้นจึงควรมีแนวทางดำเนินการระบบบริหารจัดการชุมชน ที่ทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการตั้งแต่ การหาข้อมูลร่วมกันของชุมชน การวางแผน/กำหนดเป้าหมายของชุมชน การดำเนินการตามแผนเพื่อไปสู่เป้าหมายและการติดตามประเมินผล รวมถึงการดำเนินการของกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน การสร้างและพัฒนาองค์ความรู้ของคนในชุมชน และการส่งต่อองค์ความรู้ของชุมชน จากรุ่นสู่รุ่น

ด้านสังคม

จิตสำนึกร่วมของคนในชุมชนยังไม่เพียงพอ หรือขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการหรือกิจกรรมนั้น ดังนั้นหน่วยงานที่ภาครัฐหรือเอกชนที่เข้าไปส่งเสริมการพัฒนาด้านชุมชนเข้มแข็ง ควรตระหนักถึงความสามารถของชุมชนในการที่จะจัดระเบียบทางสังคมของชุมชนให้สามารถร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมชุมชนไม่ว่าปัญหานั้น จะเกิดจากสมาชิกภายในชุมชนหรือเกิดจากคนภายนอกชุมชน เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงแรงเกาะเกี่ยวที่คนในชุมชนมีต่อกัน และสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพชุมชนในการสร้างให้สังคมชุมชนดำรงตนได้ (Self - contained) อย่างมั่นคง มีสันติสุข มีความสามัคคี อันเป็นรากฐานของความเข้มแข็งของชุมชน

ด้านเศรษฐกิจ

บางชุมชนยังขาดเงินทุนในการจัดตั้งกองทุนหรือกลุ่ม หรือขาดการส่งเสริมเงินทุนอย่างต่อเนื่อง ส่วนราชการหรือภาคเอกชนที่เข้าไปส่งเสริมและสนับสนุนศักยภาพของชุมชนในการจัดการระบบเศรษฐกิจที่เอื้อให้สมาชิกในชุมชนสามารถที่จะปรับตัวให้เข้ากับระบบการผลิตเพื่อการค้า คือ มีกลไกในการระดมเงินทุนของชุมชนเพื่อเป็นสินเชื่อให้แก่สมาชิกในชุมชน มีการจัดระบบการผลิตสามารถลดต้นทุนการผลิตในเรื่องการใช้เครื่องมือ หรือเครื่องทุ่นแรงในการผลิต ความสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้า การเพิ่มแหล่งรายได้ให้มีความหลากหลาย

ด้านวัฒนธรรม

ชุมชนแต่ละชุมชนมีวัฒนธรรมแตกต่างกัน ดังนั้นแต่ละชุมชนควรจะต้องดึงความสามารถของชุมชนในการแก้ปัญหาด้วยสติปัญญา มีการแลกเปลี่ยนความรู้กันอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง มีการสืบสารภูมิปัญญาความรู้ชุมชน มีความเชื่อมั่นในศักยภาพ ภูมิปัญญาและความภูมิใจในชุมชน ชุมชนมีความสามารถในการปรับตัว จนสามารถสร้างความเข้มแข็งขึ้นมาได้ในลักษณะต่าง ๆ กัน

ในด้านวัฒนธรรมยังรวมถึงชุมชนมีภาวะผู้นำดี การมีส่วนร่วมสูง มีความเป็นปึกแผ่นทางสังคม มีองค์กรทางสังคมที่เข้มแข็ง รวมทั้งมีความรู้และข่าวสารที่เท่าทันโลกภายนอก

ด้านผู้นำชุมชน

ในชุมชนยังขาดผู้นำที่เข้มแข็ง หรือไม่มีแนวคิดในการพัฒนา รูปแบบการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง อย่างยั่งยืน จึงจำเป็นที่ชุมชนต้องการผู้นำชุมชนที่มีภาวะผู้นำ เสียสละ เชื่อมมั่นและศรัทธาในกระบวนการประชาธิปไตย ตลอดจนผู้นำชุมชนที่สามารถพัฒนา ส่งเสริม สนับสนุน บทบาทของ ผู้นำ ให้เป็น แกนนำ หรือหัวเรียวหัวแรงหลัก ในการนำประชาชนในหมู่บ้าน ให้ลุกขึ้นมาทำ กิจกรรม เพื่อจัดการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นหรืออาจจะเกิดขึ้นในอนาคต

ซึ่งจากการศึกษาข้อมูลทั้ง ๕ ด้านในการศึกษาเรื่องการค้าและการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของไทยในบทที่ ๓ นั้นสามารถสรุปความเป็นไปได้ ความคุ้มค่าในเชิงเศรษฐศาสตร์โดยผ่านการวิเคราะห์สถานการณ์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและความเสี่ยงหรือปัญหา/อุปสรรค ในการนำเสนอแนวทางการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง เพื่อนำไปสู่การพัฒนาเป็นรูปแบบการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งในการพัฒนาประเทศต่อไปในบทที่ ๔ ต่อไป

บทที่ ๔

แนวทางการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง

การศึกษาวิจัยในฉบับนี้เป็นการศึกษาเรื่องแนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง และเพื่อให้การศึกษาวิจัยได้ผลหรือได้แนวทางการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์งานวิจัยทั้ง ๓ ข้อ ดังนี้ ๑. เพื่อศึกษาชุมชนเข้มแข็ง ๒. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ๓. เพื่อเสนอแนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชน เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง จึงจำเป็นต้องวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง เพื่อให้ได้ข้อมูลในการเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง โดยมุ่งเน้นการสนับสนุนและพัฒนาการ รวมถึงการบริหารจัดการ และจากการออกแบบการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยการศึกษา ค้นคว้า รวบรวมข้อมูลพื้นฐานจากเอกสาร ทฤษฎี แนวคิด การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวกับแนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชนเข้มแข็งและการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) จากผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งเป็นผู้ที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนเกี่ยวกับกระบวนการในการเป็นชุมชนเข้มแข็ง เกี่ยวกับปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง และข้อมูลด้านกฎหมายการพัฒนาชุมชน ทำให้ทราบถึงปัจจัยสนับสนุน รวมทั้งแนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชน จำนวน ๔ ท่าน โดยมีรายละเอียดและรายนามผู้ทรงคุณวุฒิ ดังตารางที่ ๔ - ๑

ลำดับ	รายชื่อ	ตำแหน่ง
๑.	ดร.ชนิษฐา กาลุจนรังษิณนท์	อดีตที่ปรึกษาอธิบดีกรมการพัฒนาชุมชน
๒.	นายบุญธรรม เลิศสุขชีเกษม	รองปลัดกระทรวงมหาดไทย
๓.	นางสาวสรายุภัทร อนุมัติราชกิจ	ผู้ช่วยปลัดกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
๔.	นายเจริญ แต่งทรัพย์	ประธานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านขาม

ตารางที่ ๔ - ๑ รายละเอียดและรายนามผู้ทรงคุณวุฒิ

โดยใช้การวิเคราะห์ SWOT Analysis เพื่อวิเคราะห์ให้ทราบจุดแข็ง จุดด้อย โอกาสและสิ่งที่เป็นปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานทั้งภายในและภายนอกและนำผลดังกล่าวมาวางแผนพัฒนาสู่รูปแบบการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งเสนอแนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชน เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งได้อย่างเหมาะสม ดังนี้

๑. การวิเคราะห์การดำเนินการด้านการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง
๒. แนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชน

๓. รูปแบบการพัฒนาชุมชนเสนอแนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชน เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง

การวิเคราะห์การดำเนินการด้านการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง

สถานการณ์และแนวโน้มของการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง นั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ อาทิ กระบวนการ นโยบาย ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านวัฒนธรรม ด้านผู้นำชุมชน ประเด็นสำคัญที่ควรจะมีการพิจารณา คือ การพัฒนาการชุมชนเข้มแข็งของประเทศไทย มีแนวทางการพัฒนาที่ถูกต้องเหมาะสมต่อสถานการณ์แล้วหรือไม่ และจะสามารถพัฒนาให้ชุมชน เข้มแข็ง เติบโต มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนได้อย่างไร ซึ่งที่ผ่านมาถึงแม้ประเทศไทยจะมีการกำหนดนโยบาย กระบวนการ การดำเนินการต่าง ๆ การบริหารจัดการของภาครัฐและการบูรณาการเพื่อการขับเคลื่อนแผนยุทธศาสตร์ ดังนั้นหากประเทศไทยจะสร้างชุมชนเข้มแข็ง และประชาสังคมให้เข้มแข็งได้ ต้องอาศัยองค์ประกอบต่าง ๆ ดังนี้

๑. โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะและช่องทางการสื่อสาร

โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะ (Civic Infrastructure) และช่องทางการสื่อสาร คือ เงื่อนไขแรก ที่จะทำให้สมาชิกในชุมชน และในประชาสังคม ได้มีโอกาสพบปะ เพื่อพูดคุยถึงปัญหา ร่วมกัน หรือเพื่อการสร้างความสัมพันธ์ต่อกัน ไม่ว่าจะเป็นการพูดคุยที่เป็นทางการ เช่น เวทีการประชุมสภาตำบล เวทีการประชุมเชิงวิชาการเฉพาะเรื่อง หรือเป็นการพูดคุยที่ไม่เป็นทางการ เช่น การสนทนาในร้านกาแฟ (สภากาแฟ) ในร้านหนังสือ ใต้ถุนบ้าน วงล้อม้า เราเรียกพื้นที่ที่ก่อให้เกิดการพบปะพูดคุยกันนี้ว่า "พื้นที่สาธารณะ (Public Space)" ซึ่งส่วนใหญ่โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะ หรือพื้นที่สาธารณะ มักจะอยู่ในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ เช่น งานเทศกาล งานบุญในศาลาวัด โบสถ์หรือมัสยิด งานแข่งขันฟุตบอลระหว่างหมู่บ้าน สิ่งเหล่านี้มิใช่เป็นเพียงเหตุการณ์ทางสังคมเท่านั้น หากแต่เป็นช่องทางการเชื่อมโยงคนเข้ากับชุมชนที่อาศัยอยู่ การพบปะจะก่อให้เกิดการพูดคุยกันหลายๆ เรื่อง ตั้งแต่เรื่องราวในชีวิตประจำวัน ดินฟ้าอากาศ การทำมาหากิน ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีร่วมกัน การเลือกตั้งระดับท้องถิ่นเช่น การเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน กำนัน องค์การบริหารส่วนตำบล ไปจนถึงการเลือกตั้งระดับชาติ อย่างเช่น การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือสมาชิกวุฒิสภา

๒. กระบวนการสำคัญของชุมชน

องค์ประกอบนี้ เน้นไปที่กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และประชาสังคม ในประเด็นสาธารณะ ที่จะส่งผลต่อชีวิตของคนในชุมชน และประชาสังคม กระบวนการมีส่วนร่วมนี้ อาจจำแนกออกเป็นขั้นตอนต่างๆ ตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมรับประโยชน์ และร่วมติดตามตรวจสอบ โดยทั้งหมดของทุกขั้นตอน ต้องนำไปสู่เรื่องของการเรียนรู้ของชุมชน และประชาสังคม และหากถามว่า การเรียนรู้ดังกล่าว ทำไมจึงจำเป็น อาจตอบได้ว่า เพราะคนแต่ละคนในชุมชน และในประชาสังคม มีประสบการณ์ที่แตกต่างกัน จึงทำให้มีมุมมองต่างกัน เช่น เมื่อจะมีการตัดถนนใหม่ผ่านหมู่บ้าน เพื่อให้เราถึงเมืองได้อย่างรวดเร็ว แต่การตัดถนนนั้น จะต้องผ่านบ้านเพื่อน และบ้านญาติๆ ของเรา เรื่องแบบนี้มีผลกระทบ ทั้งในแง่บวกและลบ มีทั้งผู้ได้รับผลประโยชน์ และเสียผลประโยชน์ ในฐานะ "ชุมชน" หรือ "ประชาสังคม" จำเป็นต้องเรียนรู้เรื่องราวทั้งหมด ซึ่งจะได้โดยการพูดคุย และเรียนรู้ร่วมกับคนอื่นๆ ที่เป็นสมาชิกในชุมชนเท่านั้น

๓. ภาวะการนำและผู้นำชุมชน

ในชุมชน และประชาสังคม ที่เข้มแข็ง ซึ่งมักมีวงสนทนาอย่างไม่เป็นทางการอยู่ทั่วไป ตามสถานที่ต่าง ๆ นั้น หากเราสังเกตให้ดี ก็จะพบ “ภาวะการนำ” การสนทนาในเรื่องต่าง ๆ อย่างมีชีวิตชีวา โดยภาวะการนำดังกล่าว เป็นความสามารถที่ไม่ได้ผูกขาดอยู่ที่ผู้ใดผู้หนึ่ง หากมีผู้นำผูกขาดในการนำเรื่องของส่วนรวม ชีวิตในชุมชน และในประชาสังคมนั้น ก็จะขาดชีวิตชีวา และสีสัน และขาดการริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ผู้นำในความหมายนี้ จึงมิได้มีไว้ เพื่อทำหน้าที่ตัดสินความผิด หรือเป็นผู้ต่อต้านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน แต่จะเป็นผู้ที่คอยแนะนำ หรือคอยกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง เพื่อสร้างจิตสำนึกของการเป็นเจ้าของชุมชนของสมาชิกอย่างเต็มที่

๔. ตระหนักว่าตัวเองคือผู้แก้ปัญหา

สำหรับชุมชน และประชาสังคม ที่เข้มแข็ง คนในชุมชนจะตระหนัก หรือมีความคิดว่าอำนาจที่แท้จริงนั้น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับการบัญญัติทางกฎหมาย และไม่ได้อยู่ที่หน่วยงาน องค์กร หรือสถาบันของรัฐเท่านั้น แต่สามารถสร้างสรรค์ขึ้นได้จากตนเอง และจากความร่วมมือกับผู้อื่น การมองว่า อำนาจเป็นสิ่งที่อยู่ในตัวทุกๆ คนนี้ มักจะนำไปสู่ความเชื่อมั่นที่ว่า "ประชาชนในท้องถิ่นเท่านั้นที่สามารถแก้ปัญหาของท้องถิ่นได้" ความเชื่อมั่นนี้ สะท้อนถึงความรับผิดชอบของตนต่อปัญหาของชุมชน สังคม และถือว่า ตนเป็นเจ้าของชุมชน และสังคมนั้น

๕. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสถาบัน

ในชุมชน และประชาสังคม ที่เข้มแข็งนั้น ความสัมพันธ์ของคนอาจอยู่ในรูปขององค์กร หรือเครือข่าย ทั้งที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ มักเป็นความสัมพันธ์ต่อกันในแนวนอน ลักษณะความสัมพันธ์ดังกล่าว ก่อให้เกิดความซื่อสัตย์ และไว้วางใจกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดพลังขนาดใหญ่ในการเปลี่ยนแปลง และแก้ไขปัญหาของสังคมได้ ในขณะที่สถาบัน และองค์กรต่างๆ ในชุมชน และประชาสังคม เช่น สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา กลุ่มธุรกิจ ก็รวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตในชุมชน

๖. สำนึกของความเป็นชุมชนและวัฒนธรรมของการเอื้ออาทร

ในอดีต ที่คนในชุมชน และประชาสังคม ต้องเป็นผู้รับผิดชอบต่อชีวิตของตนเองนั้น กิจกรรมสาธารณะเกือบทุกประเภท จะสำเร็จได้ ก็เพราะทุกคนในชุมชน ได้มีส่วนร่วมลงมือทำ การได้ทำงานร่วมกันนั้น ได้สร้างวัฒนธรรมของการเอื้ออาทร และวัฒนธรรมของการแบ่งปัน ให้เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งเป็นสายสัมพันธ์ที่สำคัญที่ทำให้ทุกคน “อยู่ร่วม” และ “อยู่รอด” ได้

แนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชน

๑. จุดแข็งของแนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชน

1.๑ ประเทศไทยมีแผนหลักในการพัฒนาประเทศอย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม ได้แก่ กรอบยุทธศาสตร์ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๐ - ๒๕๗๙) โดยมีแผนกรอบยุทธศาสตร์ที่สำคัญทั้งหมด ๖ ด้าน ดังนี้ คือ ๑.ด้านความมั่นคง ๒.การสร้างความสามารถในการแข่งขัน ๓.การพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคน ๔.การสร้างโอกาสความเสมอภาคและเท่าเทียมกันทางสังคม ๕.การสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ๖.การปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ ซึ่งกรอบทั้ง ๖ ด้านเป็นแผนหลักของการพัฒนาประเทศและเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนรวมทั้งการปรับโครงสร้างประเทศไทยสู่ประเทศไทย ๔.๐ ตลอดจนประเด็นการปฏิรูปประเทศโดยมีแผนพัฒนา

เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๖๐ - ๒๕๖๔) เป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญในการเชื่อมต่อกับยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี ในลักษณะการแปลงยุทธศาสตร์ระยะยาวสู่การปฏิบัติโดยในแต่ละยุทธศาสตร์ของแผนพัฒนาฉบับที่ ๑๒ ได้กำหนดประเด็นการพัฒนาพร้อมทั้งแผนงานโครงการสำคัญที่ต้องดำเนินการให้เห็นผลเป็นรูปธรรมในช่วง ๕ ปีแรกของการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติเพื่อเตรียมความพร้อมคนสังคมและระบบเศรษฐกิจของประเทศให้สามารถปรับตัวรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสมขณะเดียวกันยังได้กำหนดแนวคิดและกลไกการขับเคลื่อนและติดตามประเมินผลที่ชัดเจนเพื่อกำกับให้การพัฒนาเป็นไปอย่างมีทิศทางและเกิดประสิทธิภาพนำไปสู่การพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขที่ยั่งยืนของสังคมไทย

1.๒ ประเทศไทยมีองค์กรที่เป็นผู้นำด้านชุมชนเข้มแข็งในการกำหนดแนวทางหรือทิศทางโดยได้รับนโยบายแห่งรัฐนั้นคือกระทรวงมหาดไทย ส่งผลให้การดำเนินการนโยบายชุมชนเข้มแข็ง ของประเทศมีการสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติอย่างสมบูรณ์และมีการบูรณาการการพัฒนาประเทศกับทุกภาคส่วนเพื่อพัฒนาประเทศให้เข้าสู่ไทยแลนด์ ๔.๐ (Thailand 4.0) ทั้งระบบโดยมีหลักฐานในการจัดดำเนินการโดยใช้หลักยุทธศาสตร์กระทรวงมหาดไทย (พ.ศ.๒๕๖๐ - ๒๕๖๔) มีรายละเอียดยุทธศาสตร์ ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ ๑ การเสริมสร้างสังคมเข้มแข็งและพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก โดยมีเป้าประสงค์ ๑.๑ หมู่บ้าน/ชุมชนมีความเข้มแข็ง ประชาชนพึ่งตนเองได้ เศรษฐกิจฐานรากได้รับการพัฒนา ๑.๒ ผู้ด้อยโอกาสได้รับโอกาสเข้าถึงบริการทางสังคมเพิ่มขึ้น

ยุทธศาสตร์ที่ ๒ การเพิ่มศักยภาพการพัฒนาสภาพแวดล้อมสู่อนาคต โดยมีเป้าประสงค์ ๒.๑ ทรัพยากรธรรมชาติได้รับการจัดการอย่างเหมาะสมสิ่งแวดล้อมมีคุณภาพ ๒.๒ ประชาชนมีศักยภาพรับมือภัยพิบัติ ส่งผลให้ความสุขในชีวิตและทรัพย์สินลดลง

ยุทธศาสตร์ที่ ๓ การเสริมสร้างความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงภายใน โดยมีเป้าประสงค์ ๓.๑ ประชาชนในชาติมีความหวงแหน ธารรักษาไว้ซึ่งสถาบันหลักของชาติ และเกิดความสมานฉันท์ขึ้นในสังคม ๓.๒ สังคมมีความสงบเรียบร้อย มั่นคง และ มีความพร้อมรับมือภัยคุกคามในรูปแบบ ต่าง ๆ ทั้งจากภายในและภายนอกประเทศ ๓.๓ ระบบข้อมูลมีความถูกต้อง เชื่อถือได้ และถูกนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศ

ยุทธศาสตร์ที่ ๔ การวางรากฐานการพัฒนาองค์กรอย่างสมดุล โดยมีเป้าประสงค์ คือ องค์กรมีการบริหารจัดการที่ดี และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความเข้มแข็ง

ยุทธศาสตร์ที่ ๕ การพัฒนาภูมิภาค เมือง และพื้นที่เศรษฐกิจ โดยมีเป้าประสงค์ ๕.๑ พื้นที่ภูมิภาคมีขีดความสามารถในการแข่งขัน เมืองมีการพัฒนาอย่างเป็นมาตรฐานสู่ระดับสากล ๕.๒ พื้นที่เศรษฐกิจเฉพาะเป้าหมายมีขีดความสามารถในการแข่งขันสอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่ ๕.๓ องค์กรมีแผนงาน/โครงการที่ตอบสนองความต้องการของประชาชน

1.๓ มีการนำแผนยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติ ที่มีทิศทางและเป้าหมายชัดเจน ถือว่าเป็นแผนการพัฒนาการบูรณาการ ที่มีการวางแนวทางในการขับเคลื่อนแผนยุทธศาสตร์ เพื่อกำหนดทิศทางทางการดำเนินการของประเทศไทยเพื่อให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง มีทิศทางในการดำเนินการให้ถูกต้องและเหมาะสมกับสถานการณ์

1.4 มีแผนพัฒนาการติดตามประเมินผล การพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ จนถึง การทบทวนและปรับปรุงแผนยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการประจำปี ซึ่งเป็นการพัฒนาระบบ ติดตามประเมินผลการดำเนินงานตามแผนยุทธศาสตร์ เพื่อติดตามประเมินผลการดำเนินงานตามแผน ยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการประจำปี ทั้งในระดับเป้าประสงค์ ได้รับทราบผลการดำเนินงาน รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ เพื่อจะได้ดำเนินการให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

1.๕ เวทีประชาคม เป็นการพบปะของผู้คนที่มีความหลากหลายด้านข้อมูล ประสบการณ์ และความคิด มาร่วมกันแลกเปลี่ยนข้อมูล ประสบการณ์ ความคิด เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ วิเคราะห์ สถานการณ์ปัญหา วางแผนงาน ดำเนินงานและติดตามประเมินการทำงานร่วมกัน โดยใช้ความ แตกต่างหลากหลายของแต่ละคน เป็นจุดแข็งในการทิวคุณความสำเร็จ

1.๖ การมีหน่วยงานเข้ามาส่งเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชน ตลอดจนภาคสังคมใน เรื่องส่งเสริมความสุขในการทำงาน โดยความร่วมมือและการลงนามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือของ ทั้ง ๔ หน่วยงาน คือ กรมการพัฒนาชุมชน กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น พอช. และ สสส.

1.๗ มีกฎหมายเกี่ยวกับภาคประชาชนที่ให้ความสำคัญในการดำเนินการด้านการพัฒนา ชุมชนเข้มแข็ง

1.๘ วัฒนธรรมความเป็นพี่น้อง การนับญาติ

1.๙ ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความเอื้อเฟื้อ มีความสามัคคี เห็นอกเห็นใจซึ่งกันและ กัน ทำให้สามารถรวมกลุ่มในการดำเนินการพัฒนาด้านชุมชนเข้มแข็ง และสามารถกำหนดแนวทางใน การทำงานไปในทิศทางเดียวกัน

๒. จุดอ่อนของแนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชน

2.๑ การนำนโยบายไปปฏิบัติ (Policy Implementation) รัฐบาลให้ความสนใจถึง ขั้นที่น่าประเด็นเข้าสู่วาระทางนโยบาย (agenda - setting) หรือกระทั่งมีการตัดสินใจทางนโยบาย (policy decision - making) ออกมาเป็นรูปธรรม เช่น กฎหมาย นโยบายสาธารณะ บริการ สาธารณะ เป็นต้น แต่จะพบได้ว่าสิ่งเหล่านี้จำนวนมากยังคงเป็นเพียงรูปธรรมหรือเป็นเพียงตัวหนังสือ ในกระดาษ การนำไปปฏิบัติหรือปรับใช้จริงยังคงเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลให้การจัดบริการสาธารณะ หรือดำเนินนโยบายไม่เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่ดีหรือตามที่คาดหวังไว้

2.๒ ถึงแม้จะมีการจัดเวทีประชาคม หรือเวทีไทยนิยม ยั่งยืน เป็นเวทีแบบเป็น ทางการมีใจหทัยชัดเจน มีกรอบความคิดชัดเจนแค่ไหนอย่างไรก็ตาม เวทีเหล่านี้ก็จะได้แค่คำตอบจาก ชาวบ้าน แต่ไม่ได้คำตอบสำหรับชาวบ้าน หรือคำตอบของสิ่งที่ต้องการอย่างแท้จริง

2.๓ รัฐเชื่อว่าชาวบ้านและชุมชนทำไม่ได้ ชาวบ้านและชุมชนต้องพึ่งพาแต่รัฐคอยให้ รัฐช่วยเหลือทุกขั้นตอน

2.๔ การไม่ใช้ศักยภาพในพื้นที่ ปลูกพลังของชุมชนที่สามารถดำเนินการโครงการ/ กิจกรรมร่วมกัน

2.๕ โครงสร้างของประชากรในชุมชนที่เป็นคนหนุ่มสาว/ช่วงวัยทำงาน ออกไป ทำงานนอกพื้นที่ ทำให้กิจกรรมของชุมชนเข้มแข็งขาดพลังในการขับเคลื่อน

2.๖ การขับเคลื่อนโครงการ/กิจกรรมไม่มีความต่อเนื่อง ขึ้นอยู่กับนโยบายรัฐบาล งบประมาณ ฐานเสียง การตรวจสอบ และผู้นำชุมชน

2.๗ ผู้มีอำนาจยังติระบบเจ้าขุนมูลนาย นโยบายพัฒนาส่วนใหญ่ถูกกำหนดมาจากผู้มีอำนาจโดยไม่คำนึงถึงผลสำเร็จ มีการเอื้อเพื่อประโยชน์ให้พวกพ้อง เริ่มเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ คนชรา และเด็กถูกทอดทิ้งจากการอพยพแรงงาน

๓. โอกาสของแนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชน

3.๑ กรมการพัฒนาชุมชนจัดทำแผนชุมชนในเรื่อง (Cercap) เป็นโครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน เพราะประชาชนและชุมชนมองปัญหาของตน อะไรที่สามารถแก้ไขได้ อะไรที่อยากให้คนอื่นหรือหน่วยงานเข้ามาช่วย เพราะนั่นคือการมองจากภายในของชุมชนเอง

3.๒ เรื่องการส่งเสริมเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็งของประเทศทำมานาน ชุมชนจึงมีความรู้มากขึ้น สามารถวิเคราะห์ปัญหาได้ดีขึ้น หากเปิดโอกาสให้เขาได้คิดและแก้ไขปัญหาของเขาชุมชนก็จะเข้มแข็งได้ และอย่าเอาความคิดของคนอื่นมาครอบงำชุมชน เพราะจะทำให้ชุมชนกลับไปปฏิบัติในรูปแบบเดิมนั่นก็คือรอให้คนอื่นยื่นมือมาช่วยเหลือ รอให้หน่วยงานภาครัฐเข้ามาช่วยเหลือ

3.๓ สามารถกำหนดเป้าหมายของการพัฒนาประเทศได้ คือ การกระจายอำนาจการปกครองส่วนภูมิภาค พื้นฐานสำคัญคือความเข้มแข็งของชุมชน เพราะหากชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนก็สามารถรู้คิด รู้ทำ รู้แก้ไขด้วยพลังของชุมชนเอง ถ้าทุกชุมชนเข้มแข็ง การกระจายอำนาจไปสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมากขึ้น ชุมชนก็จะยังสามารถดูแลปัญหาของตนเอง การทำงานของรัฐเองที่ส่วนราชการดำเนินการในพื้นที่ (Area Base) เช่น ปัญหายาเสพติด ปากท้องก็จะประสบความสำเร็จได้

3.๔ หน่วยงานราชการ และหน่วยงานที่ส่งเสริมและสนับสนุนเกี่ยวกับการดำเนินการด้านการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งมีโอกาสศึกษาปัญหาความต้องการที่แท้จริงของชุมชน การมีฐานข้อมูลที่ชัดเจนถูกต้อง มีกลไกและทุนทางภาคสังคมสนับสนุน ภาครัฐและเอกชนเป็นพี่เลี้ยงในการส่งเสริมและสนับสนุนโดยเริ่มจากการทำแผนพัฒนารายบุคคลรายครัวเรือน

3.๕ ได้แนวทางการพัฒนาจากความพร้อมและความต้องการของชุมชนตามศักยภาพของชุมชนอย่างแท้จริง โดยใช้ข้อมูลเชิงวิชาการจากการศึกษาวิจัยประกอบการจัดสรรเงินทุนลงสู่ชุมชนอื่นต่อไป

๔. อุปสรรคของแนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชน

4.๑ รัฐ และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ไม่มีความรู้เรื่องชุมชนเข้มแข็ง กรมการพัฒนาชุมชนเองก็หลงลืมบทบาทหน้าที่ของตน มัวแต่ไปทำนโยบายของรัฐบาล แต่นโยบายของชาวบ้านเราไม่ทำ

4.๒ กรมการปกครอง มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย ในการพัฒนาคณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) ให้รู้จักบทบาทของตนให้เขาพัฒนาชุมชนของตน แต่กรมการปกครองก็ไม่ทำ มัวไปทำตามนโยบายรัฐบาล พัฒนาชุมชนเองเราก็ไม่ได้ทำ เพราะรัฐบาลมอบนโยบายมาให้เราทำจนไม่มีเวลาทำ เช่น แผนชุมชน เวทีประชาคม เป็นต้น

4.๓ บทบาทของรัฐในการเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน ช้าซ้อนกัน และไม่ได้ทำแบ่งภารกิจที่ชัดเจน แต่ทำตามนโยบายของรัฐบาลที่มอบให้ทำ

4.๔ หน่วยงานของรัฐ มุ่งที่จะสนองตอบนโยบายรัฐบาล จนลืมภารกิจของตนเอง

4.๕ ความซ้ำซ้อนของภารกิจแต่ละหน่วยงาน ทำให้เวลาปฏิบัติงานในพื้นที่ขาดความชัดเจน

4.๖ ภาครัฐ ขาดความเข้าใจในหลักวิชาการเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน แต่มุ่งที่จะให้ชุมชนรอรับความช่วยเหลือจากภาครัฐ

4.๗ การ Empowerment ที่มอบให้ชุมชนไม่ได้เต็มศักยภาพ เราต้องให้ชุมชนคิดเอง แก้ปัญหาเอง ซึ่งปัจจุบันยังใช้กลไกของรัฐในการ Empowerment

4.๘ โครงสร้างประชากรในชุมชนเปลี่ยนไป ขาดคนวัยทำงาน ทำให้การส่งต่อการบริหารจัดการชุมชนขาดช่วง ซึ่งต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และส่งต่อรุ่นต่อรุ่น

4.๙ โครงสร้างสังคม ตามวิวัฒนาการของสังคม ปัจจุบันเทคโนโลยีการสื่อสารเร็วขึ้น สะดวกขึ้น การใช้ชีวิตคนเราก็ก่เปลี่ยน รูปแบบการปฏิบัติ ความร่วมมือของชุมชนก็เปลี่ยนไป เป็นสาเหตุหลักที่ขัดขวางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

4.๑๐ นโยบายขาดความต่อเนื่อง เป็นระบบ Top Down

4.๑๑ Mindset ของผู้นำ และผู้รับผิดชอบในการทำงานด้านพัฒนา

4.๑๒ เกิดจากกระบวนการทำงานที่ยึดโยงกับการสั่งการ และระบบงานไม่เอื้อต่อการขับเคลื่อนงาน

4.๑๓ กฎหมาย ระเบียบ ที่บางครั้งเป็นอุปสรรคทำให้ผู้ทำงานต้องเพิ่มควมระมัดระวัง จนทำให้ไม่กล้าที่จะปรับระบบงานให้ดีขึ้น

4.๑๔ ขาดการศึกษาและวิจัยข้อมูลก่อน - หลังการดำเนินโครงการ

4.๑๕ มีการเอื้อประโยชน์ให้พวกพ้อง

4.๑๖ ขาดการเตรียมความพร้อมของชุมชนก่อนการจัดสรรงบประมาณ

4.๑๗ ขาดการบูรณาการทำงาน ความร่วมมือระหว่างหน่วยงานราชการ

4.๑๘ การประสานงาน ความร่วมมือระหว่างหน่วยงานราชการ

4.๑๙ นโยบายการพัฒนาของกระทรวงต่างๆ ไม่สอดคล้องกัน

4.๒๐ ศักยภาพของชุมชนและความพร้อมของชุมชน บริบทที่แตกต่างกัน

4.๒๑ ขาดกระบวนการในการตรวจสอบ ควรให้ชุมชนร่วมตรวจสอบ

ตารางที่ ๔ – ๒ แสดงตารางสรุปการวิเคราะห์ SWOT Analysis สภาพทั่วไปในการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง

จุดแข็ง : S - Strengths ประเทศไทยมีแผนนโยบายแห่งรัฐที่มีทิศทางแน่นอน โดยมีหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน เป็นผู้กำหนดแผน ยุทธศาสตร์ นโยบาย และ ทิศทางการพัฒนาเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเข้มแข็งไปยังแนวทางที่ถูกต้อง เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานด้านการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง	จุดอ่อน : W - Weaknesses ส่วนงานนั้นมีการวางแผนอย่างเป็นระบบ แต่ลืมนำไปถึงการนำนโยบายไปปฏิบัติ อย่างเป็นรูปธรรม กระบวนการขั้นตอน การติดตามประเมินผล การวัดผลไม่มีความชัดเจน ทำให้เป็นจุดด้อยที่สำคัญในการบริหารเชิงวิชาการ
โอกาส : O - Opportunities การดำเนินงานด้านการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง ได้รับการสนับสนุนจากนโยบายแห่งรัฐ ทำให้แนวทางการพัฒนาจากความพร้อมและความต้องการเกี่ยวกับการดำเนินงานด้านการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง สามารถขับเคลื่อนได้ต่อเนื่อง	อุปสรรค : T - Threats รัฐ และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ที่มีหน้าที่ส่งเสริมและสนับสนุนงานเกี่ยวกับการดำเนินงานด้านการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง มีภารกิจงานเพื่อสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลมากเกินไปจนเกิดความจำเป็น

รูปแบบการพัฒนาชุมชนเสนอแนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชน เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง

จากการวิเคราะห์สามารถนำไปสู่การกำหนดนโยบายการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง การพัฒนาการ รวมถึงการบริหารจัดการด้านการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง ได้ดังนี้

๑. การกำหนดนโยบายการพัฒนา ยุทธศาสตร์ กระบวนการในการเป็นชุมชนเข้มแข็ง ควรต้องใช้ฐานของชุมชนแต่ละชุมชนเป็นหลัก เช่น ฐานองค์ความรู้ (ภูมิปัญญาท้องถิ่น) ฐานวัฒนธรรมของชุมชน (วิถีชีวิต) ฐานทรัพยากร ท้องถิ่นและฐานอาชีพของชุมชน

๒. ส่งเสริมให้ทุกกระบวนการขั้นตอนการดำเนินการต้องให้คนทุกภาคส่วนในชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดในทุกขั้นตอน

๓. การดำเนินการด้านการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง ควรพัฒนาชุมชนแบบเน้นคุณภาพ มากกว่าปริมาณการจัดสรรงบประมาณในการพัฒนา ควรมีการเน้นไปที่ชุมชนที่มีศักยภาพจริงๆ และมีการประเมินและวัดผลสำเร็จของโครงการ สถานงานโครงการให้ได้อย่างต่อเนื่อง แล้วค่อยขยายโครงการไปยังชุมชนใกล้เคียงที่มีศักยภาพมีความพร้อมใกล้เคียงกัน ส่วนราชการ สถาบันการศึกษา

ภาคเอกชน ควรมีการบูรณาการการทำงานในการส่งเสริมและสนับสนุนในการดำเนินการด้านการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งร่วมกัน

๔. ควรผลักดันการดำเนินการด้านการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งสู่การเป็นนโยบายสาธารณะ เป็นวาระแห่งชาติ มีแบบแผนในการสนับสนุนการดำเนินงาน อย่างเป็นรูปธรรม มีตัวบทกฎหมายรองรับชัดเจน มีปัจจัยด้านบวก สนับสนุนให้ชุมชน สามารถดำเนินการได้อย่างเต็มพลัง และแก้ไขปัญหาได้อย่างแท้จริง

๕. กระบวนการเรียนรู้เรื่องแผนชุมชน ควบคู่กับการพัฒนาศักยภาพของชุมชน รวมถึงผู้นำชุมชน และประชาชน ช่วยกันขับเคลื่อน เพื่อจุดมุ่งหมายให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง

๖. รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน มี ๒ รูปแบบ คือ

รูปแบบที่ ๑ แบบรัฐจัดการ รัฐไปบอกว่าชาวบ้านจะต้องทำอย่างไร อะไรที่นอกจากนี้ รัฐจะไปทำ กรณีนี้เรียกแบบรัฐจัดการ

รูปแบบที่ ๒ แบบที่ชุมชนบริหารจัดการตนเอง รัฐอย่าเข้ามายุ่งกับเขา ยกเว้นชุมชนต้องการให้เข้ามาช่วยเหลือรัฐค่อยเข้ามา ในรูปแบบที่ ๒ ที่ผ่านมา ภายหลังแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ ตอนนั้นชุมชนเริ่มขับเคลื่อนกันเยอะ

กรมการพัฒนาชุมชนเองเราก็อยากเห็นแบบที่ ๒ แบบที่ชาวบ้านคิดและแก้ไขบริหารจัดการชุมชนของตนเอง และเมื่อเกินความสามารถของชุมชน รัฐก็เข้าไปช่วยในส่วนที่เกินกำลังของเขา โดยเราไม่เคยเอารอบไปวางให้เขาเลย แต่ที่ผ่านมาก็จะมีคนที่มีอำนาจเข้าไปจัดการแทนชุมชน ทำให้ชุมชนยังไม่เข้มแข็ง

รัฐ มองชุมชนเป็นกิจกรรม ไม่ได้มองภาพรวม เราต้องให้โอกาสท้องถิ่นจัดการตนเอง ซึ่งมืออยู่คำหนึ่ง “ให้เขามีอิสระภายใต้ขอบเขตที่เรากำหนด” ไม่ใช่กำหนดทุกเรื่อง เช่น ในเรื่องสิ่งแวดล้อมชุมชนต้องไปจัดการเอง แต่ในเรื่องความมั่นคง รัฐต้องเป็นผู้กำกับและดูแล เช่นนี้เป็นต้น ตกลงกันก่อนว่า ชุมชนจะมีอิสระที่จะต้องทำอะไรได้บ้าง วางกรอบตั้งแต่ต้น ระหว่างชุมชนกับรัฐ

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน นอกจากรัฐต้องวางระบบโครงสร้างพื้นฐานให้กับชุมชนแล้ว รัฐต้องเปิดโลกทัศน์ให้กับชุมชน ให้ชุมชนเห็น สอนวิธีคิด รวมกลุ่ม เริ่มต้นจากปัญหาเปิดโอกาสให้เขาคุยกันว่าปัญหามีทางแก้ และเขาต้องเป็นผู้เลือกแนวทางแก้ไขปัญหาด้วยตัวเขาเอง ทางเลือกที่ ๑ ต้นทุนเท่าไร ศักยภาพชุมชนมีไหม ทางเลือกที่ ๒ ต้นทุนเท่าไร ศักยภาพชุมชนมีไหม ชุมชนต้องเป็นผู้เลือกเอง บนฐานการคิดร่วมกันของคนในชุมชน

๗. รูปแบบที่ควรจะเป็นในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ค่อนข้างดีแล้ว แต่ที่ควรปรับ คือ โครงสร้างสังคมสลับซับซ้อน โครงสร้างอายุของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป สิ่งที่จะต้องพัฒนา คือ กลไกและรูปแบบ ตัวอย่างที่ชุมชนจะนำไปใช้กิจกรรมในชุมชนซึ่งลอกเลียนแบบกันไม่ได้ แต่ขึ้นอยู่กับบริบทของชุมชน เช่น บางชุมชนทำเรื่องขยะ การออม เกษตรสมัยใหม่ ท่องเที่ยว เป็นต้น ดังนั้น รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน คือ ๑) ทิศทางต้องชัดเจน และ ๒) รูปแบบต้องมีความยืดหยุ่นสอดคล้องกับศักยภาพของชุมชน

๘. รัฐบาลปัจจุบัน มีแนวนโยบายที่จะเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนที่เป็นรูปธรรมชัดเจน โดยเฉพาะนโยบาย ไทยนิยมยั่งยืน มีวัตถุประสงค์ที่จะให้ชุมชนมีเวทีของตนเองที่จะคิด และหาแนวทางร่วมกันในการแก้ไขปัญหาของชุมชน ทั้งประเภททำเอง ทำร่วมกับรัฐหรือองค์กรปกครอง

ส่วนท้องถิ่น และหากเกินความสามารถ ก็เสนอของบประมาณจากภาครัฐ ดังนั้น ชุมชนควรใช้โอกาสนี้ที่จะร่วมมือร่วมใจกัน ในการพัฒนาชุมชนของตนให้เข้มแข็ง ภายใต้นโยบาย ไทยนิยมยั่งยืน

๙. น้อมนำหลักการทรงงาน ๒๓ ข้อ ของ ร.๙ มาปฏิบัติ

๑๐. ปรับ Model การพัฒนาของประเทศต่าง ๆ เช่น จีน มาใช้กับบริบทของไทย

๑๑. ถอดบทเรียนที่ดีในไทยมาต่อยอดขยายผลชุมชนอื่น ๆ

๑๒. ชุมชน สังคมเข้มแข็ง สามารถนำพลังศรัทธาและสามัคคี รวมถึงวัฒนธรรมความเป็นพี่น้องของไทย ให้เกิดการพัฒนาได้เป็นอย่างดี

๑๓. ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ๙ ก ประกอบด้วย (แนวคิดของท่านไมตรี อินทุสุต อดีตปลัดกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์)

๑๓.๑ แกนนำ → ต้องสร้างแกนนำที่สามารถนำชุมชนได้

๑๓.๒ กำหนดเป้าหมายของชุมชน → ชุมชนต้องกำหนดเป้าหมายร่วมกันเพื่อให้มีทิศทางที่ชัดเจน

๑๓.๓ กฎ กติกาของชุมชน → ชุมชนต้องมีกฎ กติกาที่ใช้ร่วมกัน เพื่อเป็นกรอบการทำงานร่วมกัน

๑๓.๔ กระบวนการมีส่วนร่วม → กระบวนการมีส่วนร่วมมีความสำคัญที่จะทำให้ชุมชนตัดสินใจร่วมกัน

๑๓.๕ กองทุน → ชุมชนต้องมีกองทุนที่สนับสนุนกิจกรรมของชุมชนและช่วยเหลือกันในชุมชน

๑๓.๖ กลุ่ม → ชุมชนต้องมีกลุ่มที่จะขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น

๑๓.๗. กิจกรรม → ชุมชนต้องมีกิจกรรมการทำงานร่วมกันของชุมชน ตามความถนัดของคนในชุมชน

๑๓.๘ การปกครอง และท้องถิ่นสนับสนุน → ชุมชนจะเข้มแข็งต้องได้รับการสนับสนุนจากทั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และองค์กรปกครองท้องถิ่น

๑๓.๙ กัลยาณมิตร → ชุมชนจะเข้มแข็งต้องมีหน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชนสนับสนุน ทั้งงบประมาณ องค์ความรู้ และกิจกรรมของชุมชน

๑๔. ควรกำหนดนโยบาย โดยคำนึงถึงการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนภายใต้หลักการ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” และใช้การพัฒนาแบบ “ระเบิดจากข้างใน” โดยพัฒนาจากศักยภาพ ปัญหา ความต้องการบริบทของชุมชนบนพื้นฐานของความเป็นจริง สามารถตรวจสอบและวัดผลได้

บทที่ ๕

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง” ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการวิจัย ดังนี้

๑. เพื่อศึกษาชุมชนเข้มแข็ง
๒. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง
๓. เพื่อเสนอแนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชน เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง

ซึ่งแนวทางหรือข้อเสนอแนะดังกล่าวจากการศึกษาวิจัยในฉบับนี้สามารถเป็นข้อมูลเพื่อการทางการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งได้อย่างเหมาะสม โดยมุ่งเน้นการสนับสนุนและพัฒนาการ รวมถึงการบริหารจัดการพัฒนาประเทศให้ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน โดยผ่านการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากการวิเคราะห์ข้อมูล ๕ ด้าน ดังนี้ ด้านกระบวนการ/นโยบาย ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านวัฒนธรรม และด้านผู้นำชุมชน ข้อมูลทั้ง ๕ ด้านดังกล่าวผ่านการวิเคราะห์โดยหลักการวิเคราะห์ SWOT (SWOT Analysis) ซึ่งข้อมูลการวิเคราะห์ดังกล่าวได้จากการรวบรวมข้อมูลการศึกษาผ่านเอกสาร ทฤษฎี แนวทางนโยบาย และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) จากผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งเป็นผู้ที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนเกี่ยวกับกระบวนการในการเป็นชุมชนเข้มแข็ง เกี่ยวกับปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง และข้อมูลด้านกฎหมายการพัฒนาชุมชน ทำให้ทราบถึงปัจจัยสนับสนุน รวมทั้งแนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชน จึงสามารถสรุปผลการศึกษาวิจัยและข้อเสนอแนะได้ ดังนี้

สรุปผลการศึกษาวิจัย

โดยการศึกษาชิ้นเป็นการศึกษาจากเอกสารในด้านต่างๆ ตามที่กล่าวแล้วข้างต้น โดยใช้สถานการณ์ เปรียบเทียบ เพื่อวิเคราะห์จุดแข็ง จุดด้อย โอกาสและสิ่งที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคเพื่อเป็นแนวทางเสนอแนะให้กับ ภาครัฐและ/หรือเอกชน เพื่อการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง จากการศึกษาวิจัยในฉบับนี้ทำให้สามารถแบ่งหัวข้อในการศึกษาหลักเพื่อให้ได้มาซึ่งรูปแบบและแนวทางในการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของประเทศได้ทั้งหมด ๕ ด้านหลัก ซึ่งผู้วิจัยพบว่าประเด็นทั้ง ๕ ด้านอาจส่งผลต่อปัญหา อุปสรรคของการพัฒนาชุมชน ดังนี้

๑. ด้านกระบวนการ/นโยบาย การดำเนินงานที่จะได้กระบวนการและนโยบายที่ดีจะต้องประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้

1.๑ ภาครัฐต้องสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมกับเกษตรกรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมในทุกขั้นตอนของการกำหนดและการปฏิบัติงานด้านการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง

1.๒ เจ้าหน้าที่และผู้ที่เกี่ยวข้องในองค์กรของภาครัฐที่มีหน้าที่ขับเคลื่อนการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ ต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินการของระบบบริหารจัดการชุมชน และทราบความต้องการของคนในชุมชนอย่างแท้จริง

๒. ด้านสังคม การดำเนินงานจากสังคมที่ดี จะต้องประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้

2.๑ สร้างจิตสำนึกร่วมของคนในชุมชนให้เพียงพอ สร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการหรือกิจกรรมให้ชุมชนตระหนักถึงการพึ่งพาตนเองภายในชุมชนโดยไม่หวังพึ่งพาหน่วยงานภาครัฐแต่เพียงอย่างเดียว

2.๒ พัฒนาศักยภาพของชุมชนโดยมีหน่วยงานภาครัฐหรือภาคเอกชนที่เข้าไปส่งเสริมการพัฒนาด้านชุมชนเข้มแข็ง เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

๓. ด้านเศรษฐกิจ การดำเนินงานจากเศรษฐกิจที่ดี จะต้องประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้

3.๑ ชุมชนต้องมีการจัดตั้งกองทุนหรือกลุ่ม เพื่อระดมเงินทุนสำหรับการส่งเสริมและสนับสนุนศักยภาพของสมาชิกในชุมชน

3.๒ สมาชิกในชุมชนสามารถปรับตัวให้เข้ากับระบบกลไกการผลิต การลดต้นทุนการผลิต ตลอดจนสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มจากสินค้าที่มีอยู่ภายในชุมชนได้

๔. ด้านวัฒนธรรม การดำเนินงานจากวัฒนธรรมที่ดี จะต้องประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้

4.๑ ชุมชนสามารถตั้งภูมิปัญญาและความภูมิใจในชุมชน เพื่อสร้างความเชื่อมั่นต่อสังคม ถึงในศักยภาพของชุมชนที่มี

4.๒ ความรู้เท่าทันในวัฒนธรรมของชุมชน ทั้งวัฒนธรรมของชุมชนตนเอง และวัฒนธรรมของชุมชนอื่น

๕. ด้านผู้นำชุมชน การดำเนินงานจากผู้นำชุมชนที่ดี จะต้องประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้

5.1 ผู้นำชุมชนต้องมีความเข้มแข็ง มีภาวะผู้นำ มีความเสียสละ เชื่อมั่นและศรัทธาในกระบวนการประชาธิปไตย เพื่อเป็นแบบอย่างให้กับสมาชิกในชุมชน

5.๒ ผู้นำชุมชนต้องมีแนวคิดในการพัฒนา ตลอดจนสามารถหารูปแบบการพัฒนาชุมชน เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนและผลักดันให้ชุมชนเข้มแข็ง อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยในงานวิจัยฉบับนี้ ทั้งจากการศึกษาข้อมูลทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งในปัจจุบัน เพื่อวัตถุประสงค์ของงานศึกษาวิจัยในฉบับนี้และเพื่อรูปแบบแนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชน ในการพัฒนาประเทศเพื่อให้เข้าสู่ประเทศไทยที่มีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน โดยใช้การศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ เพื่อเป็นแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการส่งเสริมการพัฒนาประเทศ เพื่อเป็นรูปแบบในการขับเคลื่อนกลไกต่างๆ ให้สามารถดำเนินการตามวัตถุประสงค์ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดจนสามารถบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาเข้มแข็งได้อย่างแท้จริงซึ่งมีข้อมูลหลัก ๕ ด้านเพื่อเป็นข้อมูลในการวิเคราะห์ คือด้านกระบวนการ/นโยบาย, ด้านสังคม, ด้านเศรษฐกิจ, ด้านวัฒนธรรม และด้านผู้นำชุมชน ซึ่งผู้วิจัยได้เสนอข้อเสนอแนะตามหลักการตั้งแต่วิธีการดำเนินงานจนถึงระดับปฏิบัติการในมุมมองของ

ปัญหาและอุปสรรคเพื่อให้เกิดความเข้าใจในการนำไปใช้ ไปปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุดของแนวทางการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง เพื่อนำไปสู่การพัฒนาเป็นรูปแบบการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งในการพัฒนาประเทศ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง ที่จะสามารถพัฒนาไปสู่การกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชน เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง ควรจะต้องดำเนินการพัฒนาโดยมีกรอบการนำเสนอ 4 ด้าน ประกอบด้วย ด้านภารกิจ (งาน) ระบบ คน และงบประมาณ ดังนี้

1. ด้านภารกิจ (งาน)

1.1 การกำหนดนโยบายการพัฒนา ยุทธศาสตร์ กระบวนการในการเป็นชุมชนเข้มแข็ง ควรต้องใช้ฐานของชุมชนแต่ละชุมชนเป็นหลัก

1.2 การดำเนินการด้านการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง ควรมีการบูรณาการการทำงาน เน้นคุณภาพงานมากกว่าปริมาณงาน เน้นการพัฒนาชุมชนที่มีศักยภาพ และมีการติดตามประเมินผลโครงการ

1.3 ผลักดันการดำเนินการด้านการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งสู่วาระแห่งชาติ โดยมีแบบแผนการสนับสนุนการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม มีกฎหมายรับรอง

2. ด้านระบบ

2.1 ชุมชนต้องจัดทำวิสัยทัศน์/เป้าหมายของชุมชนเอง โดยใช้ข้อมูล จปฐ. ข้อมูล กชช.2ค และข้อมูลอื่น ๆ เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชน และต้องผลักดันแผนชุมชนให้อยู่ในยุทธศาสตร์อำเภอ และจังหวัด

2.2 กระบวนการเรียนรู้เรื่องแผนชุมชน ควบคู่กับการพัฒนาศักยภาพของชุมชน รวมถึงผู้นำชุมชน และประชาชน ช่วยกันขับเคลื่อน เพื่อจุดมุ่งหมายให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง

2.3 ส่งเสริมให้ทุกกระบวนการขั้นตอนการดำเนินการต้องให้คนทุกภาคส่วนในชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดในทุกขั้นตอน

2.4 รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยวิธีแบบรัฐจัดการ และวิธีแบบที่ชุมชนบริหารจัดการตนเอง โดยที่รัฐให้การสนับสนุน

3. ด้านคน

3.1 รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนทิศทางต้องชัดเจน และรูปแบบต้องมีความยืดหยุ่นสอดคล้องกับศักยภาพของชุมชน

3.2 น้อมนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติ โดยปรับมาใช้กับการพัฒนาของประเทศ

3.3 การกำหนดนโยบาย โดยคำนึงถึงการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนภายใต้หลักการ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา”

4. ด้านงบประมาณ

4.1 รัฐบาลควรจัดงบประมาณสนับสนุนพื้นที่ โดยใช้งบประมาณจังหวัด (Area Base) โดยชุมชนต้องเสนอแผนงาน/โครงการ/กิจกรรมของตนเอง ให้อยู่ในยุทธศาสตร์ของอำเภอ/จังหวัด

4.2 รัฐบาลควรมีนโยบายที่จะเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนที่เป็นรูปธรรมชัดเจน โดยเฉพาะนโยบาย ไทยนิยมยั่งยืน มีวัตถุประสงค์ที่จะให้ชุมชนมีเวทีของตนเองที่จะคิด และ

หาแนวทางร่วมกันในการแก้ไขปัญหาของชุมชน ทั้งประเภททำเอง ทำร่วมกับรัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหากเกินความสามารถ ก็เสนอของบประมาณจากภาครัฐ ดังนั้น ชุมชนควรใช้โอกาสนี้ที่จะร่วมมือร่วมใจกัน ในการพัฒนาชุมชนของตนให้เข้มแข็ง ภายใต้นโยบาย ไทยนิยมยั่งยืน

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืน อันประกอบด้วย การเรียนรู้ร่วมกัน ทุนทางสังคม ทุนสิ่งแวดล้อม และทุนงบประมาณจำแนกตามรายภูมิภาค โดยทำการศึกษาเชิงปริมาณ เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลทำให้ชุมชนเข้มแข็งเกิดการพัฒนามั่นคงยั่งยืน และเชิงคุณภาพเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก

๒. ควรศึกษาเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการสร้างชุมชนเข้มแข็งจำแนกตามรายภูมิภาค

บรรณานุกรม

หนังสือ

วชิราภรณ์ สุรณะสกุล* ศรเนตร อารีโสภณพิเชฐ และอัจฉรา ไชยูปถัมภ์ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยวิทยาลัยชุมชน
<http://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/44401>. 2557

ฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

“แผนยุทธศาสตร์กรมการพัฒนาชุมชน 2560 - 2564”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก :
http://inspector.cdd.go.th/wp-content/uploads/sites/109/2017/04/แผนยุทธศาสตร์กรมการพัฒนาชุมชน_2560-2564.pdf, 2560.

“คู่มือการดำเนินงานการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและประชารัฐ”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก :
<http://www.cdd.go.th/wp-content/uploads/sites/110/2017/05/คู่มือการดำเนินงาน.docx>. 2560

“สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบสอง พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก <http://www.nesdb.go.th/download/plan12/สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่12.pdf>. 2560

ภาคผนวก

ผนวก ก
หลักคิดในการบูรณาการ
ความเชื่อมโยงกรมการพัฒนาชุมชนกับการขับเคลื่อน
เศรษฐกิจฐานราก

ผนวก ข
แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อสนับสนุนการวิจัย
เรื่อง แนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง

คำชี้แจง: แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้เป็นการสัมภาษณ์ในเชิงลึก เกี่ยวกับรูปแบบการดำเนินงานด้านการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของไทย เพื่อพัฒนาและสร้างเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งรวมถึงปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหา

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....ตำแหน่ง.....
หน่วย/สังกัด.....วัน/เดือน/ปี.....

ตอนที่ ๑ สภาพทั่วไป

๑.๑ ท่านคิดว่าสถานการณ์เกี่ยวกับการดำเนินการด้านการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของไทยเป็นอย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....

๑.๒ ท่านคิดว่าจุดเด่น/จุดด้อยเกี่ยวกับการดำเนินการด้านการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของไทยเป็นอย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....

๑.๓ เมื่อมองภาพรวมของประเทศไทยมีศักยภาพในการดำเนินการด้านการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของไทยเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งได้หรือไม่/อย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....

ตอนที่ ๒ รูปแบบการพัฒนาชุมชนเกี่ยวกับแนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชนเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง

ท่านคิดว่าประเทศไทยมีรูปแบบการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของไทยเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งควรเป็นอย่างไร

.....
.....
.....
.....

ตอนที่ ๓ ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง

๓.๑ ท่านคิดว่ามีปัญหาหรืออุปสรรคที่ขัดขวางการดำเนินการด้านการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของไทยเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งได้แก่อะไรบ้าง

.....
.....
.....
.....
.....

ตอนที่ ๔ แนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง

ท่านคิดว่าแนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชนเข้มแข็งเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งควรเป็นอย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....

ตอนที่ ๕ ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....
.....
.....
.....
.....

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ นายทวีป บุตรโพธิ์

วัน เดือน ปีเกิด ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๐๔

การศึกษา

นิติศาสตรบัณฑิต

มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (NIDA)

ประวัติการทำงานโดยย่อ

1 ต.ค. 58 – ปัจจุบัน

รองอธิบดีกรมการพัฒนาชุมชน

6 ธ.ค. 57-30 ก.ย. 58

ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น
และวิสาหกิจชุมชน

25 ม.ค. 56-5 ธ.ค. 57

ผู้ตรวจราชการกรม กรมการพัฒนาชุมชน

2 พ.ค. 54-24 ม.ค. 56

พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ (อำนวยการสูง)

19 ส.ค. 52-1 พ.ค. 54

พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ (อำนวยการต้น)

24 ต.ค.51-18 ส.ค. 52

พัฒนาการจังหวัดเพชรบูรณ์

ตำแหน่งปัจจุบัน รองอธิบดีกรมการพัฒนาชุมชน

สรุปย่อ

ลักษณะวิชา สังคมจิตวิทยา

เรื่อง แนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง
ผู้วิจัย นายทวีป บุตรโพธิ์ หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ 60
ตำแหน่ง รองอธิบดีกรมการพัฒนาชุมชน

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

1.1 ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) กำหนดเป้าหมายของประเทศไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน รัฐบาล โดยเน้นฐานรากของประเทศแข็งแรง การสร้างชุมชนเข้มแข็งเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยขับเคลื่อนประเทศให้นำไปสู่การพึ่งพาตนเอง

1.2 กรมการพัฒนาชุมชน มีหน้าที่โดยตรงในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากให้สอดคล้องตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และสร้างการเปลี่ยนแปลงให้ชุมชนบริหารจัดการตนเองได้ และได้กำหนดวิสัยทัศน์ว่า “เศรษฐกิจฐานรากมั่นคงและชุมชนพึ่งตนเองได้ ภายในปี 2564”

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาชุมชนเข้มแข็ง
- 2.2 เพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง
- 2.3 เพื่อเสนอแนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชน เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง

3. ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษารวบรวมข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับแนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง โดยศึกษากระบวนการในการเป็นชุมชนเข้มแข็ง และศึกษาปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง เพื่อให้ได้รูปแบบการพัฒนาชุมชนเสนอแนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชน เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research)

4.1 ศึกษาค้นหา รวบรวมข้อมูลพื้นฐานจากเอกสาร ทฤษฎี แนวคิด การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวกับแนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง

4.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ทรงคุณวุฒิ 4 กลุ่ม ประกอบด้วย

- (1) ระดับผู้บริหาร ได้แก่ นายบุญธรรม เลิศสุขจีเกษม รองปลัดกระทรวงมหาดไทย
- (2) ส่วนราชการ ได้แก่ นางสาวสรานฎภัทร อนุมิตีราชกิจ ผู้ช่วยปลัดกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ผู้แทนกรมการปกครอง
- (3) ภาคประชาสังคม ได้แก่ ดร. ขนิษฐา กาญจนรังษินนท์ อคิตที่ปรึกษาอธิบดีกรมการพัฒนาชุมชน

(4) ภาคประชาชน ได้แก่ นายเจริญ แต่งทรัพย์ ประธานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านขาม อำเภอจตุรัส จังหวัดชัยภูมิ และคณะ แบบ Focus Group

ทั้งหมด เป็นผู้ที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน ในประเด็นเกี่ยวกับการเป็นชุมชนเข้มแข็ง ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ปัจจัยสนับสนุน รวมทั้งแนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชน โดยใช้การวิเคราะห์ SWOT Analysis เพื่อวิเคราะห์จุดแข็ง จุดด้อย โอกาส และปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานทั้งภายนอกและภายใน และนำผลดังกล่าวมาวางแผนพัฒนาสู่รูปแบบการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง

5. ผลการวิจัย

5.1 การวิเคราะห์การดำเนินการด้านการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง

สถานการณ์และแนวโน้มของการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง ขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย เช่น กระบวนการ นโยบาย ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านวัฒนธรรม ด้านผู้นำชุมชน ประเด็นสำคัญ หากประเทศไทยจะสร้างชุมชนเข้มแข็งได้ ต้องอาศัยองค์ประกอบต่าง ๆ ดังนี้

(1) โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะ และช่องทางการสื่อสาร

โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะ (Civic Infrastructure) และช่องทางการสื่อสาร คือเงื่อนไขแรกที่จะทำให้สมาชิกในชุมชน และในประชาสังคมได้มีโอกาสพบปะ เพื่อพูดคุยถึงปัญหา ร่วมกัน หรือเพื่อการสร้างความสัมพันธ์ต่อกัน ทั้งการพูดคุยแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

(2) กระบวนการสำคัญของชุมชน

องค์ประกอบนี้ เน้นไปที่กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และประชาสังคมในประเด็นสาธารณะที่จะมีผลต่อชีวิตของคนในชุมชน และประชาสังคม กระบวนการมีส่วนร่วมนี้อาจกำหนดเป็นขั้นตอนต่าง ๆ ตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมรับประโยชน์ และร่วมติดตามตรวจสอบ โดยทั้งหมดทุกขั้นตอนต้องนำไปสู่เรื่องของการเรียนรู้ของชุมชน และประชาสังคม

(3) ภาวะการณำ และผู้นำชุมชน

ในชุมชน และประชาสังคมที่เข้มแข็ง มักจะมีวงสนทนาอย่างไม่เป็นทางการอยู่ทั่วไปตามสถานที่ต่าง ๆ หากเราสังเกตให้ดีก็จะพบ “ภาวะการณำ” การสนทนาในเรื่องต่าง ๆ อย่างมีชีวิตชีวา โดยภาวะการณำดังกล่าว เป็นความสามารถที่ไม่ผูกขาดอยู่ที่ผู้หนึ่งผู้ใด หากมีผู้นำผูกขาดในการนำเรื่องของส่วนรวม ชีวิตในชุมชน และประชาสังคมนั้นก็ขาดชีวิตชีวาและสีสัน และขาดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ผู้นำในที่นี้จึงไม่ใช่มีหน้าที่ตัดสินใจ แต่เป็นผู้คอยแนะนำหรือคอยกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง เพื่อสร้างจิตสำนึกการเป็นเจ้าของชุมชน

(4) ตระหนักว่าตนเองคือผู้แก้ปัญหา

สำหรับชุมชน เพื่อประชาสังคมที่เข้มแข็ง คนในชุมชนตระหนักหรือมีความคิดว่าอำนาจที่แท้จริงนั้น ไม่ได้อยู่ที่กฎหมาย หน่วยงาน องค์กร หรือสถาบันของรัฐ แต่สามารถสร้างสรรค์ขึ้นได้จากตนเอง และความร่วมมือกับผู้อื่น การมองว่าอำนาจเป็นสิ่งที่มียู่ในตัวทุก ๆ คนนี้ จะนำไปสู่ความเชื่อมั่นว่า “ประชาชนในท้องถิ่นเท่านั้นที่สามารถแก้ปัญหาของท้องถิ่นได้”

(5) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสถาบัน

ในชุมชนและประชาสังคมที่เข้มแข็ง ความสัมพันธ์ของคนอาจอยู่ในรูปองค์กรหรือเครือข่าย ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ มักเป็นความสัมพันธ์ในแนวนอน ลักษณะความสัมพันธ์ดังกล่าวก่อให้เกิดความความซื่อสัตย์ และไว้วางใจกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดพลังขนาดใหญ่ในการเปลี่ยนแปลงและแก้ไขปัญหาของสังคมได้ และองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตในชุมชน

(6) สำนึกของความเป็นชุมชนและวัฒนธรรมเอื้ออาทร

ในอดีต ที่คนในชุมชนและประชาสังคม ต้องเป็นผู้รับผิดชอบต่อชีวิตของตนเองนั้น กิจกรรมสาธารณะเกือบทุกประเภทจะสำเร็จได้ก็เพราะทุกคนในชุมชนได้มีส่วนร่วมลงมือทำ การได้ทำงานร่วมกัน ได้สร้างวัฒนธรรมของการเอื้ออาทร และวัฒนธรรมของการแข่งขันให้เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งเป็นสายสัมพันธ์ที่สำคัญที่ทำให้ทุกคน “อยู่ร่วม” และ “อยู่รอด” ได้

5.2 แนวทางการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชน

5.2.1 จุดแข็งของแนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชน

(1) ประเทศไทยมีแผนหลักในการพัฒนาประเทศอย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม ได้แก่ กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี โดยมีกรอบยุทธศาสตร์ที่สำคัญทั้ง 6 ด้าน มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นจุดเชื่อมต่อที่สำคัญของยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี

(2) ประเทศไทยมีองค์กรที่เป็นผู้นำด้านชุมชนเข้มแข็งในการกำหนดแนวทางหรือทิศทางโดยได้รับนโยบายแห่งรัฐ นั่นคือ กระทรวงมหาดไทย ส่งผลให้การดำเนินการนโยบายชุมชนเข้มแข็งของประเทศมีการสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติอย่างสมบูรณ์ และมีการบูรณาการกับทุกภาคส่วนเพื่อพัฒนาประเทศเข้าสู่ไทยแลนด์ 4.0

(3) มีการนำแผนยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติ มีทิศทางและเป้าหมายชัดเจน ถือเป็นแผนการพัฒนายุทธศาสตร์ที่มีการวางแนวทางในการขับเคลื่อนแผนยุทธศาสตร์ เพื่อกำหนดทิศทางการดำเนินการของประเทศ เพื่อให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีทิศทางในการดำเนินการให้ถูกต้องและเหมาะสมกับสถานการณ์

(4) มีแผนพัฒนาการติดตามประเมินผล การพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ

(5) เวทีประชาคม เป็นการพบปะของผู้คนที่มีความหลากหลายด้านข้อมูล ประสบการณ์ และแนวความคิด มาร่วมกันแลกเปลี่ยนข้อมูล ประสบการณ์ ความคิด

(6) การมีหน่วยงานเข้ามาส่งเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนตลอดจนภาคประชาสังคม

(7) มีกฎหมายเกี่ยวกับภาคประชาชนที่ให้ความสำคัญในการดำเนินการด้านการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง

(8) วัฒนธรรมความเป็นพี่น้อง การนับญาติ

(9) ประเทศไทย เป็นประเทศที่มีความเอื้อเฟื้อ มีความสามัคคี เห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ทำให้สามารถรวมกลุ่มในการดำเนินการพัฒนาด้านชุมชนเข้มแข็ง

5.2.2 จุดอ่อนของแนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชน

(1) การนำนโยบายไปปฏิบัติ

(2) ถึงแม้จะมีเวทีประชาคม แต่เป็นเวทีแบบเป็นทางการ มีโจทย์ชัดเจน เวทีจะได้แต่คำตอบจากชาวบ้าน แต่ไม่ได้คำตอบสำหรับชาวบ้าน

(3) รัฐเชื่อว่าชาวบ้านและชุมชนทำไม่ได้ ต้องพึ่งรัฐ

(4) การไม่ใช้ศักยภาพในพื้นที่

(5) โครงสร้างประชากรเปลี่ยน

(6) การขับเคลื่อนโครงการ/กิจกรรม ไม่ต่อเนื่อง

(7) ผู้มีอำนาจยุติระบบเจ้าขุนมูลนาย

5.2.3 โอกาสของแนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชน

- (1) มีโครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อให้เกิดชุมชนเข้มแข็ง
- (2) ประเทศทำมานาน ชุมชนจึงมีความรู้มากขึ้น สามารถวิเคราะห์ปัญหาได้ดี
ขึ้น หากเปิดโอกาสให้เขาได้คิดเองและแก้ไขปัญหาของเขา ชุมชนก็จะเข้มแข็งได้
- (3) สามารถกำหนดเป้าหมายของการพัฒนาประเทศได้
- (4) มีหน่วยราชการส่งเสริมสนับสนุนในเรื่องนี้
- (5) ได้แนวทางการพัฒนาจากความพร้อมและความต้องการของชุมชนตาม
ศักยภาพของชุมชนอย่างแท้จริง

5.2.4 อุปสรรคของแนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชน

- (1) รัฐ และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้มีความรู้เรื่องชุมชนเข้มแข็ง
- (2) หน่วยงานที่มีอำนาจตามกฎหมาย ไม่ได้ขับเคลื่อนแต่ไปทำงานตาม
นโยบายของรัฐบาล
- (3) บทบาทของรัฐซ้ำซ้อน ไม่แบ่งภารกิจให้ชัดเจน
- (4) หน่วยงานของรัฐ มุ่งสนองนโยบายของรัฐจนลืมภารกิจ
- (5) ความซ้ำซ้อนของภารกิจแต่ละหน่วยงานทำให้เวลาปฏิบัติงานขาดความ
ชัดเจน

สรุปการวิเคราะห์ SWOT Analysis

จุดแข็ง : S - Strengths ประเทศไทยมีแผนนโยบายแห่งรัฐที่มีทิศทางแน่นอน โดยมีหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน เป็นผู้กำหนดแผน ยุทธศาสตร์ นโยบาย และ ทิศทางการพัฒนาเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเข้มแข็งไปยังแนวทางที่ถูกต้อง เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานด้านการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง	จุดอ่อน : W - Weaknesses ส่วนงานนั้นมีการวางแผนอย่างเป็นระบบ แต่ล้มมองไปถึงการนำนโยบายไปปฏิบัติ อย่างเป็นรูปธรรม กระบวนการขั้นตอน การติดตามประเมินผล การวัดผลไม่มีความชัดเจน ทำให้เป็นจุดด้อยที่สำคัญในการบริหารเชิงวิชาการ
โอกาส : O - Opportunities การดำเนินงานด้านการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง ได้รับการสนับสนุนจากนโยบายแห่งรัฐทำให้แนวทางการพัฒนาจากความพร้อมและความต้องการเกี่ยวกับการดำเนินงานด้านการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง สามารถขับเคลื่อนได้ต่อเนื่อง	อุปสรรค : T - Threats รัฐ และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ที่มีหน้าที่ส่งเสริมและสนับสนุนงานเกี่ยวกับการดำเนินงานด้านการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง มีภารกิจงานเพื่อสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลมากเกินไปจนเกิดความจำเป็น

5.3 รูปแบบการพัฒนาชุมชนเสนอแนวทางในการกำหนดนโยบายชุมชนเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง

- (1) การกำหนดนโยบายการพัฒนา ยุทธศาสตร์ กระบวนการในการเป็นชุมชนเข้มแข็งควรใช้ฐานของชุมชนแต่ละชุมชนเป็นหลัก
- (2) ส่งเสริมให้ทุกระบวนขั้นตอนการดำเนินการ ต้องให้คนทุกภาคส่วนในชุมชนมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน
- (3) ควรพัฒนาชุมชนต้นแบบ เน้นคุณภาพมากกว่าปริมาณ การจัดสรรงบประมาณคววนเน้นชุมชนที่มีศักยภาพแล้วค่อยขยายผล
- (4) นโยบายชุมชนเข้มแข็ง ควรเป็นนโยบายสาธารณะ เป็นวาระแห่งชาติ
- (5) กระบวนการเรียนรู้เรื่องแผนชุมชน ควรคู่กับการพัฒนาศักยภาพชุมชน

(6) รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน ควรเป็นแบบชุมชนบริหารจัดการตนเอง

(7) รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน คือ ทิศทางต้องชัดเจน รูปแบบต้องยืดหยุ่นตามศักยภาพของชุมชน

(8) ควรน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่วิถีชีวิตของคนในชุมชนให้ได้

(9) การพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง ต้องให้ระเบิดจากข้างใน

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 การกำหนดนโยบายการพัฒนา ยุทธศาสตร์ กระบวนการในการเพื่อชุมชนเข้มแข็ง ควรต้องใช้ฐานของชุมชนแต่ละชุมชนเป็นหลัก

6.2 ส่งเสริมให้ทุกกระบวนการขั้นตอนการดำเนินการ ต้องให้คนทุกภาคส่วนในชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดในทุกขั้นตอน

6.3 การดำเนินการด้านชุมชนเข้มแข็ง ควรมีการบูรณาการการทำงาน เน้นคุณภาพมากกว่าปริมาณ เน้นชุมชนที่มีศักยภาพ และมีการติดตามประเมินผลโครงการ

6.4 ผลักดันการดำเนินการด้านการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งสู่วาระแห่งชาติ โดยมีแบบแผนการสนับสนุนอย่างเป็นรูปธรรม มีกฎหมายรองรับ

6.5 กระบวนการเรียนรู้เรื่องแผนชุมชนควบคู่กับการพัฒนาศักยภาพชุมชน รวมถึงผู้นำ และประชาชน เพื่อจุดมุ่งหมายให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง

6.6 รูปแบบการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง โดยวิธีแบบรัฐจัดการและวิธีการที่ชุมชนบริหารจัดการตนเอง โดยที่รัฐไม่ได้เข้าไปช่วยเหลือ

6.7 รูปแบบทิศทางต้องชัดเจน และรูปแบบต้องมีความยืดหยุ่นสอดคล้องกับสภาพชุมชน

6.8 รัฐบาลควรมีนโยบายเสริมสร้างความเข้มแข็งที่เป็นรูปธรรมชัดเจน และชุมชนควรใช้โอกาสพัฒนาชุมชนของตนให้เข้มแข็งภายใต้นโยบายไทยนิยมยั่งยืน

6.9 น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยปรับมาใช้กับการพัฒนาประเทศ

6.10 การกำหนดนโยบาย ควรคำนึงถึงการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนภายใต้หลักการ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา”